

**MUŞ GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNDE
DEĞİŞİM**

**YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

Uğur IŞIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEFKOŞA, 2017

**MUŞ GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNDE
DEĞİŞİM**

**YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

Uğur IŞIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEFKOŞA, 2017

Uğur IŞIK: MUŞ GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNDE DEĞİŞİM

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Nadire ÇAVUŞ

Bu çalışma jürimiz tarafından İç Mimarlık Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri :

Yrd. Doç. Dr. Huriye Gürdallı

Danışman, İç Mimarlık Bölümü, YDÜ

Yrd. Doç. Dr. Vedat Çağanağa

Mimarlık Bölümü, LAÜ

Dr. Ayten Özsaş Akçay

Mimarlık Bölümü, YDÜ

Bu tezin her aşamasında bilimsel etik kurallara uyulduğunu, tezdeki bütün bilgilerin akademik ve etik kurallar içinde elde edildiğini, tez çalışması ve yazımı sırasında başkalarının eserlerinin telif haklarını ihlal edici etik dışı bir davranışta bulunulmadığını beyan ederim.

İsim, Soyisim: Uğur IŞIK

İmza:

Tarih:

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca göstermiş olduğu anlayış ve hoşgörü, bakış açımı genişleten, bana yol gösteren ve beni her zaman olumlu yönde teşvik eden değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Huriye Gürdallı'ya sonsuz teşekkür ederim. Çalışma sonunda değerli vakitlerini ayırarak tezimi okuyan ve önerileri ile yol gösteren değerli jüri üyelerine teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Tüm hayatım boyunca daima bana inanan, her zaman yanımda olan, bu uzun çalışma süresince maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem Semra Işık'a, babam Şerafettin Işık'a, ablam Ruken Buket Işık ile ailesine ve abim Umut Işık'a çok teşekkür ederim.

Kale Mahallesi alan çalışması süresince evlerinin kapısını bana tereddütsüz açan ve yardımcı olan konut kullanıcılarına teşekkürlerimi sunarım.

Aileme...

ÖZET

Geleneksel konutlar yapıldıkları dönemden günümüze bulundukları yerleşime ait dönemin yaşam biçimi, aile yapısı, günlük yaşam, kurallar, inançlar vb konuları fiziki plana yansıtmaktadır. Geleneksel konutlarda günümüzde kullanıma dayalı değişiklikler oluşmaktadır. Çevresel ve kültürel koşullar içerisinde toplumun davranış biçimini yansıtan geleneksel konut alanları ve kullanıcıları bu değişimlerden olumsuz etkilenmektedir. Ülkemizde birçok alanda yaşanan sosyo-kültürel, teknolojik, politik ve ekonomik faktörlerin neden olduğu kentsel dönüşüm etkileri, toplumların barınma ihtiyaçlarında değişimlere sebep olmuştur. Bu değişimler toplumun davranış biçimini şekillendirmiştir. İnşa edildikleri zaman koşullarına göre tasarlanmış geleneksel konutlarda fiziksel ve fonksiyonel değişimler ile toplu konutlara ihtiyaç doğrultusunda yönelme gerçekleşmektedir. Toplumun kültürel kimliğine ve yaşam tarzına uygun olmayan, teknolojinin getirdiği yeni imkanlar ile şekillenen konut tiplerinin yaygınlaşması ile beraber geleneksel konut alanlarının varlığı yok olmaktadır.

Bu tezde, Muş ili Kale Mahallesi geleneksel konutlarının yapıldıkları zamandan günümüze kadar geçirmiş olduğu fiziksel değişimi ile beraber kullanıcıların sosyal değişim ve gelişimleri irdelenmiştir. Kale Mahallesi geleneksel konutlarının karakteristik mimari özellikleri tespit edilmeye ve yapıların günümüz koşullarındaki güncel durumu ortaya konmaya çalışılıp, konutların yapım teknikleri, malzeme kullanımları ve bu mekanların zaman içindeki fonksiyonel değişimi ele alınmıştır.

Muş ili geleneksel konutlarının Kale Mahallesi'nde yoğunlaştığı ve eski kent dokusuna sahip olduğu bilinmektedir. Bu çalışma kapsamında Kale Mahallesi geleneksel konutlarının analiziyle oluşturulan envanterlerin sonraki çalışmalar için bir temel kaynak oluşturması ve tezin geleneksel konutun değerinin politik karar vericilere anlatmada önemli bir araç olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muş; değişim; geleneksel mimarlık; Muş Kale Mahallesi; Muş geleneksel konut mimarisi

ABSTRACT

Traditional houses reflect the time they were designed in terms of life style, family structure, rules, beliefs, and daily life. Change could be observed in traditional houses depending on occupancy. Traditional houses and their inhabitants, which reflect the cultural and environmental circumstances would be effected negatively by these changes. The urban transformation that also takes place in many areas in our country as a consequence of the socio-cultural, technological, political, and economical factors, have impacted the housing needs of the societies. These changes have shaped the social behavior of the society. Due to the needs of the society some physical and functional changes have been observed in traditional houses that were designed according to the times they were built in. The traditional housing types are disappearing due to the increasing number of houses built by the help of the new technological advancements, which are not suitable for the life style and cultural identity of the society.

In this thesis, the traditioanal houses in Kale neighborhood of the city of Mus would be analyzed in terms of the physical transformations they have gone through since they were built. The characteristics of the traditional houses in Kale neighborhood would be assesed and the current situation of the houses would be exposed. In regards to that, the construction techniques, the materials that were used, and the transformation of the places in time would be discussed.

It is known that Kale neighborhood in the city of Mus embodies the old city structure and the traditional houses are concentrated in that neighborhood. The analysis of the traditional residences in the framework of this thesis would be important for the future generations as a source of reference. Further more the thesis aims to contribute to the site that is being studied.

Keywords: Mus; transformation; traditional architecture; Kale neighborhood; traditional architecture of houses in Mus

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
ENVANTER LİSTESİ	ix
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	xi

BÖLÜM 1: GİRİŞ

1.1 Literatür Özeti	2
1.2 Araştırmanın Kapsamı.....	3
1.3 Araştırmanın Yöntemi	4

BÖLÜM 2: GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ VE DEĞİŞİM

2.1 Geleneksel Konut Mimarisi	5
2.1.1 Geleneksel Anadolu konut mimarisi ve özellikleri	6
2.2 Geleneksel Anadolu Konutunun Oluşum Süreci	12
2.2.1 Geleneksel Anadolu konut mimarisinde çevresel etkiler	14
2.2.2 Geleneksel Anadolu konut mimarisinde kültürel etkiler	15
2.3 Geleneksel Anadolu Konutlarında Değişim, Nedenleri ve Sonuçları	17
2.3.1 Geleneksel Anadolu konut mimarisinde kültürel, davranışsal ve çevresel kaynaklı değişim	18
2.3.2 Geleneksel Anadolu konut mimarisinde fonksiyonel ve fiziksel değişim	20
2.4 Bölüm Özeti	21

BÖLÜM 3: GELENEKSEL MUŞ KONUT MİMARİSİ VE DEĞİŞİMİ

3.1 Geleneksel Muş Konut Tasarımını Etkileyen Faktörler ve Özellikleri	28
3.1.1 Coğrafi veriler	29
3.1.2 Topoğrafya	29
3.1.3 Demografik yapı	31

3.1.4 Geleneksel Muş konutlarında malzemeler ve yapım tekniği	32
3.1.5 Cephe özellikleri	35
3.1.6 Geleneksel Muş konutlarında mekanlar ve kullanım özellikleri	36
3.2 Geleneksel Muş Konutlarında Değişim Süreci ve Nedenleri	38
3.2.1 Kültürel, davranışsal ve çevresel değişim	38
3.2.2 Fonksiyonel ve fiziksel değişim	40
3.2.3 Nüfus hareketleri ve göç	41
3.2.4 Yaşam tarzındaki değişimlerin konut mimarisi üzerindeki etkileri	42
3.2.5 Sosyo-ekonomik değişimlerin konut mimarisi üzerindeki etkileri	42
3.3 Bölüm Özeti	43

BÖLÜM 4: MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUTLARINDA DEĞİŞİM VE NEDENLERİ

4.1 Envanter 1 Numaralı Konut	55
4.2 Envanter 2 Numaralı Konut	60
4.3 Envanter 3 Numaralı Konut	65
4.4 Envanter 4 Numaralı Konut	70
4.5 Envanter 5 Numaralı Konut	75
4.6 Envanter 6 Numaralı Konut	80
4.7 Envanter 7 Numaralı Konut	85
4.8 Envanter 8 Numaralı Konut	89
4.9 Envanter 9 Numaralı Konut	93
4.10 Envanter 10 Numaralı Konut	97
4.11 Bölüm Özeti	101

BÖLÜM 5: SONUÇ	103
-----------------------------	-----

KAYNAKÇA	105
-----------------------	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: İki kültür bölgesinde geçerli olan tek geleneksel seçenek	6
Şekil 2.2: S. Hakkı Eldem'in Türk Evi tipolojisi	8
Şekil 2.3: Türk evi planlamasında işlevsel birim ve çoğalımları	9
Şekil 2.4: Orta Asya çadır düzeni ve Türk Evi kullanım düzeni	11
Şekil 2.5: Konut oluşumuna etki eden faktörler	13
Şekil 2.6: Konut oluşumuna etkenler ve tasarım süreci	13
Şekil 3.1: Muş il haritası	23
Şekil 3.2: Muş genel görünüşü 1923 yılı	24
Şekil 3.3: Muş genel görünüşü 2017 yılı	25
Şekil 3.4: Muş Afad Müdürlüğünden alınmış ve düzenlenmiştir.1982 yılı'nda kale mahallesi afete maruz bölgeleri gösteren çalışma.....	26
Şekil 3.5: Muş şehri hali hazır haritası	27
Şekil 3.6: Meryem Ana Kilisesi, sol tarafında toki konutları sağ tarafında geleneksel yerleşme	28
Şekil 3.7: Geleneksel Muş konutlarının topoğrafya kullanımı ve giriş yönleri	30
Şekil 3.8: Geleneksel Muş konutlarının arazi kullanımı ve yönelimi	31
Şekil 3.9: Muş ilinde nüfus gelişimi (1935-2010)	32
Şekil 3.10: Geleneksel Muş konutlarında malzeme kullanımı	33
Şekil 3.11: Muş Kale mahallesi geleneksel konutunda malzeme kullanımı	34
Şekil 3.12: Banyo için kullanılan çol	35
Şekil 3.13: Muş Kale Mahallesi geleneksel konut cephe örneği	36
Şekil 3.14: Muş Kale Mahallesi konutlarında havus (Avlu)	37
Şekil 3.15: Türk Evi odası içindeki egemenlik sınırı davranışı ve çok amaçlı kullanımdaki ilişki	39
Şekil 3.16: Geleneksel Muş konutlarında birimlerin değişimleri ve büyümeler	41
Şekil 4.1: Kentsel dönüşüm öncesi Kale Mahallesi uydu görüntüsü.....	47

Şekil 4.2: Kentsel dönüşüm öncesi yıkımı gerçekleştirilen Kale mahallesi uydu görüntüsü	48
Şekil 4.3: Kentsel dönüşüm sonrası Kale mahallesi uydu görüntüsü	49
Şekil 4.4: Kale Mahallesi kuzey tarafından bakış	52
Şekil 4.5: Kale Mahallesi yıkım süresinde konutlar	51
Şekil 4.6: Kale Mahallesi yıkım süresinde bir kısmı yıkılan geleneksel konut	51
Şekil 4.7: Kale Mahallesi güney tarafından bakış	52
Şekil 4.8: Kale Mahallesi kentsel dönüşüm projesi kapsamında geleneksel konutların yıkım aşaması, güney tarafından bakış	53
Şekil 4.9: Kale Mahallesi kentsel dönüşüm projesi kapsamında toplu konutların yapım aşaması, güney tarafından bakış	53
Şekil 4.10: Muş Kale mahallesi fabrika caddesi ve çalışma alanını gösteren kroki	54

ENVANTER LİSTESİ

Envanter 4.1: 1 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları.	54
Envanter 4.2: 1 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları.	55
Envanter 4.3: 1 numaralı konutun rölöve çizimleri.	56
Envanter 4.4: 2 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları.	60
Envanter 4.5: 2 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları	61
Envanter 4.6: 2 numaralı konutun rölöve çizimleri	62
Envanter 4.7: 3 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları	65
Envanter 4.8: 3 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları	66
Envanter 4.9: 3 numaralı konutun rölöve çizimleri	67
Envanter 4.10: 4 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları	70
Envanter 4.11: 4 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları	71
Envanter 4.12: 4 numaralı konutun rölöve çizimleri	72
Envanter 4.13: 5 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları	75
Envanter 4.14: 5 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları	76
Envanter 4.15: 5 numaralı konutun rölöve çizimleri	77
Envanter 4.16: 6 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları	80
Envanter 4.17: 6 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları	81
Envanter 4.18: 6 numaralı konutun rölöve çizimleri	82
Envanter 4.19: 7 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları	85
Envanter 4.20: 7 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları	86
Envanter 4.21: 7 numaralı konutun rölöve çizimleri	87
Envanter 4.22: 8 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları	89
Envanter 4.23: 8 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları	90
Envanter 4.24: 8 numaralı konutun rölöve çizimleri	91
Envanter 4.25: 9 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları	93

Envanter 4.26: 9 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları	94
Envanter 4.27: 9 numaralı konutun rölöve çizimleri	95
Envanter 4.28: 10 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları	97
Envanter 4.29: 10 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları	98
Envanter 4.30: 10 numaralı konutun rölöve çizimleri	99

KISALTMALAR LİSTESİ

ICOMOS:	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Başkanlığı
MAH:	Mahalle
TOKİ:	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TC:	Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
VB:	Ve Benzeri

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Muş ili Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. İl bir çok devletin egemenliği altında zenginleşerek günümüze farklı dinlerin ve kültürlerin izlerini taşımıştır. Geleneksel konutlar da bu zenginlik ve birikimin ürünü olarak Muş ilinin tarihini ve kültürünü yansıtmakta ve karşımıza çıkarmaktadır.

Türkiye'de farklı bölgelerde ve iklimlerde aynı tip toplu konutlar günümüzde yapılmaktadır. Kentleşme ve kentsel dönüşüm ile birlikte büyüyen şehirler merkezden dışa doğru büyümekte ya da kentin eski veya tarihi bölgelerinde kentsel dönüşüm adı altında eski konutları yıkıp yine tek tip konut projeleri yapılmaktadır.

Günümüz Türkiye'sinde yok olmak ile karşı karşıya olan geleneksel konutların sosyo-ekonomik değişimler ve fiziksel durumlarının kötü olması, kullanımda yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Ataerkil aile yapısı, geniş aile düzeni ile oluşan konutlar yerini çekirdek aile kullanıcılarına bırakarak fonksiyonel ve fiziksel olarak değişmişlerdir. Bununla beraber geleneksel konutlar üzerinde ihtiyaç doğrultusunda değişimler yapılmakta veya yetersiz kalması durumunda kullanılmayarak terk edilmektedirler. Muş merkezinde bulunan geleneksel konutların Kale, Minare ve Dere mahallelerinde yoğunlaştığı bilinmektedir ve bu konutlar merkezde olmalarından dolayı hızla yok olmaktadır. Muş geleneksel konut dokusu yerine kentin kültürel yapısını yansıtmayan betonarme bloklar yapılmakta ve doku giderek bozulmaktadır.

2012 yılında başlatılan T.C. Bakanlar Kurulu Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi sonucu Kale Mahallesi geleneksel konutlarının büyük bir bölümü yıkılmış yerine TOKİ'ye ait konutlar yapılarak yerleşkedeki geleneksel konut dokusu yok edilmiştir. Henüz özgünlüğünü yitirmemiş konutların korunması kültürel süreklilik için önemlidir. Günümüzde kullanılmakta olan ve tez kapsamında çalışılması için konut kullanıcıları ile görüşülerek geleneksel konutlardan 10 tanesi detaylı olarak incelenmiş ve analizleri yapılmaya çalışılmıştır. Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda bu tezde yok olmaya yüz

tutmuş Muş geleneksel konut mimarisi'nin incelenmesi ve özelliklerinin ortaya konması amaçlanmaktadır.

1.1 Literatür Özeti

Bu bölümde konu ile ilgili akademik çalışmaların yanı sıra geleneksel konut mimarisini araştıran farklı disiplinlerden yayınlar incelenmiştir. Geleneksel konut mimarisi oluşum süreci ve değişimi ya da dönüşümü etkileyebilecek nedenler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu nedenlerin alt başlıkları; kültürel ve çevresel faktörler olarak işlenmiştir.

Geleneksel konut, Türk Evi, geleneksel Anadolu konutu başlığı altında yapılan çalışmalar Muş ili geleneksel konutlarının oluşumları ve değişimleri konularında kaynak niteliğinde olmuştur. Türk Evi başlığı ile yapılan çalışmalarda Sedat Hakkı Eldem (1968) Türk evinin biçimlenmesinde malzeme, iklim, kültür bileşenlerinin etkili olduğunu ve belirli bir plan tipinin aynen uygulandığını, Doğan Kuban (1995) ise konutların bölgeler arası ilişkileri ile homojen bir yapı üslubunun olmamaması dolayısı ile tarih, kültür ve bölgesel yapı gelenekleri farklılığından dolayı konut mimarisini yedi bölgeye ayırmaktadır. Temel oluşumun oda olduğunu ve oda hizmet alanları ile beraber saçak altının belirlediğini ve değişik bölgesel konut geleneklerini yaklaştıran ortak bir plan motifinin varlığının olduğunu belirtmiştir. Önder Küçükerman (1996), Hülya Turgut (1990) ve Cengiz Eruzun (1989) ise Türk Evinin biçimlenmesini ve birimlerinin oluşumunu, İslam görüşü ile içe dönük yaşam tarzı ve Türk Çadırı plan düzenine benzetmişlerdir. Ayda Arel (1982) ise Türk Evi nitelemesinin ulusal kimliğin belirlenmek istenmesinden dolayı çıktığını Anadolu ve Rumeli evlerinin Türk evi olarak değil Osmanlı konutu olarak nitelemenin daha doğru olacağını söylemektedir. Bu çalışmada literatürde incelenen başlıklar doğrultusunda konuyu Anadolu geleneksel konutu başlığı altında değerlendirmek ve literatürden faydalanmak istenmektedir.

Muş ile ilgili yapılan çalışmalara bakılmıştır. 2010 tarihinde Mehmet Emin Sönmez "Muş İlinde Nüfus Hareketlerinin Nedenleri ve Sonuçları" makalesi ile il genelinde ekonomik faaliyetleri önemli ölçüde kısıtlayan iklim ve topoğrafya koşulları yanında sosyal ve kültürel geri kalmışlık, hızla artan nüfusun göç etmesinde etkili olduğunu araştırmış

Muş'taki göçlerin sebepleri ve sonuçları değerlendirmiş ve göçlerin önlenmesine yönelik çözüm önerileri geliştirmiştir.

Bülent Nuri Kilavuz (2013) "Ortaçağ ve Sonrası Muş ili Yüzey Araştırması" çalışması ile Muş merkezdeki tarihi evler Kale, Dere, Minare ve Murat Paşa Mahallelerinde bulunduğunu ve bölgeye özgü karakteristik bir özellik sergilediğini belirtmiştir. 2010 tarihinde Muş merkez, Varto, Korkut ve Hasköy ilçelerinin köylerindeki araştırmada; üç kilise, bir depo, bir çeşme, altı evden oluşan anıt eser ve on üç mezarlıktan oluşan kültür varlıklarını tespit ederek incelemiştir. Çalışmada Muş Kale Mahallesinde bulunan ve şu an kentsel dönüşüm adı altında yıkılan altı geleneksel konut hakkında bilgiler yer almaktadır.

2014 yılında Erol Büte tarafından "Ekolojik Yapı Kriterleri Bağlamında Muş Kale Mahallesi Geleneksel Evlerinin İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinde, ekolojik yapı tasarım kriterleri çalışılarak, Muş Kale Mahallesi geleneksel evleri'nden seçilenleri bu doğrultuda incelemiştir. İnceleme yapılabilmesi adına seçilen evlerin rölövelerini alarak, ekolojik yönden karşılaştırmalı değerlendirmesini yapmıştır. Kentsel dönüşüm projesi ile beraber tez kapsamında çalışılan konutlar yıkılarak TOKİ 'ye ait betonarme konutlar yapılmıştır.

A. Yıldırım (2014) "Kırsaldan Kente Göç ve Değişen Siyaset: Muş Örneği" çalışmasında göç'ün nedenleri ve sonuçları hakkında bilgiler ve göç sonrası sosyo-kültürel ilişkilere yer vermiştir.

Muş ili ve geleneksel konutları ile ilgili yapılan çalışmalarda Kale Mahallesi konutlarının mekan ve kullanım özellikleri, malzeme ve yapım teknikleri ve kullanıcı ile konutların değişimlerini etkileyen faktörler hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Büyük bir kısmı yıkılan konutlar sonrası var olan mevcut konutlar hakkında yapılacak olan çalışmaların bu konutların korunması ve farkındalığı için önemli olacağı düşünülmektedir. Çalışmada temel amaç Muş ili geleneksel konutlarına katkı sağlamak olacaktır.

1.2 Araştırmanın Kapsamı

Alan çalışması olarak Muş geleneksel yapılarının yoğunluklu bulunduğu Kale Mahallesi seçilmiştir. Bu alan ve konu ile ilgili akademik çalışmalar incelenmiştir.

Yazılı kaynak yetersizliği, yok olan geleneksel konutların plan gelişimleri, konutların yapıldığı tarihi gösteren kitabelerin az olması, ilk sahiplerin göç etmiş veya vefat etmiş olmalarından dolayı Muş geleneksel konutlarının yapım tarihleri hakkında bilgiler bulunmamaktadır, şimdiki kullanıcıların yapı hakkında bilgilerinin doğruluğunun ve güvenilirliğinde belirsizlikler olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında yaşanan en önemli sorun Muş geleneksel konut mimarisi hakkında yeteri kadar bilimsel veri olmamasıdır. Yöre halkı ve konut kullanıcıları ile görüşülerek geleneksel mimari ve konutlar hakkında bilgiler edinilmeye çalışılmıştır.

1.3 Araştırmanın Yöntemi

Muş geleneksel konutların değişiminde etkileri olan coğrafi, kültürel, ekonomik, sosyolojik, malzeme, planlama teknikleri, tipoloji gibi faktörler incelenerek fotoğraflar, haritalar ve çizimler ile tespitler yapılmıştır. Bunun yanında Muş geleneksel yapılarının değişim süreci ve nedenleri alt başlıklar halinde irdelenmiştir.

Tez kapsamında incelenmesi uygun görülen yapıların yerinde tespitleri yapıldıktan sonra fotoğraf çekimleri ve rölöve çalışmaları yapılmıştır. Alınan rölöveler üzerine yapılan değerlendirmelerde, bu yapılarda zaman ile gerçekleşen değişimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Alan çalışması esnasında kullanıcılar ve akrabaları ile yüz yüze konuşularak geleneksel konutlar hakkında bilgi toplanması amaçlanmıştır.

Alanda yapılan inceleme sonrasında Muş İli Kale Mahallesi, Değirmenler Sokak ve Fabrika Caddesi üzerinde seçilen konutların rölöve çizimleri yapılmıştır, bu konutların güncel kullanımlarını görebilmek, yapı-topoğrafya uyumunu ve değişimlerin hangi birimlerde olabileceği analiz edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda konutlar üzerindeki değişimlerin ne olduğu öğrenilmek istenmiştir. Geleneksel konutların güncel kullanımda yeterliliği ve işlevsel olarak yapıldıkları dönemden bu yana değişimleri saptanmaya çalışılmıştır. Bu değişimlerin hangi mekanlarda olduğu, konut içine sonradan gelen farklı fonksiyonların neler olduğu ve konutun bu değişimleri nasıl barındırdığı ve yeterli kalabildi mi gibi soruların cevapları bulunmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 2

GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ VE DEĞİŞİM

2.1 Geleneksel Konut Mimarisi

Geleneksel mimari, hala yaşayan, kullanılan töresel alışkanlıklara göre üretilip tüketilen bir mimaridir. Yaşamlarını tarımsal düzen koşullarına göre sürdüregelen toplumların mimarisidir. Gelenek ise, tarihsel süreç ile gelişen ve geçerliliğini koruyan olayları, töresel alışkanlıkları ve nesneleri kapsar. Tarihi, zamanın insanoğluna ait faaliyetleri içeren bölümdür diye yorumladıktan sonra tarihsellik ve geleneksellik kavramlarının mimarlığın ve mekan düzenleme olgusunun ön planda olduğunu hatta varlığını mekanla bulunabileceği anlatılmaktadır (Özer, 2004).

Geleneksel mimari başlığı altında ayrı kategori ile değerlendirilen konut mimarisinin genel mimarlık tarihi ile bağlarının kurulması ve geleneksel mimarlığın anıtsal mimarlıkla gelişimi toplumsal ve kültürel tarih için de önemlidir (Arel, 1982).

Geleneksel konut mimarisinin oluşum ve gelişmesinde yöre ile etkileşimi ve devamında yerleşme, yapı ve mekan oluşumunda kültürün bileşeni olan gelenekler, mimarlık sözcüğü ile birleşerek geleneksel mimarlık başlığı altında çalışmalar yapılmıştır. Antropologlara göre geleneksel mimari, endüstrileşmemiş ya da endüstrileşme öncesi toplumların yani geleneksel toplumların mimarisidir. Geleneksel toplumların, üretim ve tüketim ilişkileri başta olmak üzere tüm yaşam biçimlerini yönlendiren gelenekler; nesilden nesile aktarılan bilgi, beceri, görgü ve edinimler olarak tanımlanabilir (Eyüce, 2005).

ICOMOS'un Ekim 1999'da Meksika'da Icomos Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü'nde geleneksel yapıyı;

- i- Toplumca paylaşılan bir yapı geleneği,
- ii- Çevreye uygun yöresel veya bölgesel bir kimlik,
- iii- Üslup, biçim ve görünüş tutarlılığı veya geleneksel yapı türlerine bağlılık,

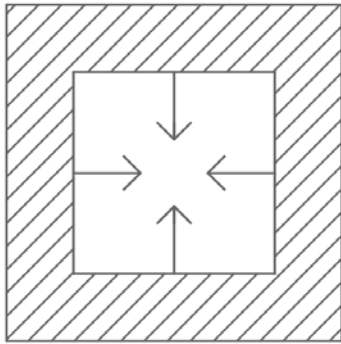
iv-Anonim olarak aktarılan geleneksel tasarım ve yapı ustalığı,

v-İşlevsel, sosyal ve çevresel kısıtlamalara etkin olarak cevap verebilme,

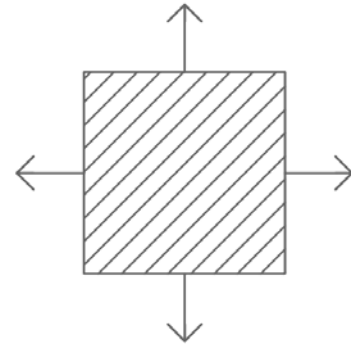
vi-Geleneksel yapım sistemlerinin ve zanaatlarının etkin uygulaması gibi ayırt edici özellikleriyle tanınırlar (Icomos, 2017).

İçinde bulundukları koşullara uyumları yerel ve çevresel koşulları yansıtan ve işlevsel biçimlenmelerinde geleneksel konutlarda işlev dışı simgesel değerler taşımaktadır, geleneksel biçim sadece işlevsel değildir (Eyüce, 2005).

Bazı bölgelerde kültürel olarak geleneksel konutların biçimlenmesinde farklılıklar görülmektedir. Rapoport, Ortadoğu geleneksel evlerinde içeri bakan avluların batı Avrupa'da dışarıya bakmalarını seçimler, boyut, biçim, malzeme vs üzerindedir diyerek örnek vermiştir. Şekil 2.1'de görüldüğü üzere taralı olan kısımlar konutu ve farklı kültürel bölgelere göre konut planlarının şekillenmesini aynı zamanda yönlenmesini göstermektedir (Rapoport, 2004).

İçe Dönük Ev (Avlu)

Dışa Bakan Ev

Şekil 2.1: İki kültür bölgesinde geçerli olan tek geleneksel seçenek (Rapoport, 2004)

2.1.1 Geleneksel Anadolu konut mimarisi ve özellikleri

Sedat Hakkı Eldem, Türk Evin'i ilk olarak "Anadolu'da kendisine has karakterini bulmuş ve buradan zaman ile inkişaf ederek ve muhtelif dış tesirleri benimseyerek Osmanlı fütuhatını takiben Avrupa'nın muhtelif yerlerinde kökleşmiştir", doğu ve güney sınırlarını

İran tesiri ve Suriye'yi içine alan Arap evinin kesin olarak ayırdığını belirtmiştir. Eldem Türk Evi Plan Tipleri adlı kitabında, beşyüz yıl büyük gelişmeler gösteren ve yayıldığı iklim, tabiat ve folklor bakımından birbirinden farklı bölgelerde iklim, yerel malzeme ve yerin geleneklerini benimseyerek "birbirinden yüzlerce kilometre mesafede ve çok farklı şartlar altında inşa edilmiş evlerde bile, planın ana hatları bakımından daima aynı olduğu göze çarpar" diyerek Türk Evi'nin belirli tiplerini birbirine bağlayan başlıca unsurun plan olduğunu ve günümüzde halen kullanılan tipolojiyi ortaya çıkarmıştır (Eldem, 1968).

Plan tipi yerel malzeme ve iklim şartlarına uyum sonrası oluşan farklılıklar için "bazı karakteristikler vardır ki, bunlar şaşmadan her yerde karşımıza çıkarlar" yorumu ile ortak bir plan elemanlarının odalar, sofalar ve müştemilatı, geçit ve merdivenlerin oluşturduğunu bunların en önemlisinin sofa olduğunu nedeni ise plan içinde "işgal ettiği ve oynadığı mühim rolden dolayı" diyerek sofa'nın şeklinin, evin tipini oluşturduğu için dört farklı plan tipi meydana gelmektedir (Eldem, 1968).

- A. Sofasız plan tipi, ondan sonra inkişaf derecelerine göre :
- B. Dış sofalı plan tipi,
- C. İç sofalı plan tipi,
- D. Orta sofalı plan tipi gelir (Şekil 2.2).

Ev planının en ilkel durumunu ifade eden sofasız plan tipinin Anadolu'nun Irak ve Suriye sınırlarındaki bölgelerde, iklimin sıcak olduğu yerlerde oda ve odaların yan yana dizilmeleriyle oluşur. Dış sofalı plan tipi sofa'nın oda sıralarını birbirine bağladığını ilk şeklinin sofanın yalnız bir tarafında odaların dizilmesiyle oluşur. İç sofalı plan tipinde sofanın iki yanına oda sıraları ile çevrilmesi sonucu oluşur. Orta sofalı plan tipi sofanın evin merkezinde yer aldığı dört tarafı odalar ile çevrili, aydınlık olabilmesi için odaların arasına eyvan şeklinde boşluklar yapılmıştır. Odalar arasındaki mesafelerin azalması nedeni ile plan tipini büyük şehirlerde ve bilhassa İstanbul'da çok sevdirmiştir demiştir (Eldem, 1968).

SOFASIZ		DIŞ SOFALI		İÇ SOFALI		ORTA SOFALI	
		ÇIKMA KÖŞKÜ	ÇIKMA ODALI	MERDİVEN KONUMU			
3 ODA		1 ODA		1 ODA		4 TARAFI KAPALI	
		2 ODA		2 ODA		1 EYVANLI	
		3 ODA		3 ODA		2 EYVANLI	
		EYVANLI		EYVANLI		3 EYVANLI	

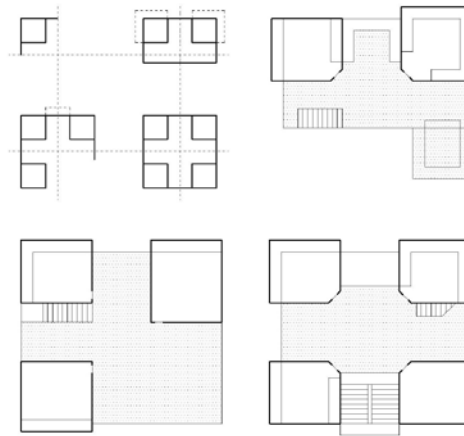
Şekil 2.2: S. Hakkı Eldem'in Türk Evi tipolojisi (Eldem, 1968)

Arazi vaziyetine uyum ve zaman ile planın temizliğini kaybetmesi plan tipi'nin ideal olarak karşımıza çıkmamasına neden olabilir. Plan tiplerinin yakınlık ve akrabalığını dış sofalı tip, sofanın iki ucundaki seki veya köşk kısımlarının kapanmasından sonra, bir yüzlü iç sofalı ev tipine çok benzer bir şekil alır. İç sofalı evde karşılıklı iki eyvanın bulunması, bu evi orta sofalı ve dört eyvanlı ev tipine yaklaştırır diyerek değişimleri aynı şekil üzerinde birleştirmektedir (Eldem, 1968).

Kuban, Anadolu geleneksel konutlarının bölgeler arası ilişkiler ile beraber homojen bir yapı üslubunun olmadığı, tarih, kültür ve bölgesel yapı geleneklerinin farklılıkları dolayısı ile konut mimarisini yedi bölgeye ayırmaktadır. A-güney doğu Anadolu'nun kuzey Suriye ile ortak kültürünün ifadesi taş konut mimarisi. B-Erzurum'dan öteye kuzey doğu Anadolu'nun güney Kafkasya ve Dağıstan ile akraba ahşap hatıllı taş mimarisi. C- doğu Karadeniz bölgesinde görülen karakteristik ahşap iskeletli ev mimarisi. D-Ege ve Akdeniz bölgesinin düz damlı "küçük" taş mimarisi. E-orta Anadolu nun özellikle Niğde ve Kayseri bölgesinin, kaynakta yine kuzey Suriye ile buluşan taş mimarisi. F-orta Anadolu nun daha çok köy ve küçük kent ortamında kalan kökü yeni taş çağına kadar uzanan kerpiç mimarisi. Kuban Anadolu Türk çağı konutlarının tasarımında gözlenebilen en ilginç ve sürekli

özellik, değişik bölgesel konut geleneklerini bir ölçüde yaklaştıran ortak bir plan motifi varlığıdır. Bölgeler arasında konut kültürünün gerçek temsilcisinin "esas yayılma alanı Anadolu'nun kıyıları ile orta yayla arasında bir ikinci çember gibi dolanan ve Sivas dolaylarında batıya ve iç Ege'den Toroslar'ın kuzey yamaçlarına kadar uzanan ve yer yer diğer bölgelerde ve balkanlarda görülen hımsız yapı tekniğinde, yani taşıyıcı sistemi ağaç, kerpiç dolgulu, zemin katı çokluk taş olan bir yapı tekniği ile inşaa edilmiş olan konut mimarisi" şeklinde aktarmıştır (Kuban, 1995).

Türk Evi planlanmasında işlevsel birim ve çağılımını üç öğeden oluştuğunu bunlar "oda, eyvan(odalar arasındaki hacim), avlu ya da bahçeye açılan galeri ya da sofa, konutların en gelişmiş örnekleri de, değişik düzenler içinde, aynı öğelerle kurulmaktadır". Odaların oturma, yatma, yemek yeme vb. gibi işlevlerin tümüne cevap verebildiğinden odalar arası farklılaşma olmamaktadır. "Planın en küçük biriminin tek oda ile ona bitişik servis alanlarından oluştuğu kabul edilebilir. Birbirini dikine kesen iki aksın ayırdığı bölümlere bu birimler yerleştirilirse" Türk Evi adı altında yapılan tipoloji çalışmalarında görülen plan tiplerini elde ederiz. Kuban, plan oluşumunu "iki oda ile aralarındaki açık hacimden ve bunların önüne uzanan bir saçak altında meydana gelen motif" üç öğe ile tanımlamaktadır. Oda birimleri, hizmet alanı gelişimi ve düzeni konutun planını ortaya çıkarmaktadır. Bu düzenin uzun süre devam etmesini bölgenin coğrafi koşullarına, sosyal ve ekonomik yaşantısına uygun ve işlevsel niteliklerinden dolayı olduğunu belirtmiştir (Şekil 2.3) (Kuban, 1995).

Şekil 2.3: Türk evi planlamasında işlevsel birim ve çoğalımı (Kuban, 1995)

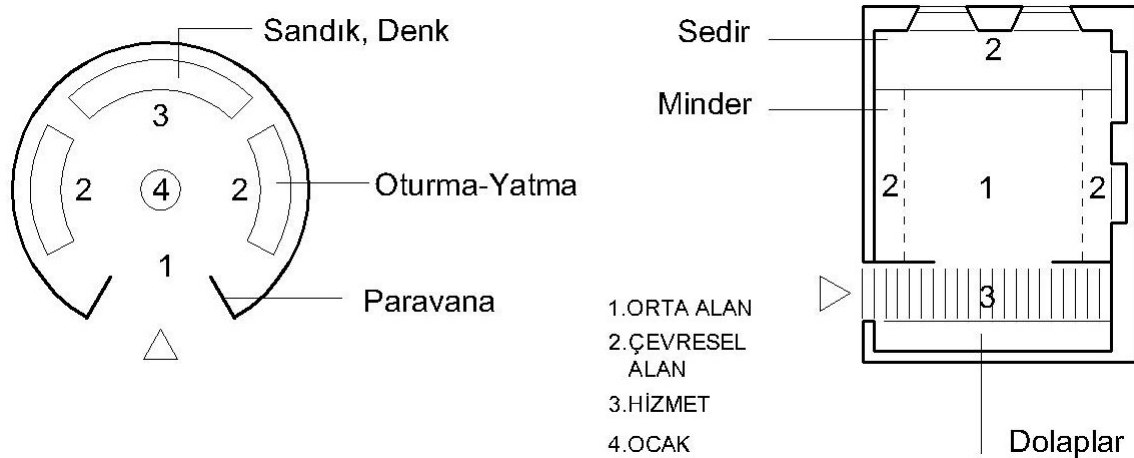
Küçükerman ise Anadolu'yu kültürel etkileşimlerine göre üç temel bölgeye ayırmıştır. Anadolu'daki Türk Evi'nin oluşumu olarak görülen dış etkilere kapalı İç Anadolu olduğunu, dış etkilere açık olan kıyı bölgeleri ile arasında iç ve dış kültürlerden etkilenen "karışım kuşağı" vardır. Anadolu'nun doğal verilerinin yapı biçim ve uygulamalarında etkili olduğunu, bu değişimlerin yapının araç ve gereç düzeninde farklılaşmaların olması, çok sayıda değişik sonuçları 'da beraberinde getirmiştir (Küçükerman, 1996).

Türk Evi'nin kuruluş düzeninde odalar ve odalar arası ortak alan ilişkileri plan düzenini oluşturmuştur. Odalar kendi başlarına belirli eylemleri karşılayan birimlerdir. Küçükerman her odanın çevresinde hizmet alanının olması gerektiğini belirtmiş bunun da sofa ile odalar arası ilişkilerin sağlandığı bir ortak alan şeklinde belirtmiştir. Sofa'nın ev içindeki dolaşım ve toplanma alanı olduğunu, dolaşım dışında kalan kısımların oturmaya ayrıldığı bu kısımların zamanla eyvan, taht, köşk gibi oluşumlara neden olduğunu söylemektedir. (Küçükerman, 1996).

Diğer taraftan Hülya ve Ferhan Yürekli, konutlarda Türklerin yaşamadığı veya sadece Türklerin yaşadığı gibi bir sonuca varılmayacağını, bu tip Evlerin ortak özelliklerinin güçlülüğü ve Türkmenlerin yerleştiği dağlık yörelerde yapılmış olmaları, Türk Evi tanımını güçlendirmektedir. Osmanlı Evi diye nitelenemeyeceğini "mekansal dağılım, kültürel ve etnik gruplaşma ilkeleri açısından ele alındığında, belki yöresel farklılıklar gösteren veya Türkler dışında Osmanlı imparatorluğu'nda yaşayan alt grupların Ev tiplerinin tümü, bir üst grup olabilecek "Osmanlı Evleri" adı altında toplanabilir" diyerek Türk Evini ayırmıştır. Türk Evinin özelliklerine bütün Evlerde aynı olmayacağını belirtmiştir. Odanın belirleyicilerini giriş sekisi ve genellikle bunun devamı olan yüklük duvarı, ocak duvarı, bir veya bazı durumlarda iki adet olabilen pencere duvarı olarak belirgin oluşumları ve elemanlarıdır. Eyvan için işlevsel olmayan (bazı örneklerde düşey sirkülasyon elemanı burada yer alabilir), buna karşılık evin plan şemasını netleştiren ve odanın volumetrik etkisini güçlendiren elemandır demiştir. Plan şemasındaki yerinin ve varlığının eyvan adı ile daha eskilere dayanması, bu ev tipinin geçmişle bağlantısını kuran en önemli sebeptir. Eyvanın en önemli görevi, hayat'ın ara yer olabilmesini güçlendirmesidir. Özellikle dört odalı tiplerde hayatın bahçe ve sokağa bağlantısı eyvanla

gerçekleşebilmektedir. Burada arada olma görevi tamamen eyvana kalabilmektedir. (Yürekli ve Yürekli, 2005).

Turgut, yaşama birimleri olarak gelişen ve biçimlenen çadırların iç düzen ve genel görünümü ile Türk evi odalarının düzen ve kullanma biçimlerinin benzerlikler göstermesini "orta Asya inançlarının soyut bir çevre yaratma amacı ve dış dünyaya maddi, manevi kapanış, orta Asya çadır geleneğinin toplumsal merkez oluşturma gereksinimi ile birleşerek "dışa kapalılık" prensibinin kültürel temellerini oluşturduğunu" belirtmiştir. Küçükerman ise içe dönük yaşantı ve dışa kapalı çözümlerin İslam dünya görüşünde önemli etkileri olduğunu, Türk evinin ve odaların biçimlenişlerinde temel düzenin varlığı görülmektedir. Eruzun, odaların çok amaçlı düzende oluşması ve tüm insan gereksinimlerini karşılayabildiği çadır yaşam temel ilkelerinden kaynaklandığını belirtmiştir (Şekil 2.4) (Turgut, 1990. Küçükerman, 1996. Eruzun, 1989).

Şekil 2.4: Orta Asya çadır düzeni ve Türk evi kullanım düzeni (Turgut, 1990)

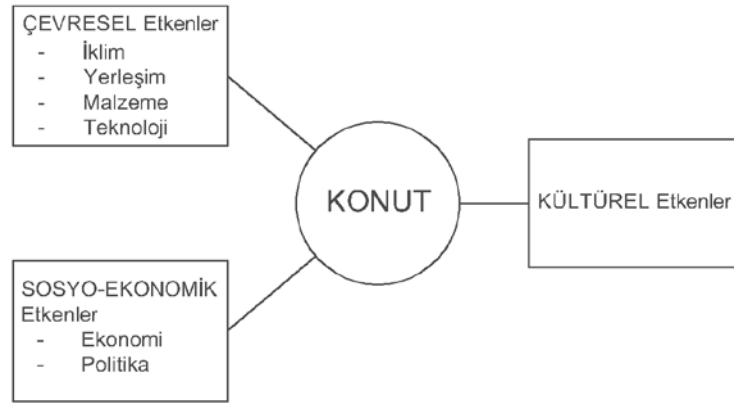
Türk Evi adı altında bir çok çalışma yapılmıştır, bu çalışmalar Osmanlı'nın ulaştığı sınırlar ve Anadolu'yu kapsayacak şekilde bir tip olarak oturtulmaya çalışılmıştır. Sedat Hakkı Eldem bu tartışmanın başlamasında önemli bir rol oynamaktadır, Türk Evi'nin belirleyici faktörlerinin malzeme, iklim ve kültür olduğunu bu faktörlerde bazı değişikliklerin olmasına rağmen planın aynen uygulandığını, bu tipin beşyüz yıl içinde iklim, tabiat ve

folklor farklılıkları gösteren uzak ve farklı bölgelerde oluştuğunu belirtmiştir. Kuban evlerin temel oluşumunun ögesi oda birimi olduğunu bu odaların ön hizmet alanları ve saçak altı ile üç bileşenli bu motifin olduğunu, sofanın ise odaların ön hizmet alanlarının birleşimi ile ortaya çıktığını söylemektedir. Küçükerman, Turgut, Eruzun ve bir çok araştırmacı Türk evi biçimlenmesi ve birimlerini Orta Asya ve Anadolu'daki göçebe hayat tarzını, İslam dünya görüşü ve Türk çadırına benzetmiştir. Arel Türk Evi nitelemesini ulusal kimliğin belirlenmesi kaygısından dolayı ortaya çıktığını, Anadolu ve Rumeli Evi'nin Türk Evi değil de Osmanlı Evi olarak nitelenmesinin daha doğru olduğunu bunun sebebinin, Anadolu ve Rumeli fetihlerinden sonra bu bölgelerin Türkleşmesini sağlayan toplulukların kültürel yapı farklılıkları gösteren göçebe veya yerleşik unsurlar tarafından olması ve bu toprakların önceden bir kent ve köy düzeni barındırdığı, fetihleri gerçekleştirenlerin bu düzeni değiştirmedikleri sadece İslam hukuku ve kurallarına, Türk örf, geleneklerine uyarlandığını belirtmiştir. Arel Evlerin mekansal örgütlenişlerinin doğrudan kültürel veriler ile olduğunu ve oluşumun bir takım karşıtlık ilişkileri ve tipolojik düzeninin de bu karşıtlıklar ile şekillendiğini bunu "arasındaki karşıtlıklar, işlevselden simgesele uzanan bir değerler dizisi içinde anlam kazanan ilişkilerdir. Ancak bu karşıtlık ilişkileri, karşıt öğelerin birbirinden kopartılarak yalıtılması şeklinde değil, dolaylı olarak, mekansal nitelik başkalaşmalarıyla gerçekleştirilmiştir" şeklinde açıklamaktadır. Karagülle, konut tipolojilerinin doğal veri kaynaklı oluşuklarını ve bunların belirli bir etnik köken ve dini inanca sahip konut tipi olarak tanımlamanın veya sınıflandırmanın bilimsel veri ve yöntemlere dayanmadıkça, bilimsellikten uzaklaşıp ideolojik bir davranış olacağını belirtmiştir (Eldem, 1968. Kuban, 1995. Turgut, 1990. Küçükerman, 1996. Arel, 1982. Eruzun, 1989. Karagülle, 2009).

2.2 Geleneksel Anadolu Konutunun Oluşum Süreci

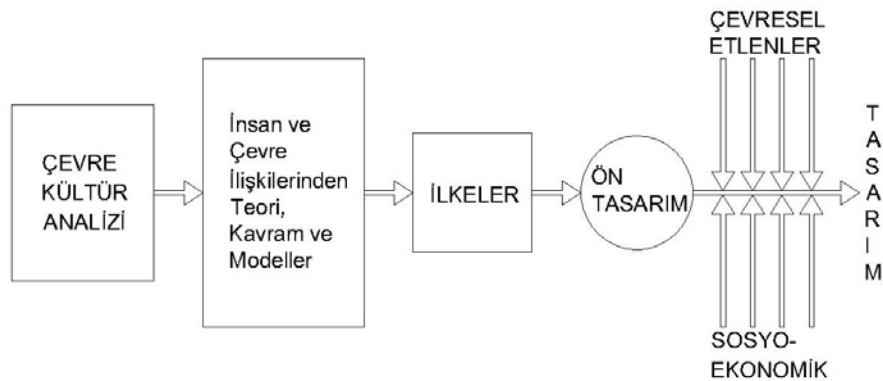
Gelenekler sonucu oluşan birikimi toplayan ve dışa yansıtan geleneksel konutlar yapı ustaları ve kullanıcılar tarafından toplumun değerlerini yansıtmaktadır. Geleneklerin oluşum süreçlerinde yöre doğal koşullarından, üretim-tüketim ilişkilerinden, inanç sistemleri ve dünya görüşlerinden yararlanıldığı gibi bunlar zaman içinde nesilden nesile evrilerek gelişmiştir. Mimarilerin yerleşme özellikleri, yapı biçimlenme özellikleri ve mekan düzenleme ilkeleride gelenekler aracılığı ile oluşmaktadır (Eyüce, 2005).

Konutun oluşum sürecinde çevresel ve sosyo-ekonomik faktörler, kültür bileşenleri ve bina formu arasında dönüşümsel bir ilişki olduğunu, bu yaklaşımı (şekil 2.5) de Altman bunları çevresel, sosyo-ekonomik ve kültürel olarak üç ana başlık halinde ve alt başlıkları şekil 2.5'de grlmektedir. Faktörlerin konut oluşumunda ve tasarımında etkisi farklı aşamalarda bir süreç içinde olmaktadır (Altman, 1980).

şekil 2.5: Konut oluşumuna etki eden faktörler (Altman, 1980)

Rapoport; konut oluşumuna ve tasarımı etki eden süreç içinde farklı aşamaların olduğunu ve bu sürecin sadece iklim, yerleşim, malzeme gibi çevresel koşullar veya o bölgenin sosyo-ekonomik verilerinin tek olamayacağını ama öneminin de göz ardı edilemeyeceği bölgede yaşayan toplulukların sahip oldukları kültürün normlarından oluşmaktadır (şekil 2.6) (Rapoport, 1983, Karagülle, 2009).

şekil 2.6: Konut oluşumuna etkenler ve tasarım süreci (Rapoport, 1983)

Rapoport (2004), kullanıcı ve tasarımcılar kentteki kullanıcı grupları arasındaki değerlendirme ve tercihler, bütün olarak seçimler arasında temel farklılıkların oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

Barınak tiplerinin ve çevrelerin değişebilirliğini tercih sistemlerinin kültür ile bağlantılı olduğunu ve ortam sistemlerinin değişikliklerinden kaynaklı olduğunu belirtir. Örnek olarak Eyüce farklı kültürlerin yaşadığı yörelerde farklı konut tiplerinin varlığına değinmiştir. Kùltürlerin çevreden farklı biçimde yararlandığını ve konut tiplerinde mekanların ve yapıların oluşumlarında etkileri olduğunu "Türk Evi ve Rum Evi; ya da Maley Evi ve Çinli Evi örneklerinde görüldüğü gibi bir kùltür yöredeki doğal taşı değerlendirirken diğere bir kùltür ahşap malzemeye dayalı bir mimari geliştirebilmektedir" diyerek farklı kùltürler'in aynı malzemeyi farklı biçimlerde de değerlendirebileceğini belirtmiştir (Eyüce, 2005).

İncelenen çalışmalarda geleneksel konutun oluşumunu etkileyen birçok etken görölmektedir. Çevre, kùltür, davranış kaynaklarda aynı başlık içerisinde birlikte, birbiri ile bağlantılı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada geleneksel konutun oluşumu iki alt başlık halinde çevresel ve kùltürel olarak incelenmesi uygun görölmüştür.

2.2.1 Geleneksel Anadolu konut mimarisinde çevresel etkiler

Çevre yaygın bir sınıflandırma ile mikro, mezo ve makro olarak üç grupta ele alınmaktadır. Büyük ölçekte şehir ve bölgeleri, geniş ölçek ve grup davranışları makro ölçekte, binalar, açık şehir mekanları mezo ölçekte ve çevresel üniteler, bireysel davranışlar mikro ölçek olarak çevreyi ele alabiliriz. Çevrenin nesnel boyutlarını belirleyen görülebilir davranış ilişkilerini çevre settingi olarak analiz edilebilir (Turgut, 1990).

Rapoport ise, çevreyi bir ortamlar sistemi olarak dört başlıkta değerlendirmiştir. Bunlar en karmaşık olandan en basit olana doğru ve kùltür ile etkileşimi olduğunu, birbirlerini tanımladıklarını ifade eder (Rapoport, 2004).

- i- Mekan, zaman, anlam ve iletişimin örgütlenmesi,
- ii- Bir ortamlar sistemi,

iii- Kültürel manzara,

iv- Sabit, yarı sabit veya sabit olmayan elemanlardan oluşan bir şey olarak anlaşılabilir.

“Sabit elemanlar; altyapı, binalar, duvarlar; yarı sabit elemanlar; ağaçlar, ışıklar, mobilyalar; ve sabit olmayan elemanlar; insanlar ve eylemleri, davranışları ve araçlar ve hayvanlardır” tanımladıktan sonra sabit olmayan elemanların eylem sistemleri sonucu sabit ve yarı sabit elemanları oluşturup bu eylemler sonucu oluşan ortamlar sistemi kültürel manzaraları etkiler. Bu formülasyonlar birbirleri ile bağlantılıdır. Çevrelerin insan üzerinde etkisinin önemli olduğunu tercih ve seçim sürecinde barınakların destekleyici olmayan veya yasakçı ve tutucu çevreleri reddedip, arzulanan, uygun ve destekleyici çevreler istemeyi sağlamıştır. Çevrenin etkisi dolaylı veya dolaysız olabilir, dolaylı olma durumunda "çevre sosyal durumu yorumlamanın dürtülerini verir ve çevrenin etkisi bu sosyal durumun tanımlanmasının arkasından ortaya çıkar. Bu anlamda çevre bize sözel olmayan bir iletişim aracı gibi görünebilir" bu dürtüler kültürel alanda uygun olduğu takdirde davranış bu yönde gerçekleşir (Rapoport, 2004).

İnsan davranışları ile yaşanan çevre arasında bu iki yönlü iletişim vardır. Bu durumda insanla çevreyi birbirine hem tek taraflı hem de çift taraflı olarak bağlamak kesinlikle gereklidir.

Davranış <- Çevre

Davranış -> Çevre

Davranış <-> Çevre (Rapoport, 2004).

2.2.2 Geleneksel Anadolu konut mimarisinde kültürel etkiler

Kültür'ün geniş bir toplumdan en küçük sosyal üniteye kadar farklı ölçeklerde bir çok tanımı yapılmıştır (Turgut, 1990). Dönemin inşaat yöntemleri, araçları, malzemeleri gibi faktörler mimarinin ülkeler, bölgeler, şehirler ve mahallelere kadar farklılaşmasının görülmesi kültür dallarının en önde gelen mimarlık ile belirleyici olmuştur (Özer, 2004).

Eyüce ve Keskiner'e göre kültür, başta üretim ve tüketim ilişkileri olmak üzere inanç, değer, norm, algı, örf ve adetlerin oluşturduğu bir birikimler bütünü olup tüm toplumsal ve bireysel davranışları yönlendiren alt yapıdır. Kültürün inanç sistemleri, etnik kökenler, yöresel etkenlerin oluşumunda rol oynadığını, bu faktörlerin yanı sıra başka topluma ait fizik çevre o kültürün izlerini taşıdığını savunur. (Eyüce ve Keskiner, 1995).

Toplumsal-davranışsal olgu kültür ile ilişkilidir. Kullanıcı grupları kültür aracılığı ile tanımlanırlar. Kullanıcı ve tasarımcıların farklılıkları tek bir grup çıkarmayacağı gibi kültüre özgü çevresel tasarımlar için özel karakteristikler kullanıcı gruplarını belirler. "Farklı gruplar dünyayı farklı alanlara ve ortamlara bölmüşler ve bunları farklı şekillerde kullanmaktalar" (Rapoport, 2004).

Güvenç, kültürün oluşum süreci ile ilgili, kültürlerin yayılma, ödünç alma, öykünme gibi yollarla komşularına benzediklerini ve kültürel sistemi oluşturan bireylerin biyolojik ve psikolojik istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde uyum gösterdiklerini, koşullar değiştikçe geleneksel çözüm yollarının sağladığı doyum düzeyi azalarak değişime neden olduğunu, bunun sonucunda ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar bilinç düzeyinde yükselme gösterdiğini belirtmiştir. Kültürü "içgüdüsel ve kalıtsal değil, her bireyin doğrudan sonraki yaşantısı içinde kazandığı alışkanlıklardır. Madem ki, kültür öğrenilen, eğitimle kazanılan bir şeydir öğrenmenin kurallarına, yasalarına ve ilkelerine uygun olmak zorundadır" diye yorumlamıştır (Güvenç, 2003).

Kültürlerin yöreden taşmaları veya göç yolu ile farklı bölgelere yayılmaları, aynı yörede birden fazla kültürlerin etkileşimi kaçınılmazdır. Kültürel yöre "inanç, görenek ve gelenekleri ile bir kültürün yer aldığı, yerleştiği ya da yayıldığı alandır". Geleneksel mimarilerin oluşum ve gelişimlerinde doğal yörenin belirleyici olmadığı farklı kültürlerin farklı mekan ve yapı özelliklerinde mimariler ürettikleri görülebilmektedir. Coğrafya ile uyumlu birbirinden farklı özelliklerde mimariler oluşabilmektedir. Doğal yörenin farklı doğal malzemeleri kullanmakta ve aynı malzemeyi farklı biçimde yararlanabilmektedirler. Kültürler yerleştikleri farklı doğal yörelerde aynı özelliklerde mimariler üretmektedirler (Eyüce, 2005).

Bu etkenler fiziki çevrede etkili olduğu kadar mekan oluşumlarını da büyük ölçüde etkilemektedir. Kültürel farklılıkların olduğu yerleşmelerde kullanıcıların dini inançlarının farklı olması gibi farklılıkların yaşam tarzlarının yakınlığı mekan üzerinde ortak birimlerin olduğunu göstermektedir.

Kültür-davranış-mekan etkileşimi içerisinde kültürel bileşen olarak ele alınabilen dini inançların mekan formu ile ilişkisini geleneksel ve çağdaş toplumlarda görebiliriz. "batı dünyasında konut içinde önemini yitiren dinsel eylemler konut dışındaki (kiliseler,sinegog gibi) mekanlarda yapılır. Hala birçok toplumda dini davranışlar, kutsal eşyalar, yasaklar, dini tören kuralları" gibi nitelikler geçerliliğini korumaktadır (Turgut, 1990).

2.3 Geleneksel Anadolu Konutlarında Değişim, Nedenleri ve Sonuçları

Geleneksel konutlarda değişim, zaman içinde kullanıcı ihtiyaçları ve beklentileri ile bağlantılı hareket etmektedir. İhtiyaç ile olan gelişmeler dönüşümlere uğrayabilir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde değişim kavramı, bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü olarak tanımlanırken, dönüşüm ise olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma durumudur.

Eyüce'ye göre değişimler "farklı kültürlerde ve kültürlerin yerleştiği farklı yörelerde birbirinden farklı niteliklerde gerçekleşmektedir". Bu değişimler gelişim olarak görülebildikleri gibi bazen dönüşümlere ve bozuşmalara neden olmaktadır. Gelişmeler daha nitelikli yapılar, daha zengin mekanlar ve mekan düzenlemeleri ortaya çıkarmaktadır, dönüşümlerin ise mekan ve yapı geleneklerinden ödün verecek şekilde olmaktadır. Mimarilerin gerçekleşme koşul ve nedenlerin ortadan kalktığı için bu düzenlemeler yapılabilmektedir (Eyüce, 2005).

Rapoport tercih ve seçimlerin, ihtiyaçlardan daha fazla rol oynadığı ve kültür ile ilişkili isteklerin olduğunu. İnsanlar konut gibi bir çevre seçtiklerinde dikkate aldıkları özel çevre kalitesi "yolda geçen zamanı konutun büyüklüğünü ve tipini, semti, konutların kalitesini, komşuların toplumsal niteliklerini vb." tercihler üzerinde çoğunlukla yarı sabit elemanlar ile oynayarak kişiselleştirmeye çalışıldığını. Çok zor ve pahalı olmadığı durumlarda sabit elemanları da değiştirmeye çalışıldığını söylemektedir (Rapoport, 2004).

Jenkins ve Forsyth kullanılan yapılar için, yapı kullanılmadığı zaman içerisinde değişime uğrayabilir. Bir bina aktif ve yaratıcılığa açık olduğu müddetçe, değişime o denli açıktır. (Jenkins ve Forsyth, 2010).

Değişim ve gelişmeler deneyimler sonucu nitelikli mekanlar düzenlenilmesi ve mekan zenginliklerinin çoğalmasına yönelik olmuştur. Geleneksel konutların geçerliliklerini yitirmeleri toplumsal yapı içindeki değişimler ile ortaya çıkmaktadır. Bu tür değişimler bireyler arası ekonomik ilişkilerle de bağlantılı olabilir (Eyüce, 2005).

2.3.1 Geleneksel Anadolu konut mimarisinde kültürel, davranışsal ve çevresel kaynaklı değişim

Çevre-davranış ilişkilerinde insanların eylemlerinin belirli zaman aralıklarında değişebildiği ve bunun saptanmasında zamanın ne şekilde ele alındığı önemlidir. Kültürel olarak değişkenlerin "toplumlara göre değişebilen, konut mekanlarının zaman içindeki kullanımı ile ilgili alışkanlıklar; farklılıklar; yemek hazırlama ve yeme ile ilgili yiyecek alışkanlıklar" gibi eylemlerin konut içi yaşam şeklini ve görünüşleri olan davranış mekanizmalarını etkiler (Turgut, 1990).

Geleneksel yapıların değişim sürecinde birçok etken rol oynamaktadır. Kavramsal yaklaşımda geleneksel çevre içinde farklı alanlar barınmaktadır. Geleneksel yerleşimlerde yaşanan yer sadece oturlan mahalle anlamı taşımaz. Özbek yaşamın tüm alanlarıyla (iş, okul, arkadaşlık, komşuluk, adetler v.b.) ilişkiye girilen bir mekan özelliği taşır ve bu şekilde yaşatılmaya çalışılır. Yaşayanların kolektif bir kültürü ve geçmişi bulunur ve bu geçmişi kaybetmemek için törelere ve geleneklere sıkı sıkıya sahip çıkılır şeklinde yorumlamıştır (Özbek, 1998).

İnsanların konut seçerken sadece küçük ölçekli yaşam alanını değil, büyük ölçekte bölge, cadde ve komşuları da seçmektedirler (Rapoport, 2004).

Rapoport (2004), ortamların kültürel olarak değişken olduğu ve içinde barındırdığı davranışlar neyin uygun ve beklenen olduğunu belirleyen kurallara bağlı olduğunu belirtmiştir. Ortamların içinde süregelen davranışları bir durumu tanımlayan muhitten oluştuğu buraya kimin girip çıkabildiği gibi değişkenler kültürden kültüre farklılığı

olduğunu savunur. Mekan burada çok ortamı içinde barındırabilir, aynı mekanın farklı zamanlarda farklı ortamları barındırdığı görülebilmektedir. Buradan mekan ve ortamların aynı olmadığı öngörülmüştür.

Toplumların farklı fiziki çevrelere gittiklerinde yani doğal yöre değiştiğinde ve bu yeni çevrede farklı yapı üretme koşulları olmasına karşın aynı mekan geleneğini sürdürdükleri görülmektedir. Yani mekan gelenekleri doğal değişimler karşısında direnç/dayanıklılık göstermektedir (Eyüce ve Keskiner, 1995).

Çevre'nin somut kavramsallaştırılması sabit, yarı sabit, sabit olmayan elemanlardan oluşmasıdır. Sabit elemanların (altyapı, bina, duvar, döşeme, vb) değişimleri durumunda, bu değişimin yavaş olacağını, yarı sabit elemanlarını çevrenin içindeki (mobilyalar, dekorasyon, pencereler, vb) dışarıdaki (araçlar, billboardlar, ışıklar, vb) mobilyalardır. Sabit olmayan elemanlar insanlar ve eylemleri, davranışları, araç ve hayvanlardır.

Ortamların davranışlara rehberlik ettiğini, sabit olmayan elemanların sadece sabit elemanlar yoluyla değil de bununla beraber yarı sabit elemanlar ile belirli işaretler sağlamaktadır. Çok az sayıda insan kendi çevresini yaratabildiği için, ortamı yarı sabit elemanlar ile kişiselleştirebilmektedir. Bu davranış ile insanlar değerlerine, beğenilerine vb.; yani kültürlerine benzeşiklerse, bu elemanların kültüre (gruba) özgü doğasa bir ortam, bir hava yaratabilir (Rapoport, 2004).

Yapı kullanımı üzerinde çevresel ve davranışsal tecrübeler etkili olmakla beraber çevresel değişimlerde davranışın devamlılığı görülebilmektedir ve yapılar üzerinde kullanıcılar da ortak değişimler izlenilebilmektedir. Özbek; endüstrileşme öncesinde geleneksel toplumlar zaman içinde, yaşadıkları yöreye bağımlı ya da bazen bu yörenin sınırlarını aşacak şekilde mekan kurgulama ve yapı üretme geleneklerini oluşturmakta ve sürdürmekteydi. Kültürel değerlerin mekan üzerindeki belirleyiciliği hatta dikte edici etkisi bu toplumların yapılaşmış çevreleri incelendiğinde somut ürünler şeklinde günümüzde bile rahatça izlenebilmektedir (Özbek, 1998).

Rapoport, kültür'ün bir nesne olmadığı ama bir fikir, bir kavram, bir yapı; insanların düşündüğü, inandığı, yaptığı birçok şey için bir etiket olduğudur ve insanların bunu nasıl

gerçekleştirdiğidir diye tanımlamaktadır. Kültür tanımını üç tipte yorumlamıştır. İlk olarak idealler, normlar ve kuralları rutin hale gelmiş davranışlar ile insanların yaşama biçimi, ikinci olarak yeni nesillerin kültürlendirilmesi, göç yolu ile gelenlerin bu yol ile simgesel olarak kuşaklar boyunca aktarılan şemalar sistemi, son olarak kültürü ekolojik bir adaptasyon yani kaynakların kullanılması çeşitli ekosistemleri kullanarak (sömürerekte olabilir) yaşam sürdürme çabası olarak değerlendirmiştir (Rapoport, 2004).

Kültürün değişmesi uyum yoluyla gerçekleşir, doğal koşulların kültürel özellikleri etkileyecek kadar güçlü olmadığını fakat zaman boyutu içinde doğal çevreye uyum gösterebileceğini belirtmiştir (Güvenç, 2003).

Farklı kentsel dokuların istenmeyen karşılıklı ilişkileri kontrol etmenin farklı yolu olarak değerlendiren Rapoport, bunun mahremiyet ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Mahremiyetin farklı grupların farklı gereksinimleri ve biçimleri varmış gibi görüldüğü bununla beraber tercih edilmeyen ilişkilerden kaçınmak istenmiştir.

2.3.2 Geleneksel Anadolu konut mimarisinde fonksiyonel ve fiziksel değişim

Sanayileşmeye koşut olarak gelişen modernizasyonla birlikte geleneksel yerleşim dokusu ile bu doku içindeki kullanıcı ilişkilerinin ve ihtiyaçlarının farklılaştığı için, modernizmin gerekli kıldığı yaşam tarzı ve yapılanmaları bünyesine katmıştır. Modernizm ile konut tüketicilere sunulan belirli bir yaşam tarzına koşullandırılmış, standardize edilmiş değişim değerlerine dönüşmüştür (Özbek, 1998).

Geleneksel konut günün şartlarına uygun çözümler ile oluşturulmuş, bu şartları sağlayan eylemler ve gereçler yapı ile bir bütün olarak yapılmıştır.

Geleneksel konut biçimlenme sürecinde şehir suyu, atık su, elektrik ve donanımların varlığı ve etkileri olmadığı zamanla gelen buzdolabı, çamaşır makinesi, tv vb. araç gereçler, geleneksel konutun "mekan düzenleme ilkeleri içinde yer almamaktadır." Mutfak ve banyo gibi ıslak mekanların işlevsel gereklilikler çağdaş beklentileri karşılamamaktadır (Eyüce, 2005).

2.4 Bölüm Özeti

Bu bölümde günümüz Türkiye'sinde geleneksel konut mimarisinin değişimi ve sebepleri ortaya çıkartılmak istenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle oluşumu etkileyen faktörlerin de ortaya konması çalışma amacı için önemli rol oynamaktadır. Geleneksel konut Türkiye'de farklı yorumlara neden olmuş ve Türk Evi başlığı altında değerlendirme yapılmak istenmiştir. Türk Evi başlığı ile yapılan çalışmaların başında gelenlerden Sedat Hakkı Eldem (1968) Türk evinin biçimlenmesinde malzeme, iklim, kültür bileşenlerinin etkili olduğunu, Doğan Kuban (1995) ise temel oluşumun oda olduğunu ve oda hizmet alanları ile beraber saçak altının belirlediği, Önder Küçükerman (1996), Hülya Turgut (1990) ve Cengiz Eruzun (1989) ise Türk Evinin biçimlenmesini ve birimlerinin oluşumunu, İslam görüşü ile içe dönük yaşam tarzı ve Türk Çadırı plan düzenine benzetmişlerdir. Geleneksel yapılar ve mekanlar kitabı ile Ahmet Eyüce, Türk evini Maley, Hicaz evleri ile beraber incelemiştir. Ayda Arel (1982) ise Türk Evi nitelemesinin ulusal kimliğin belirlenmek istenmesinden dolayı çıktığını ve Osmanlı konutu olarak nitelemenin daha doğru olacağını söylemektedir.

Geleneksel konutların oluşumunda bölgesel farklılıkların görülmesinin nedenleri kültürel ve çevresel başlıkları altında incelenmiştir. Geleneksel konutun Türkiye'deki bölgeler ile arasındaki farklılıklar ve ortak noktalar ortaya konulmuştur.

Türkiye farklı bölgelere ayrılmış ve bu ayrım yerel veriler doğrultusunda konut oluşumlarında önemli rol oynamaktadır. Bölgesel olarak malzeme ulaşılabilirliği ve kullanımı dolayısı ile farklı malzemeler kendileri ile beraber farklı yorumları da beraberinde getirmektedir. Bu etken ortak plan tipini bozmayacak şekilde konutlarda açık, kapalı bölümlerin kullanımı ve cephe açıklıklarında kendini göstermektedir. Malzemenin işlenmesi ve dayanıklılığı ile kullanımı konutlarda süslemede de etkili olmaktadır. Yerel verilerde önde gelen iklim koşulları da konut planlamasında ve kullanımında bölgesel olarak özgün işlevleri yanında getirmiştir. Güneyde sıcak hava dolayısı ile dam kullanımı buna örnek olabilir.

Çevresel etkenler yapı malzeme ilişkisi ile doğru orantılı olduğu ve bu doğrultuda yerel veriler ile yapı biçimlenmesi gerçekleştiği görülmektedir. Kültürel veriler mekan

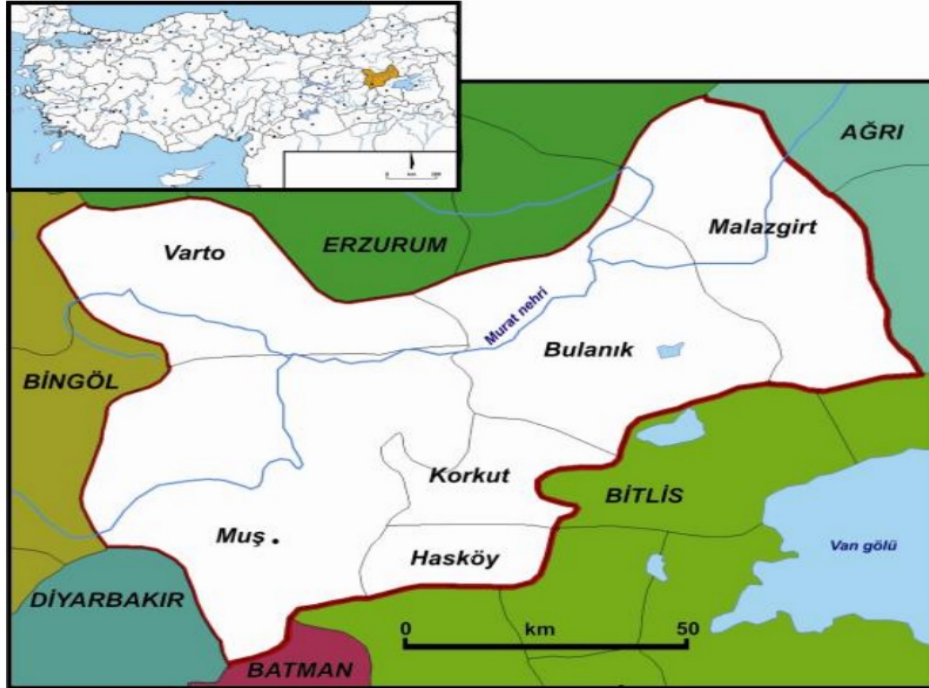
isimlerinde veya kullanımlarında, konut içi kullanıcılara göre farklılaştığı görülmektedir. Anadolu'da yapı farklılıklarının görülmesi zenginlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu konut mimarisi incelendiğinde farklı bölge ve iklim koşullarının olduğu ve bunların konutlar üzerinde malzeme kullanımının etkileri görülmektedir. Kuban (1995) Türkiye'yi yedi bölgeye ayırmış ve bölgeler arası farklılıkların sebebinin ortak bir yapı üslubunun olmadığı kültürel ve bölgesel yapım tekniklerinin olması görülmektedir. Doğu Anadolu'nun taş mimarisi, kuzey doğu Anadolu'nun ahşap hatıllı taş mimarisi, doğu Karadeniz'de ahşap iskeletli konut mimarisi, Ege ve Akdeniz'de düz damlı taş mimarisi, orta Anadolu'da kerpiç konut mimari olarak ayırmıştır. Bu malzeme farklılıkları ile beraber ortak bir plan motifinin varlığında dikkat çekmiştir. Eyüce (2005) tek bir bölgede farklı kültürlerin yapım tekniklerinin farklı olabileceğini, bir kültür grubunun taş malzemeye kullanması diğer bir kültür grubunun ahşap malzemeyi kullanabileceğini söylemektedir.

Bu bölümde Anadolu konut mimarisi incelendiğinde farklı bölge, iklim koşullarının ve belirli bir plan motifinin varlığının olduğu görülmekte ve tezin 3. bölümünde Muş geleneksel konutlarının nasıl olduğu ortaya çıkarılmak istenmektedir. Türkiye'de olan geleneksel mimari adı altında yapılan çalışmalar incelenmiş, Muş geleneksel konutlarının bu doğrultuda yapılan çalışmalarda nerede olduğu ve bunların üzerinden değerlendirilmesi yapılacaktır. Muş geleneksel konutlarında oluşum ve değişimler neler irdelenecektir.

BÖLÜM 3

GELENEKSEL MUŞ KONUT MİMARİSİ VE DEĞİŞİMİ

Muş ili Doğu Anadolu Bölgesi'nin yukarı Murat-Van Bölümünde yer almaktadır. Yaklaşık 8116 km² alan kaplayan il, çok kaba olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nin merkezinde yer alır. İl nüfusu, ilin bu coğrafi konumu nedeniyle gelişimi, sosyal ve ekonomik nitelikleri bakımından Doğu Anadolu Bölgesi'nin nüfusuna ait genel özellikleri yansıtır (Şekil 3.1) (Sönmez, 2010).

Şekil 3.1: Muş il haritası (Sönmez, 2010)

Geleneksel Muş konutları, Doğu Anadolu Bölgesi konutlarının karakteristik özelliklerini barındırmaktadır. Konut mimarisinin oluşumunda temel etki yerleşmiş örf ve adetlerinden kaynaklanan hayat tarzı ve ihtiyaçlarıdır. Ayrıca geleneklerinin yanı sıra iklimin ve

coğrafyanın zorlayıcı gerekleri de bu oluşumda pay sahibidirler. Bölgedeki diğer illerin yerleşim dokusu ile benzeşen sokaklar ve bu sokaklar arasında yer alan konutlar, genellikle “havuş” yani avlu gerisinde yükselen iki katlı yapılardan oluşmaktadır. Geleneksel Muş konutları genel plan şemaları itibarı ile kendisine yakın şehirlerdeki (Doğu ve Güneydoğu Anadolu) konutları ile paralellikler gösterebilir de mekân isimlendirmelerinde yer yer farklılıklar bulunmaktadır (Özdeniz ve diğ., 1998).

Yerleşim yeri içerisinde dolaşım düzenli, önceden düşünülmüş planlama ile değil düzensiz ve dar toprak yer yer taş yollar ile meydana gelmiştir. Geleneksel konutlar yolun her iki tarafında sıralanmıştır. Konutlar Avlulu (havuş) ya da bitişik nizamda yol boyunca topoğrafya ile uyumlu birbirinin rüzgarını ve manzarasını kapatmayacak şekilde konumlandırılmıştır.

Şekil 3.2: Muş genel görünüşü 1923 yılı (Muş Kültür Turizm Müdürlüğü, 2017)

Osmanlı döneminde ve cumhuriyetin ilk kurulduğu 25 yıllık dönemde, Muş'ta şehirleşme ve imar konusunda bir çalışma yapılmamıştır. Cumhuriyet döneminde ise 1955 yılında demiryolu bağlantısının Muş iline ulaşmasıyla tren garı istikametine 35 metre genişliğinde

gidiş ve gelişli ortada refüj bulunan imar yolu açılmıştır. Şekil 3.2'de şehrin 1923 yılındaki görünümü verilmiştir. Fotoğrafta görülen mezarlıkların kaldırılarak yolun açılması ve bu yol ile paralel kamu binalarının inşa edilmesi ile kent bugünkü halini almıştır (Şekil 3.3).

Şekil 3.3: Muş genel görünüşü 2017 yılı (Işık, 2014)

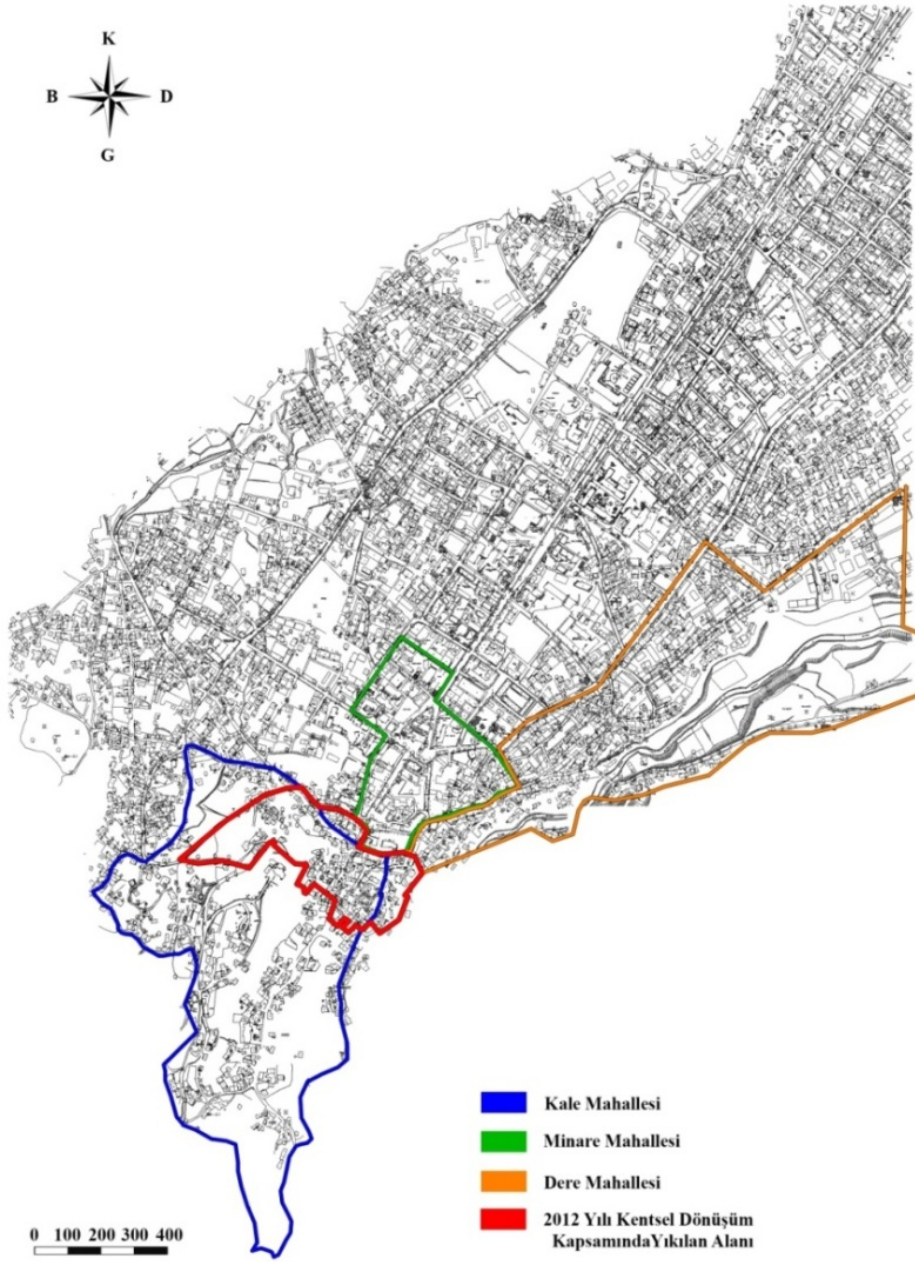
1963 yılında Muş Merkez Kale Mahallesi, Dere Mahallesi, Minare Mahallesi'nde meydana gelen heyelan sonucu zarar gören ve heyelan bölgesinde olan 192 konut'un yıkılmasına karar verilmiştir, yıkılan bu konutların yerini Muş Belediyesi yeşil alan ilan etmiştir (Şekil 3.3). Bu alanlara sonradan insanlar kaçak olarak konutlar yapmışlardır, 1967 ve 1968'de meydana gelen heyelan ile 15 kişi hayatını kaybetmiştir. Yıkılan konutların hak sahiplerine Zafer Mahallesi blokları ve Fertinghaus bloklarında yeni konutlar verilmiştir. Bölgede gerçekleşen depremler sonucu 1963'te ilan edilen afet bölgesinde değişmeler olmuştur.

Şekil 3.4: 1982 yılı'nda Kale mahallesi afete maruz bölgeleri gösteren çalışma (Muş Afad Müdürlüğünden alınmış ve düzenlenmiştir)

Şekil 3.2'de görülen tepe yerleşme Muş'un eski mahallelerinden olan Kale Mahallesi'ne ovadan bakmaktadır. Şekil 3.2'de görülen üst bölge zamanla seyir tepesi olarak kullanılmış, Muş Belediyesi'ne ait olan alan kiraya verilerek günümüzde özel olarak işletilmektedir. 1963'te ve devamında gerçekleşen heyelanlar sonucu Şekil 3.4'de işaretlenen alanlardaki konutlar yıkılmış ve yeşil alan olarak kullanılmıştır.

Muş merkezdeki konutlar genellikle kerpiç malzemeli ve genellikle iki katlıdır. Minare, Kale ve Dere Mahallelerinde bulunan konutlar, kent merkezinde kalmalarından dolayı hızla yok olmaktadır (Şekil 3.5).

Şekil 3.5: Muş şehri hali hazır haritası (Muş Belediyesi, 2014)

Muş Merkez Kale Mahallesi ve Dere Mahallesi'nde T.C. Bakanlar Kurulu kararı ile 2012 yılında kentsel dönüşüm ve gelişim projesi kapsamında 715 daire, 110 dükkan ve 1 cami belirtilen alanda yapılmaya başlanmıştır. 220'ye yakın geleneksel konut ve yapılar yıkılmıştır. Alan içinde iki adet cami, bir Kilise (Şekil 3.6) ve bir adet tescilli geleneksel konut bulunmaktadır.

Şekil 3.6: Meryem Ana Kilisesi, sol tarafında toki konutları, sağ tarafında geleneksel yerleşme (Işık, 2017)

1963 ve 2013 yılları arasında olan deprem, heyelan ve kentsel dönüşüm projesi sonucu Muş merkezde olan geleneksel konut dokusu önemli ölçüde yok olmuştur.

3.1 Geleneksel Muş Konut Tasarımını Etkileyen Faktörler ve Özellikleri

Geleneksel mimariye ilişkin yapılan araştırmalarda konut tasarımında etkili olan yerel verilerin özellikle iklim ve topoğrafya ile sınırlı kaldığı görülmektedir (Eyüce, 2005).

Geleneksel Muş konutları yapıldıkları günden bu yana çevre ile barışık bir yaşam sunmuşlardır. Konutların mekan oluşumunda etkili olan topoğrafya, iklim gibi doğal ya da yaşam biçimi ve gelenekleri barındıran kültürel koşulların etkisi olduğu gibi yerleşmenin yerel verileri ile de uyumlu çözümler üretmişlerdir.

Geleneksel Muş konutlarının yapımında etkili olan özellikler gruplandırılarak; iklim, topoğrafya, mekanlar ve kullanım özellikleri, cephe özellikleri, malzeme yapım tekniği ve yerleşim özellikleri başlıkları altında incelenmeye çalışılmıştır.

3.1.1 Coğrafi veriler

Geleneksel konutlar yapıldıkları bölgenin doğal koşulları ile uyumlu mekan ve yapı çözümlmeleri ve bölgenin doğal koşullarının mimarilerin ayırt edici niteliklerinin belirleyici olmasını sağlamaktadır. Doğal koşullar mimarideki biçimlenmelerinde en çok yoğunlaşılan etken iklimdir. Geleneksel yerleşmelerde yapı birimlerinin iklim koşullarına uyumlu olarak yönlendirmiş, yerleşme dokularına en uyumlu dolu ve boş ilişkiler sağlanacak biçimde bir araya getirilmişlerdir (Eyüce, 2005).

Muş ilinde ortalama yükseklik 1.350 metredir. İl genelinde görülen karasal iklim nedeni ile kışlar sert, soğuk ve kar yağışlı, yazlar ise sıcak ve kurak geçmektedir. Yaz ve kış mevsimi arasındaki geçiş çabuk olduğundan ilkbahar ve sonbahar çok kısa sürmektedir Muş Kale Mahallesi geleneksel konutların yapım teknikleri ve yerleşim düzeni iklim koşullarına uyumlu olarak yapılmıştır. Bölüm üç ve bölüm dört'te değinilecektir.

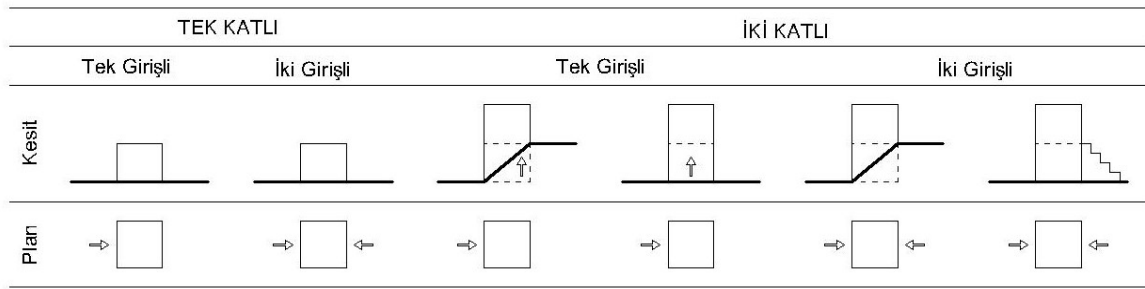
3.1.2 Topoğrafya

Topoğrafya geleneksel Muş konutlarının yönlenmesinde büyük ölçüde etkili olmuştur. Yolların yönleri ve boyutları üzerinde etkiler yapmakta ve diğer yandan yerleşmenin bulunduğu arazinin eğimli olması yol düzeninin biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Kale Mahallesi yamaç üzerinden doğu tarafında dereye, kuzey yamacında Minare Mahallesi ve batı tarafında Muratpaşa Mahallesi'ne doğru konutlar konumlandırılmıştır. Bu yönlenme doğrultusunda sokaklar da şekillenmiştir. Kale parkı en yüksek kot olacak şekilde seyir tepesi olarak günümüzde kullanılmaktadır. Eğim bu bölgeden başlamaktadır.

Geleneksel Muş konutlarının zemin katı topoğrafyaya uygun gelişerek yapının şekillenmesinde etkili olmuştur. Geleneksel konutların girişleri, araziye oturumu ve yapı kullanımına göre değişmektedir. Bazı evlerde tek kattan girilebilirirken, arazi eğimi sonucu bazılarında iki kattan giriş olmaktadır. İki katlı yapılarda merdiven kullanılarak katlar arası geçiş sağlanmıştır. Genellikle zemin kattan giriş olmaktadır. Günümüzde farklı kullanıcıların olduğu konutlarda merdiven iptal edilerek arazi eğimi kullanılarak iki farklı konuta dönüşerek girişleri farklı cephelerden sağlamışlardır (Şekil 3.7).

İki girişli konutlarda arazi eğimi kullanılmakla birlikte bazı konutlarda her iki cephesinde yol bulunmamaktadır. Zaman içinde patikalar oluşarak konutların giriş cephesi belirgin olmakla beraber organik oluşan bu yollar genişlemektedir. Yol gelişmelerinde komşu parsel ile ilişkisine göre de farklılıklar olabilmektedir. Bu oluşan alanlara ek olarak odunluk, kiler, lavabo vb, mekanlar da eklenerek büyümeler gerçekleşebilmektedir.

Şekil 3.7: Geleneksel Muş konutlarının topoğrafya kullanımı ve giriş yönleri (Işık, 2017)

Konut yerleşmelerinde bir yükseltinin güneye bakan yamacında ve arazinin eğimini kullanarak konumlanmanın birçok kazanımları vardır. Böyle bir yerleşmede her konut eşit bir şekilde güney cephesinden ve rüzgar gibi doğal kaynaklardan hiçbir engelleme olmaksızın yararlanabilmektedir. Daha yatay gelen kış güneşinde ve sabah-akşam saatlerinde eğimli arazide bulunan konutlar daha çok ve uzun süre güneş ışınlarından yararlanabilmektedir. Güneydeki bir yamaca yerleşmenin bir başka yararı ise konutun kış mevsiminde istenmeyen rüzgarlara karşı korunmasıdır. Yaz mevsiminde ise rahatlatıcı gece esintileri eğimli arazideki tüm konutlara ulaşırken düz araziden binalar birbirlerini perdelediklerinden esinti hissedilmemektedir (Karagülle, 2009).

Geleneksel konutlar iklim özellikleri dikkate alınarak konumlandırılmıştır. Muş Kale Mahallesi geleneksel konutları karasal ve soğuk iklim koşullarına uygun çözümlerle arazi eğimine uyarak ve birbirlerine yakın durarak rüzgârdan korunaklı şekilde araziye oturtulmuşlardır. Konutlar güneşten ve rüzgardan eşit bir şekilde yararlanabilmek için arazi eğimini kullanmışlardır (Şekil 3.8).

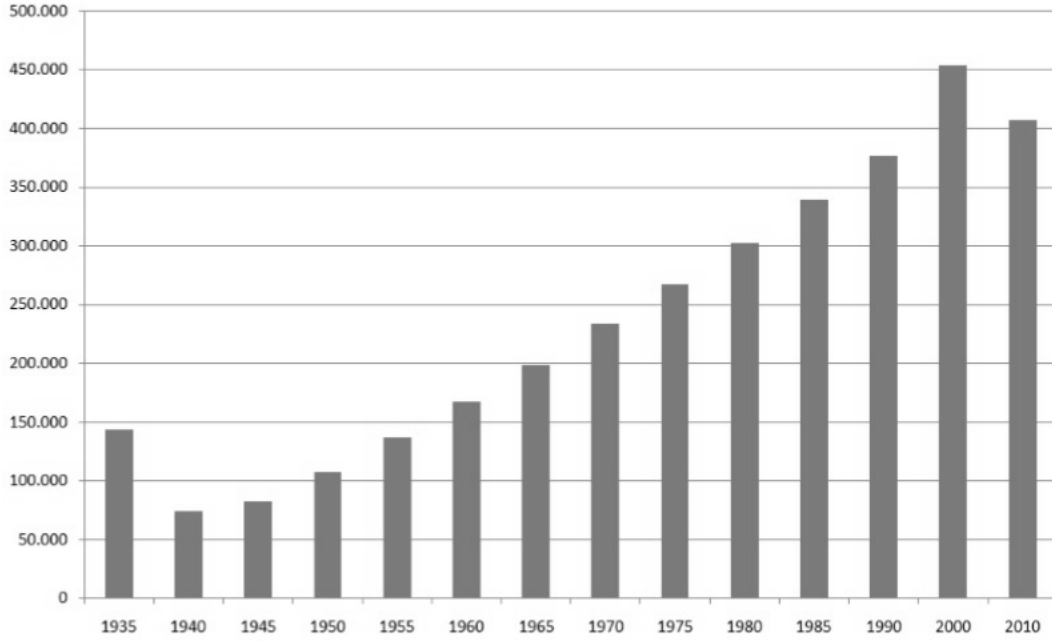

Şekil 3.8: Muş geleneksel konutlarının arazi kullanımı ve yönelimi (Muş Valiliği, 2017)

3.1.3 Demografik yapı

Şekil 3.9'da görüldüğü üzere Muş ilinde 1935 yılından 2000 yılına kadar olan sürede nüfusun sürekli arttığı görülmektedir. Tarım ve hayvancılık üretimi yapılan ilde özellikle 1950'li yıllar ve bunu takip eden dönemlerde yeterli miktarda arazinin varlığı yanında çok eşlilik, erken yaşta evlilik gibi sık görülen yaşam tarzı baskın hale gelmesi ile nüfus artışı daha hızlı gerçekleşmiştir. Bu dönemden sonra il toplamında yıllık nüfus artış hızı kararlı bir şekilde gerilemeye başlamıştır. TÜİK verilerine göre 2010 yılında yıllık nüfus artış hızı azalışa işaret etmektedir. Türkiye genelinde yıllık nüfus artış hızı 1985'ten beri sürekli bir düşüş içinde olduğu buna rağmen Muş ilinde yıllık nüfus artış hızındaki düşüş, Türkiye geneline göre çok daha fazla olmaktadır. Ekonomik sorunların artmasıyla beraber il dışına göçlerin hızlanması, kentleşme ve sanayileşme olgusuyla beraber doğum oranlarının düşmesi, kadınların çalışma hayatına girmesi ve aile planlamasına yönelik yapılan çalışmaların yavaş yavaş olumlu sonuçlar vermesi bu düşüşün esas nedenleri olarak gösterilebilir. İl genelinde nüfus artış hızı farklılık göstermektedir. Kent merkezine olan

göçler dolayısı ile artan nüfusun getirdiği ihtiyaç doğrultusunda konut ihtiyacına paralel artış görülmektedir. Kentte yaşayan kesim yeni yapılan konutları, göç edenler ise bu boş olan kentin çeperlerinde veya eski yerleşmelerde bulunan konutları tercih etmektedir. Bunun nedeni genellikle ekonomik faktörlerdir (Sönmez, 2010).

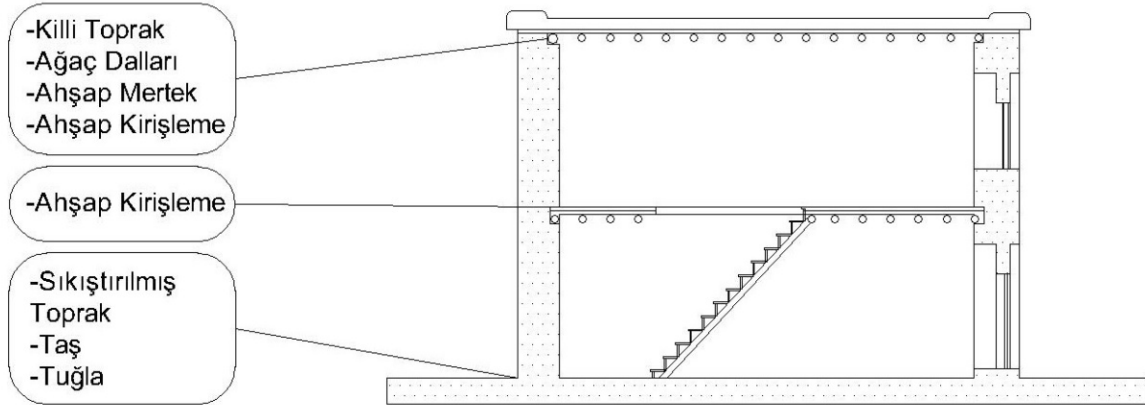
Şekil 3.9: Muş ilinde nüfus gelişimi (1935-2010) (Sönmez, 2010)

3.1.4 Geleneksel Muş konutlarında malzemeler ve yapım tekniği

Geleneksel Muş konutları yığma yapı tekniği ile yapılmıştır. Maliyeti düşük malzeme kullanmak için genellikle üst örtüsü eğimsiz düz topraktan dam (çatı) yapılmıştır. Dam ahşap kirişleme üzerine dal parçaları bazı yerlerde kil de kullanılmaktadır. Muş iklimi yağışlı ve karlı olması dolayısı ile oluklu metal örtüler de çatı örtüsü olarak kullanılmaktadır. Duvar kalınlıkları farklılık gösterse de dış duvarlar 60-100 cm ile iç duvarlar 15-60 cm aralığında değişmektedir (Şekil 3.10).

Cephelerindeki kemerli girişleri ve taş kemerli pencere alınlıkları ile dikkat çekici, bölgeye özgü karakteristik bir özellik sergiler (Kılavuz, 2013).

Konutlar genellikle iki katlıdır. Alt katlar yaklaşık 1-2 m. yüksekliğe kadar moloz taş, üst bölümler kerpiç malzeme kullanımı yaygın olmakla birlikte; bazı konutlarda cephe beden duvarlarında tuğla malzeme ve taş malzeme kullanılmaktadır. Konut planları orta ve dış sofalıdır.

Şekil 3.10: Geleneksel Muş konutlarında malzeme kullanımı (Işık, 2017)

Geleneksel konutlarda doğal malzemeler kullanılmıştır. Bunlar; kerpiç (toprak), taş ve ahşap malzemelerdir. Dış cephede sıvaların dökülen kısımlarında, alt katın moloz taş, üst katın arka cephesi kerpiç ile diğer cepheler tuğla, pencere ve kapı kemerlerinin de tuğla malzemeyle yapıldığı görülmektedir (Şekil 3.11). Duvarlar içeriden kerpiç ya da alçı ile sıvalıdır. Katlar arası merdiven ve döşeme ahşap malzemeledir. Ailenin ekonomik ve sosyal yapısı evlerin yapım ve kullanımlarına göre farklılıklar gösterebilmektedir. Hayvancılık ile uğraşan aileler giriş katını ahır olarak kullanabilmekteyken, başka bir meslek grubu olan kullanıcı bu katı depo veya kiler olarak kullanabilmektedir. Geniş ailelerde zemin katlar da oda olarak kullanılmakta bu katta mutfak ve ıslak hacim olabilmektedir. Ekonomik nedenler doğrultusunda iki katlı konut içerisinde mevcut merdiven kullanılmayarak farklı kullanıcılar farklı girişlerden konut içinde barınabilmektedir.

Şekil 3.11: Muş Kale mahallesi geleneksel konutunda malzeme kullanımı (Kılavuz, 2013)

Konutların üst kat tavan kenarları (şivik) odunlar ile bağlanır, damın üstü toprak ile kaplanır. Toprak azaldığında kışa girmeden toprak atılır ve taş silindir ile düzleştirme işlemi yapılır. Yağmur sularının tahliyesi oluk (Çoratan) şeklinde tahtadan yapılan ve damın en meyilli yerine yerleştirilen parça ile sağlanır. Zaman ile dam bakımı yapmamaya başlayan kullanıcılar artan malzeme çeşitliliği ile beraber ekonomik olan ve bakımı daha kolay olan sac çatı sistemi kullanmaya başlamıştır. Bu değişim, konutları ekolojik yönden etkilemektedir. Sac çatı yaz aylarında gün içinde gelen güneş ısını toplamakta ve konut içi ısısal konforu olumsuz yönde etkilemektedir. Dam, konut içi ısınmada önemli bir rol oynamaktadır. Dam konut içini kışları sıcak, yaz aylarında ise serin tutabilirken, sac çatı bu konforu sağlamamaktadır. Çol, toprak ya da taş ile yapılan ortası çukur kare ve oval olarak konut içinde veya dışında kullanıcıların banyo yapmalarını

sağlamaktadır. Atık olan su konut içinden duvar delinerek dışarıya tahliye edilmekteydi (Şekil 3.12). Günümüzde konutlarda banyo için oda birimleri bölünerek kullanılmakta ya da dışarıdan ekler yapılmaktadır.

Şekil 3.12: Banyo için kullanılan çol (Işık, 2017)

3.1.5 Cephe özellikleri

Geleneksel Muş konutları cephe düzenlemeleriyle Muş'a ait karakteristik bir özellik gösterirler. Konutların sokak tarafındaki cephelerinde zemin kattaki pencereler küçük tutulmuş veya hiç açılmamıştır. Bunun nedeni konut içi mahremiyet, hayvancılık ve kullanıma dayalı farklı işlevler olabilmektedir. Sade görünümlü olan pencereler Selçuklu kültürü etkisi ile miğfer kubbe tarzında inşa edilmiştir. Günümüzde bazı konutlarda dışarıdan bu kısım sıva ile kapatılmıştır ancak konut içinde halen görülebilmektedir.

Havuş (avlu) olan yapılarda bu düzenlemeler daha farklı yapılmıştır. Havuş sokak ile ev yaşamını ayırdığı için zemin kat'ta olan cephe açıklıkları daha fazla olabilmektedir. Havuşta çamaşır yıkama, asma, yün ve yatak yıkama işlemleri yapılır, evdeki kadınlar ve çocuklar yaz aylarında günün büyük bir kısmını bu alanda geçirmektedirler.

Şekil 3.13: Muş Kale Mahallesi geleneksel konut cephe örneği (Sönmez, 2017)

3.1.6 Geleneksel Muş konutlarında mekanlar ve kullanım özellikleri

Konutlar genellikle iki katlı olup, üst kat'a merdiven ile bağlantı kurulmaktadır. Konutlar arsa şartları, yollar ve sokaklara göre konumlandırıldığı için bazı konutlarda ikinci kat bağımsız olarak kullanılmış, yüksek kottan ikinci kata giriş sağlanmıştır.

Birçok yapıda Havuş bulunmaktadır. Çoğu konut'ta ise ahır da vardır. Havuş etrafı yüksek duvar ile çevrili alan olarak yapılarda yer almıştır. Aile bireyleri yaz aylarında zamanın çoğunu bu alanda geçirmektedir. Sosyo-kültürel yapıları dolayısı ile mahremiyete önem gösterdikleri için bu alan, aile bireylerinin yaşantısını sokak ve yoldan ayırmaktadır. Sokak ile bağlantılı cümle kapısından girilerek Havuşun yanında tandırlık, erzak deposu ve çardak bulunur.

Şekil 3.14: Muş Kale Mahallesi konutlarında havuş (avlu) (Işık, 2015)

İki katlı konutlarda girişte seki bulunur, alt katta mutfak, banyo, tuvalet ve zahire odası ile merdiven boşluğunu oluşturan sofa vardır. İkinci katta ise sofa etrafında odalar konumlandırılmıştır. Muş'un iklim şartları kış aylarında sert olduğu için aile bireylerinin ısınma sorunu büyük ölçüde hayatlarını etkilemiştir. Gün içinde bireyler bu alanda ve salonda soba ile ısınmalarını gerçekleştirmişlerdir. Birbirinden bağımsız çalışan iki katlı yapılarda tuvalet ve eyvan genellikle yapı dışında yer almıştır, mutfak iç kısımda ve aynı zamanda banyo olarak kullanılmıştır. Zaman ile ekonomik ve kültürel değişiklikler dolayısı ile bu konutların odalarında değişimler görülmektedir. Dışarıdan merdiven ile yapı içi organizasyonlarda farklılık yapılmıştır, iç mekanlarda da bu değişimler olmuştur.

Yer yatakları gündüz yüklük adı verilen duvarlarda bulunan bölmelere kaldırılarak, açık olan tarafı bez ile kapatılmakta, günümüzde bazı yapılarda ahşap kapaklar yapıldığı görülmektedir. Odaların orta alanı çok amaçlı kullanım için boş olacak şekilde, dışa dönük pencere tarafında sedir diğer duvar önlerinde ise oda boyunca hareketli olarak minderler konumlandırılmıştır.

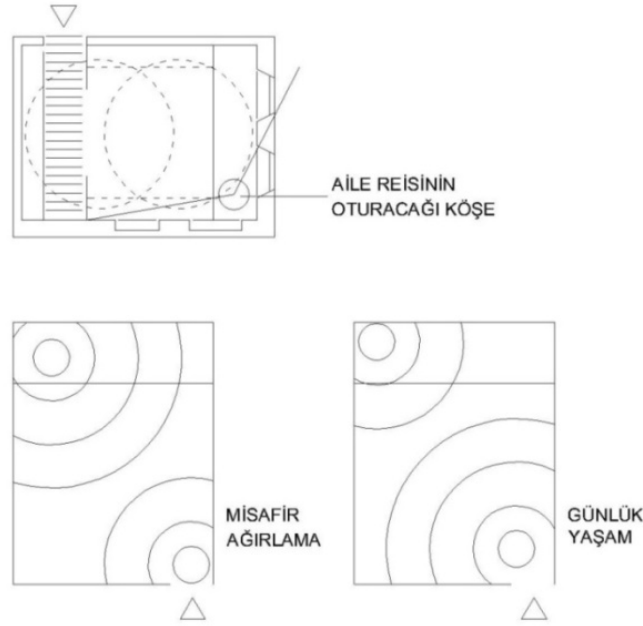
Birlikte yaşamın getirdiği geniş aile yapısı odaların kullanımında işlevselliği ön plana çıkarmıştır. Birden çok çekirdek ailenin yaşadığı Muş geleneksel konutlarında odalar, özel yaşam alanı olmaktadır. Bunun getirdiği uyuma, dinlenme, yemek pişirme, vb. faaliyetleri barındırmaktadır.

3.2 Geleneksel Muş Konutlarında Değişim Süreci ve Nedenleri

1950 sonrası yapı sektörü gelişerek, malzemelerin bulunabilirliğinin artması ile geleneksel yapı teknikleri bu gelişim karşısında yetersiz kalmıştır. Bu gelişim ile beraber getirdiği çağdaş konut gereksinimleri aile yapısında da değişimlere neden olmuştur. Yeni üretim ve tüketim ilişkileri, meslek çeşitlilikleri, istihdamın artması sonucu geniş aileler yerini çekirdek ailelere bırakmış ve bunun yanında daha küçük konutlara yönelme gerçekleşmiştir. Bu yönelme sadece konut değişimi ile değil de var olan konut üzerinde bir takım değişiklikler ile istenilen işlev ve fonksiyonları elde etmek olmuştur.

3.2.1. Kültürel, davranışsal ve çevresel değişim

Eyüce'ye göre konut alanları, insanların yaşamlarını sürdürdükleri kentsel mekanlardır. Tarih boyunca insanların yaşadığı yerleşmeler, onların kültür ve gelenekleriyle kimlik kazanmıştır (Eyüce, 2005). Konut içinde günlük aktiviteler oturma, yemek yeme vs yapıldığı yer olan baş oda düzenlenmesinde aile içi statüye göre yer düzenlenmesi yapılmaktadır. Turgut bu düzenlemeyi oda girişini görebilen, girişten en uzak köşe, aile reisinin oturduğu yerdir bu yerin oda içi diğer aile üyelerinin denetlenebileceği odak noktası olarak yorumlamıştır. Konut içi mahremiyetin İslam dini ile olan ilişkisi sonucu aile içi yaşantının yabancıardan gizlenmesi, aile fertleri dışında kadının konut içinde yerinin hizmet alanı ve dışa kapalı alan ile sınırlandırılmasına yol açmıştır (Turgut, 1990) (Şekil 3.15).

Şekil 3.15: Türk Evi odası içindeki egemenlik sınırı davranışı ve çok amaçlı kullanımdaki ilişki (Turgut, 1990)

Muş'ta konutların değişiminde etkili olan temel nedenlerin başında nüfus artışı ve bunun yanında kültürel değişim gelmektedir. Nüfus artışı ve geniş aile yapısının bozulması bununla birlikte aile bireylerinin ayrı gelir kaynakları olması kullanıcıları çekirdek aile yapısına itmiştir. Bunun sonucunda konutun yeni aileler arasında bölünmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Parsel boyutunu aşmayacak şekilde konut üzerinde bu bölünmeler gerçekleşmiştir. Kültür değişimi ailenin yaşam biçimi üzerinde değişiklikler yapmıştır.

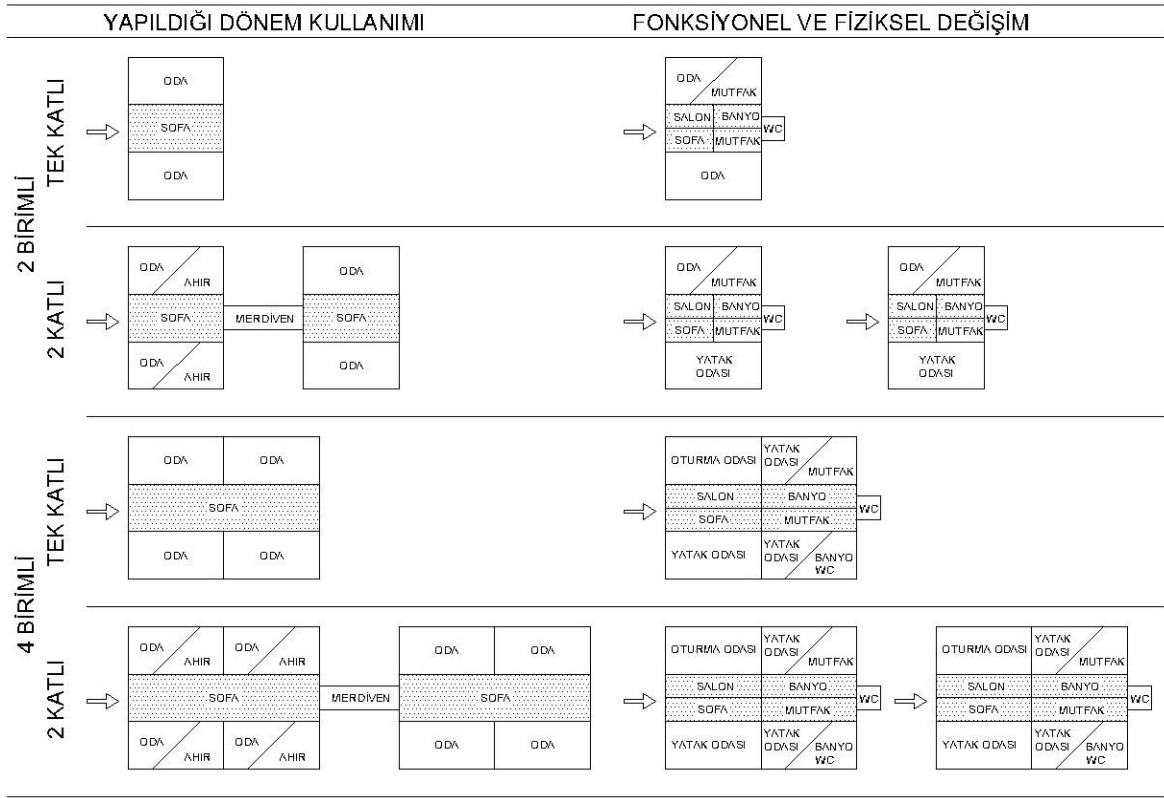
İşlevsel olarak oda bir çok eylemi barındırmakta iken zaman ile sadece yatmak için kullanılan ve ortak mekanlar haline gelmektedir. Sekilerin yerlerini karyola ve oturma grupları, yüklüklerin yerini gardıroplar almıştır. Önceden baş oda içerisinde pencere tarafında seki üstü olan odak noktası ve oturma düzeni, televizyon ve çağdaş mobilyaların gelmesi ile konut içi odak ve yerleşim düzenini değiştirmektedir. Genç kesimde olan apartman tipi imajı olduğu kaçınılmazdır ve geleneksel konut üzerinde yapılan değişimler de bu imaj doğrultusunda gerçekleşmektedir.

3.2.2 Fonksiyonel ve fiziksel değişim

Geleneksel konutların uğradığı değişimlerin öncelikle büyümeler olduğunu söyleyen Eyüce bunun yapıya dönüşmüş bir ana mekan biriminin oluşması ve zaman içinde bu birime diğer birimlerin ara öğeler aracılığı ile veya bu öğeler olmadan eklenmesi ile başlayan büyümeler her kültürde farklı biçimde gerçekleştiği görülmektedir. Yapılar yatay ve düşey doğrultuda büyüme gösterirken, büyümelerin mekan birimlerinin çoğalması ya da yapı bütününe yeni mekanların eklenmesi bazen de mevcut mekanların dönüşüme uğraması sonucu başka mekan öğeleri oluşabilmektedir. Fiziksel olan büyümeler sırasında ya da bağımsız olan değişim ve dönüşümlere örnek olarak mekan ve mekan düzenlemelerinin kendi içlerinde değişmeleri ile bu biçimlenme özellikleri ve malzeme kullanımlarında da farklılaşmalar olabilmektedir (Eyüce, 2005).

Bektaş (1996), bu evlerin oluşumunun geleneksel konutun orta mekanı, sokak kapısının açıldığı mekan olan Hayatın üzerinde tek oda olarak başlayabileceğini, ailenin büyümesi ile bu oda birimlerinin eklenmesi ile yan sofalıdan L sofalıya, U sofalıya gelişebilir diyerek geliştiğini, bunun yanında U sofalı bir evin bölünerek L sofalı plan tipine getirilip farklı ailelere hizmet edebileceğini böylece ev tipinin aile ile beraber büyüyüp küçülebildiğini söylemektedir.

Muş geleneksel konutlarında plan tiplerine sadık kalınarak büyümeler genellikle odunluk, banyo, tuvalet, kiler ve mutfak olarak yapı plan düzenini bozmayacak şekilde gerçekleşebilmektedir. Yapı değişimlerinde çoğunlukla bölünmeler karşımıza çıkmaktadır. Konut içi odalar ve sofa da bölünmeler sonucu yeni birimler plan içinde yer bulabilmektedir. Sofa içinde mutfak, banyo, tuvalet, kiler gibi bölünmeler olduğu gibi oda birimleride bu fonksiyonları tek başına karşılayabilmektedir. Konut içi kullanıcıların aile yapısı ve kullanıcı sayısına göre bölünmeler konutun farklı birimlerinde gerçekleşebilmektedir. Geniş ailelerde oda birimleri korunarak sofada bölünmeler gerçekleşebilirken çekirdek ailelerde odalar farklı fonksiyonları karşılayabilmektedir (Şekil 3.16).

Şekil 3.16: Geleneksel Muş konutlarında birimlerin değişimleri ve büyümeler (Işık, 2017)

Fonksiyonel değişimler odalarda, fiziksel değişimler ise sofa ve merdivenlerde olmaktadır. Çok işlevli oda çözümlmeleri bu değişimlere olanak sağlamaktadır. Kış aylarında aile bir odada soba kurarak orada günün büyük bir bölümünü geçirmektedir. Bu oda sıcak olduğu için kış aylarında yemek pişirme, banyo yapma, yatma ve oturma gibi eylemleri karşılayabilmekte, yaz aylarında ise sofa, eyvan ve havuş bu işlevleri görebilmektedir.

3.2.3 Nüfus hareketleri ve göç

Doğu Anadolu Bölgesi genelinde ve özelde Muş ilinde, insanları göçe iten temel etmenlerin başında ekonomik nedenler gelmektedir. Nitekim göçlerin varış yeri, genelde sanayi ve ticaret merkezlerine yöneliktir. Göç eğilimi insanların eğitim düzeyleri ve mesleki becerileriyle doğru, yaşlarıyla ters orantılı olarak ortaya çıkmaktadır (Sönmez, 2010).

Geniş aile yapısı ile konutlarda 11-12 kişi ortalamaya sahip iken, bu sayı 6 ve 7 kişiye dönüşmüştür. Kırsaldan Muş merkeze göç edenler genelde şehir etrafına veya kentin önceden önemli yerleşim yerleri olan mahallelerinde eski kullanıcıların başka konutlara taşınmasından sonra örneğin Dere Mahallesi, Murat Paşa Mahallesi gibi, göçmenler çoğunlukla bu mahallelere yerleşmişler. Göç eden kullanıcılar kendileri ile beraber hayvancılık, yemek pişirme eylemleri gibi kırsal yaşam tarzını da getirmişlerdir. Zorunlu göçe tabi olmayan ve maddi durumları iyi olan göçmenler şehir merkezinde çağdaş konutlara da yerleşmişlerdir. Bu göçlerin temel nedenleri arasında eğitim ve ekonomik etkenler ön plandadır. Kentli nüfus bu göçmenleri kolayca kabul etmektedir. Çünkü bunlar kente yerleşmeden önce hazırlıklar yapmış, ev edinmiş, kentle bağlantıları da geçmişten beri iyi olan, kentte birlikte yaşama kültürüne yakın, nispeten ekonomik geliri olan kişilerden oluşmaktadırlar (Yıldırım, 2014).

3.2.4 Yaşam tarzındaki değişimlerin konut mimarisi üzerindeki etkileri

Ataerkil aile yapısı hakim olan yörede evli çift erkek evinde boş olan bir odada yaşamaya yönlendirilmiştir. Aynı konutta evli erkek kardeşlerin odalarda, bekarların yatma yeri olarak ise baş oda kullanılmaktadır. Evlilik sonrası erkeğin yaşam biçimi değişmezken kadının yaşam biçimi büyük oranda yeni konut ile aile yapısına göre şekillenmektedir.

Değişen iş gücü ve ekonomik yetersizlik nedeni ile kırsaldan olan göçlerle gelen nüfus artışı, şehir dokusunu oluşturan geleneksel konutlarda ataerkil aile düzeninin değişmesine neden olmuştur. Bu düzene göre planlanan konutlarda fonksiyonel değişimler görülmektedir.

3.2.5 Sosyo-ekonomik değişimlerin konut mimarisi üzerindeki etkileri

Geleneksel kentsel alanların genellikle kent merkezlerinde; kent gelişiminin ilk başladığı bölgelerde konumlandığını belirten Uğur, kentin büyümesinin ve taşıt ulaşımı ile geniş yollar gibi kullanıcıların yaşam tarzındaki sosyal, kültürel ve ekonomik değişikliklerin kent merkezlerinin önemini yitirmesine sebep olduğunu ifade etmektedir. Uğur geleneksel konut alanlarını, tarihsel zaman süreci içerisinde oluşan ve o yere ait anlamsal, mekansal ve kültürel özellikleri olan somut ve soyut değerler bütünü olarak tanımlayarak, kentleşme

sürecinde kentin geleneksel ya da eski konut dokusu olarak nitelendirilen çekirdek konut alanlarının yetersiz kaldığını ve yeni konut alanlarının oluşmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır (Atik, 2011. Uğur, 2004).

Sönmez (2010), kırsal kesimlerde nüfus artışını hızlandıran etkenlerin çok eşlilik, erkek çocuk isteği, fazla çocukluluğun bir güç olarak algılanması ve genç yaşta evlilik gibi gelenek ve dine bağlı hayat tarzı ile toprağa dayalı üretim şartları olduğuna, bu nüfus artışının tarım arazilerinin aile içi bölünmelerine ve tarımsal üretimin düşmesine, hane halkı sayısının artmasıyla konut açığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Artan nüfus ve tarım arazilerinin büyüklüğünün sabit kalması artan nüfusu doyurmada yetersiz kalmıştır. Ekonomik ve doğal etkenlerin yanı sıra kan davaları, güvenlik sorunu gibi sosyal olaylar ile sosyo-kültürel imkanların kısıtlılığı, Muş'un nüfus hareketlerine yön vermektedir. Yüksek olan nüfus artışı sosyo-kültürel ve ekonomik olarak az gelişmiş ve planlama olmayan yerleşmelerde çarpık kentleşme, yoksulluk, işsizlik ve konut yetersizliği gibi sorunlara neden olmaktadır. Kırsaldan gerçekleşen nüfus artışının merkezde olan eğitim ve sağlık hizmetleri, altyapı hizmetler ve ekonomik alanlarada yansıyacağı bunun sonucunda merkezden il dışına göçlerin başlamasının nedeni olmuştur.

Yapıldıkları dönemden günümüze farklılaşan sosyal yapı konutların özgün planları üzerinde ihtiyaç doğrultusunda değiştirildiği, yatayda ve düşeyde bölünmeler sonucu farklı kullanıcıları barındıran konutlardan ekonomik gelir elde etmek istendiği görülmektedir. Konutlar yapı içinde de bölünmeler ve farklı işlev doğrultusunda değişimlere uğramıştır. Mutfak, ıslak hacim konut içine alındığı için bölünmeler genellikle sofada gerçekleşmiştir. Odalar mutfak ve ıslak hacim olarak da kullanılmaktadır. Betonarme ekler de yapılmaktadır genellikle balkon ya da teras olarak yapılan bu eklemeler yüksek kotta gerçekleşmiştir.

3.3 Bölüm Özeti

Türkiye'de farklı coğrafik bölgelerde farklı konut tipleri ve malzeme kullanımı görülmektedir. Muş ili Doğu Anadolu konut mimarisi karakteristik özelliklerini barındırmaktadır. Malzeme olarak dağlık kısımlardan meşe ile kavak ağaçları, dere ve bağlardan taş temin edilmiştir. Yerel verilerin önemi konut oluşumunda görülmektedir ve bölgesel olarak farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Muş ilinde soğuk hava koşulları nedeni ile kullanıcılar iç sofalı plan tipini çoğunlukla kullanmıştır. Bu tip Türkiye'de soğuk iklim bölgelerinde, soğuk havadan daha az etkilenmek için kullanıldığı görülmektedir. Muş konut tasarımını etkileyen yerel veriler iklim ve topoğrafya olmaktadır. Yamaçtan dere tarafına doğru yapılar konumlandırılmıştır. Doğu tarafındaki konutlar güneş ışınlarından daha çok yararlanmak için ön cepheleri güney yönüne doğru yapılmıştır. Batı ve kuzey tarafındaki konutların güney cephelerinde daha çok açıklık yapılmaktadır. Topoğrafya kullanımında konutlar birbirlerinin rüzgarını ve manzarasını kesmeyecek şekilde konumlandırıldığı görülmektedir.

Geleneksel Muş konutlarında mekan ve malzeme isimlerinde şiveden dolayı ya da yaşayanların tecrübelerinden, bölge ile farklılıklar göstermektedir. Mesela şiveden dolayı fark kullanımda değil de benzer elemanların isimlendirilmesinde olmaktadır. Konut bahçesine Havuş, konut içi eşiklere Şipane, damda yağmur sularını tahliye eden ahşap malzemeye Çoraten, banyo yapılmak için içi oyulan oval taş Çol denilmektedir.

Muş merkezde bulunan geleneksel konutların varlığı devam etmektedir. Bu konutlarda yaşam, tercih sebebi ile değil de ekonomik zorunluluk sonucu olduğu gözlemlenmiştir. Göç sebebi ile nüfus kaybı, konutların kullanıcısız kalmasına bununla birlikte bozulmalara neden olmuştur. Merkeze olan göçler sonucu yeni gelenler bu konutlarda barınmıştır. Ekonomik nedenler sonucu bakımı yapılmayan bu yapıların büyük bir kısmı bakımsızdır. Yapıldığı dönemin kültürel yapısını yansıtan bu yerleşmelerin hızla yok oluşu ve devamlılığını yitirmesinin önüne geçilmeli, gerekli önlemlerin alınması hızlandırılmalıdır.

Muş'ta iki türlü göç gerçekleşmektedir. İlki köyden şehir merkezine, ikincisi ise merkezden büyük şehirlere olmaktadır. Köyden merkeze olan göçlerde kullanıcılar kentin eski veya çeperlerinde yer bulmaktadırlar. Bu göçler maddi zorluklar dolayısı ile olmaktadır. Göç

eden kullanıcılar bakımı zor ve zahmetli olan geleneksel konutlar üzerinde çağdaş malzemeler kullanmakta ve sıva, betonarme ekler ile konutların özgün görüntülerini değiştirmektedir. Yeni kullanıcıların geleneksel konutlar üzerinde ihtiyaçları doğrultusunda değişimler yaptığı görülmektedir. Bu değişimler yeni kullanıcıların konutların değerini ve anlamlarını bilmemelerinden dolayı olduğu görülmektedir. Geleneksel dokunun Kale Mahallesiinde yoğunlaştığı, bu nedenle bölgede olan konutlar üzerinden incelenmesi uygun görülmüştür. Yapılacak olan alan çalışmasında konutların güncel karakteristik özelliklerinin, kullanılan plan tiplerinin bölge ve Türkiye ile benzerliğini ve konutlar üzerinde yapılan değişimlerin neler olduğu ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu neden ile Kale Mahallesi Fabrika Caddesi üzerinde bulunan 10 adet geleneksel konutun envanter çalışması yapılarak ortaya çıkacak olan veriler üzerinden yorumlanacaktır.

BÖLÜM 4

MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUTLARINDA DEĞİŞİM VE NEDENLERİ

Bu çalışmada geleneksel Muş konutlarında değişim nedenlerini incelemek amacıyla yola çıkılmıştır. Çalışma alanı geleneksel Muş konut dokusunun Kale Mahallesi'nde yoğunlaştığı ve eski kent dokusu olması dolayısı ile burada yaşayan insanlar ile görüşülerek konutlar hakkında bilgiler alınmış, iç mekan fotoğrafları ve rölöve çizimleri yapılmıştır. Çalışmanın amacı geleneksel Muş konutlarının yoğunluklu olduğu bölgede yaşayan kullanıcılar hakkında genel değerlendirme yapılması ve konutun kullanıcı gereksinmelerine cevap verebildiğinin ortaya çıkarılması ile mekanların güncel işlevsel olarak değerlendirilmesi olacaktır. Konutların bulunduğu yakın çevre değerlendirmesi ile konut alanlarının durumu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu veriler neticesinde konut üzerinde yapılan değişimlerin nerelerde olduğu saptanmaya çalışılacaktır. Bakımı yapılmayarak harabe olan konutların TOKİ projesi ile beraber büyük bir kısmı yıkılmıştır. Kale Mahallesi'nde ayakta kalan az sayıda geleneksel konutun yoğunlukla bulunduğu Fabrika Caddesi üzerindeki 10 konutun envanter çalışması yapılmıştır. Muş ili geleneksel konutlarının bir kısmının belgelenmesi, kaynak niteliği taşıması açısından önem kazanacaktır.

Şekil 4.1'de kentsel dönüşüm projesi öncesi Kale Mahallesi Fabrika Caddesi ve çevresinin uydu görüntüsünde yıkımı gerçekleşen konutlar okunmaktadır. Görselde sokak-konut ve konutların birbirleri ile olan ilişkileri görülmektedir.

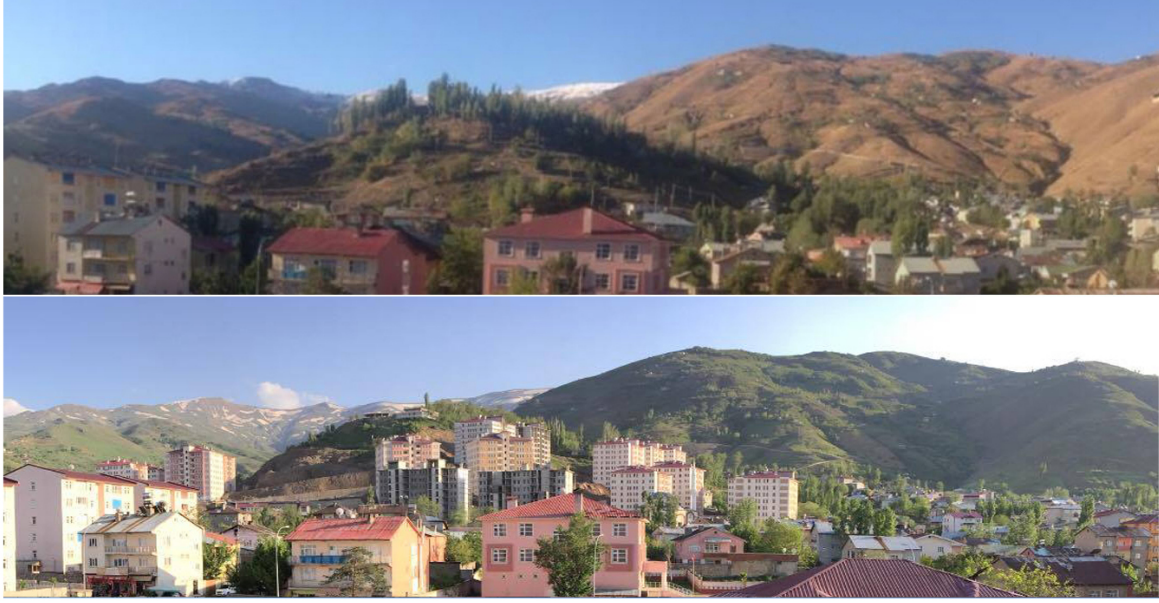

Şekil 4.1:Kentsel dönüşüm öncesi Kale Mahallesi uydu görüntüsü (Yandex, nisan, 2017)

Şekil 4.3: Kentsel dönüşüm sonrası Kale Mahallesi uydu görüntüsü
(Google Earth, nisan, 2017)

2012 ile 2017 yılları arasında Kale Mahallesi bölgesinin kuzey yamacından geleneksel konutların yıkım öncesi doku ile betonarme yapıların yükselmesi ile beraber güncel durum, Sekil 4.4'te yapılaşmanın doğayı ve manzarayı nasıl etkilediği görülmektedir.

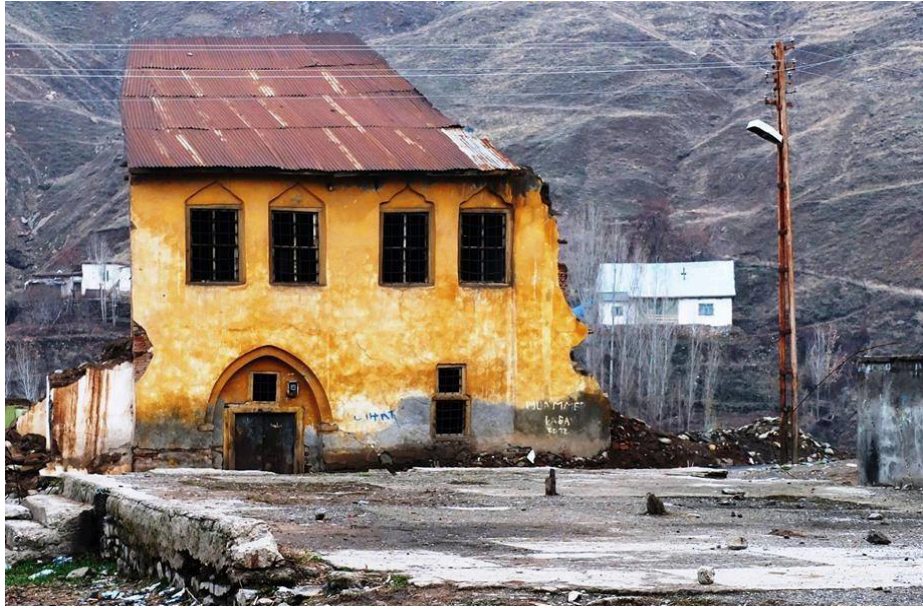

Şekil 4.4: Kale Mahallesi kuzey tarafından bakış (Işık, 2017)

Şekil 4.5'te görüldüğü üzere sağ taraftaki konut Ercan Çete'ye ait tescilli yapı TOKİ projesi kapsamında yıkım gerçekleştirilen bölgede yıkımı yapılamayan tek tescilli konuttur. Genel karakteristik ve yapım teknikleri aynı olan konutların kitabelerin olmaması ve proje için yıkımın hızlı yapılması sonucu Ercan Çete'nin konutu gibi birçok geleneksel konut günümüze sadece sözlü yakınmalar ve fotoğraflar aracılığı ile gelmektedir. Ercan Çete konutunun yanındaki beyaz konut yıkılmış ve ön tarafta görülen harabe konutun yıkımı daha önce yapılmıştır.

Şekil 4.5: Kale Mahallesi yıkım süresinde konutlar (Muş Kültürü Derneği, 2013)

Şekil 4.6: Kale Mahallesi yıkım süresinde bir kısmı yıkılan geleneksel konut (Kapan, 2013)

Kale Mahallesi ve Dere Mahallesi geleneksek konutların yönelimi ve topoğrafyayı kullanmaları Şekil 4.7'de görülmektedir. Birbirinin güneşini, rüzgarını ve manzarasını

bozmayacak şekilde yamacı arkalarına alarak dereye doğru konutlar yapılmıştır. Konutların yönelmeleri ve topoğrafyayı kullanmaları sonucu yollar ve organik patikalar oluşmaktadır.

Şekil 4.7: Kale Mahallesi güney tarafından bakış (Muş Belediyesi, 2017)

Kentsel dönüşüm adı altında yıkıma başlanılan Kale Mahallesi geleneksel konutların ilk aşamada konut sahipleri tarafından ek gelir olarak kapı, pencere, üst örtü ile katlar arasındaki ağaçların toplanması sonucu şehrin güneyinde olan bağlardan bakıldığında Şekil 4.8'de görüldüğü gibidir. Bundan sonraki aşamada iş makineleri ile beraber geleneksel konutlar yok olacaktır.

Şekil 4.8: Kale Mahallesi kentsel dönüşüm projesi kapsamında geleneksel konutların yıkım aşaması, güney tarafından bakış (Gülşen, 2013)

Şekil 4.9'da Kale Mahallesi ve Dere Mahallesine şehrin güney yamacında olan bağlardan bakıldığında sol taraf eski yerleşme ortada TOKİ'ye ait toplu konut ve sağ tarafta apartman ve konutlar görülmektedir. Muş Kale Mahallesi başlayarak Kuzeye ovaya doğru genişlemektedir. Artan nüfus kendisi ile beraber konut ihtiyacını getirmektedir. Merkez buna müsait olmadığı gibi düzenli bir yapılaşma da görülmemektedir. Sıkışan trafik, park ve yeşil alan gibi sorunların getirdiği düzensizlik gün geçtikçe artmaktadır. Otogar, hastane gibi kamusal yerlerin şehir dışına çıkması ile beraber bu yoğunluğun azalması beklenmektedir.

Şekil 4.9: Kale mahallesi kentsel dönüşüm projesi kapsamında toplu konutların yapım aşaması, güney tarafından bakış (Işık, 2017)

Şekil 4.10: Muş Kale mahallesi fabrika caddesi ve çalışma alanını gösteren kroki (Işık, 2017)

Yapılan envanter çalışmasında envanter 1'de geleneksel konuta ait vaziyat planı, konutun cephe fotoğrafları ile konut hakkındaki genel bilgiler, envanter 2'de konuta ait iç mekan fotoğrafları, envanterde 3'te ise rölöve çizimleri verilmiştir. Değerlendirmeler her konut için ayrı olarak sistematik bir şekilde yapılırken bölüm sonucunda genel olarak değerlendirme yapılmıştır.

4.1 Envanter 1 numaralı konut

Çizelge 4.1: 1 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları

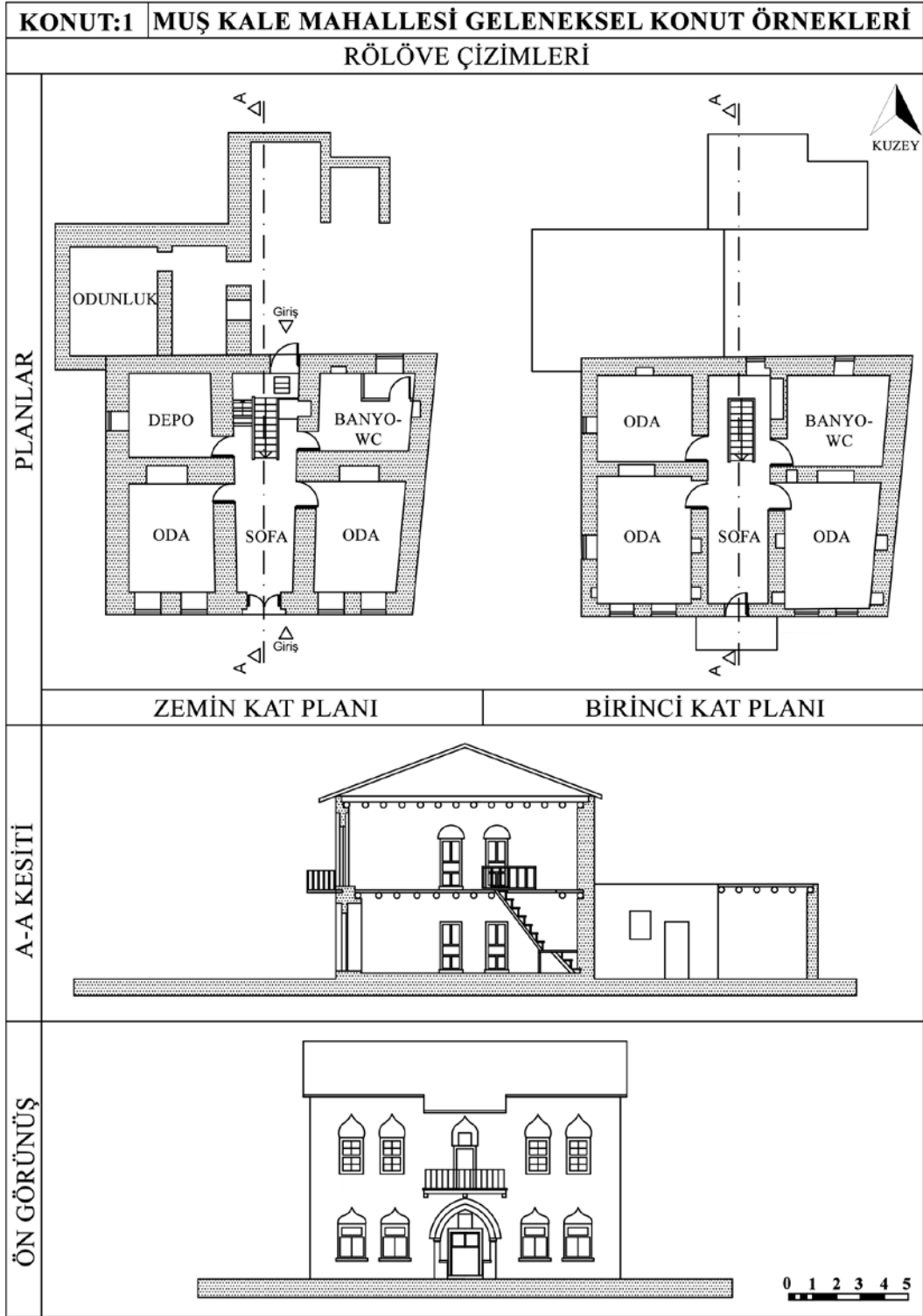
KONUT: 1 MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUT ÖRNEKLERİ	
YAPI BİLGİLERİ	VAZİYET PLANI
KONUT KULLANICILARI:	
ERCAN ÇETE	

ADRES / MAHALLE	
Çarşı Başı, Buğday Meydanı Yanı. Kale Mahallesi.	
YAPIM TARİHİ / YÜZYILI	
1869	
ÖZGÜN FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	ÖN GÖRÜNÜŞ
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
GÜNÜMÜZ FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut (kullanılmamakta)	
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	
PLAN TİPİ	ARKA GÖRÜNÜŞ
İç Sofalı	
KAT ADEDİ	
2 (iki)	
YAPI SİSTEMİ	
Yığma	
YAPIM MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş	
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	
Toprak Dam, Sac Çatı	
CEPHE MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş, Kısmen;Sıva, Boya	

Çizelge 4.2: 1 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları

Çizelge 4.3: 1 numaralı konutun rölöve çizimleri

1 numaralı konut Muş Kale Mahallesinde bulunan tek tescilli yapı durumundadır. Bir çok kez el değıştiren yapının güncel kullanıcısı Ercan Çete'dir. Kentsel dönüşüm alanı içerisinde yer alan konutun yıkımı tescilli yapı olduğu için yapılamamıştır.

Konutun iki girişı vardır, ana giriş Güney cephesinden sağlanmaktadır. Konut güneş ışınlarından daha fazla yararlanmak üzere güney cephesine doğru yönlendirilmiştir. Kuzey cephesinde bahçe içerisinde tandır ve odunluk bulunmaktadır. Konuta buradan giriş merdiven tarafından sağlanmaktadır. Bitişik nizam olarak yapılan konutun her iki cephesinde yıkım öncesi konutlar bulunduğu için bu iki cephede açıklık yapılmamıştır.

Yapı iki katlı olup konut olarak kullanılmaktadır. Özgün planı bozulmayan konutun mekan isimleri güncel kullanımda değışmiştir. Gereksinmelerden doğan bu mekanlar içerisinde konut planını etkilemeyecek şekilde işlevsel değışiklikler yapılmıştır. Geniş aile yapısı ile konutun kullanıcı sayısı fazla iken, günümüzde bu sayının azaldığı ve çekirdek aile kullandığı için konutun birinci katı sofa ve 4 oda birimi olarak kullanılırken günümüzde kullanılmamaktadır. Kuzey cephesinde bulunan 1 oda birimi yeniden işlevlendirilerek banyo-wc olarak değıştirilmiştir. Zemin katta 4 oda birimi bulunmaktadır, kuzey cephesindeki iki birimin biri depo olarak diğeri ise yeniden işlevlendirilerek banyo-wc olarak kullanılmaktadır, banyo-wc için kullanılan birimlerde çeşitli malzemeler ile ayırıcılar yapılmıştır, bu durum gerektiğinde kaldırılabilir. Zemin katta bulunan banyoda eski dönemden kalma ocak (şömine) bulunmaktadır, oda'nın önceden yemek pişirilen yer olduğu anlaşılmaktadır. Zemin katta güney cephesinde bulunan iki odadan oturma odası diğeri ise yatak odası olarak kullanılmaktadır. Kışın hava koşulları dolayısı ile evde ısınma soba ile yapıldığı için sıcak olan odada yer yataklarında uyunmaktadır. Katlar arası geçişı sağlayan merdiven ahşap malzeme ile yapılmış ve bakımı yapılmadığı için kötü durumdadır, şu an kullanılır durumdadır.

Odalarda niş ve yüklükler bulunmaktadır. Yüklükler yer yatakları ve yorganların konulduğu bölmelerdir, açıklıkları her birimde aynıdır. Yüklüklerin kapanması önünde bez ile ya da ahşap malzeme ile kapak sistemi yapılmaktadır. Nişler ise günlük bardak ya da havluların konulduğu bölmelerdir. Ön açıklıklar bazı birimlerde ahşap malzeme ile kapak

şeklinde yapılmakta ya da açık bırakılmaktadır. Odalara girişte eşik (şipane) ve pencere önünde seki bulunmaktadır. Odalarda pencere üstlerinde söve görülmektedir.

Konut kerpiç, ahşap ve taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Taş malzeme konutun taşıyıcı sisteminde kullanılmaktadır. Ahşap ve kerpiç malzemeleri duvarlarda, döşemede ve çatı örtüsünde kullanılmaktadır. Taşıyıcı malzemenin aynı zamanda cephe malzemesi olduğu görülmektedir. Cephede sonradan sıva üzeri boya yapılmıştır. Zamanla bakımı yapılmadığı ve yenilenmediği için şu an taşıyıcı malzeme yoğunlukla görülmektedir. Konut iç birimlerinde duvarlar sıva üzeri boya kullanılmıştır. Yapı alt kat duvar kalınlığı ile üst kat kalınlıkları aynı değildir, yığma yapı olduğu üzere zemin katta oluşan yük dolayısı ile daha kalın birinci katta daha az olduğu için duvar kalınlığı alt kata göre daha incedir. Yapı cephelerinde bulunan pencere açıklıklarında söve bulunmaktadır.

Yapıldığı dönem üst örtü toprak dam olan konut kullanıcıların bakımı yapmaması ve artan malzeme çeşitliliği ile beraber ekonomik olan ve bakımı daha kolay olan sac çatı sistemi kullanmaya başlamıştır. Bu sistem konut içi ısıyı değiştirmiş ve konforu etkilemektedir. Dam malzeme olarak ahşap, kamış ve samanlı çamurdan yapılmakta ve konutu yazın serin kışın ise sıcak tutmaktadır. Tavanlarda görülen ahşap malzeme bazı mekanlarda kontrplak ve benzeri malzeme ile kapatılmıştır.

4.2 Envanter 2 numaralı konut

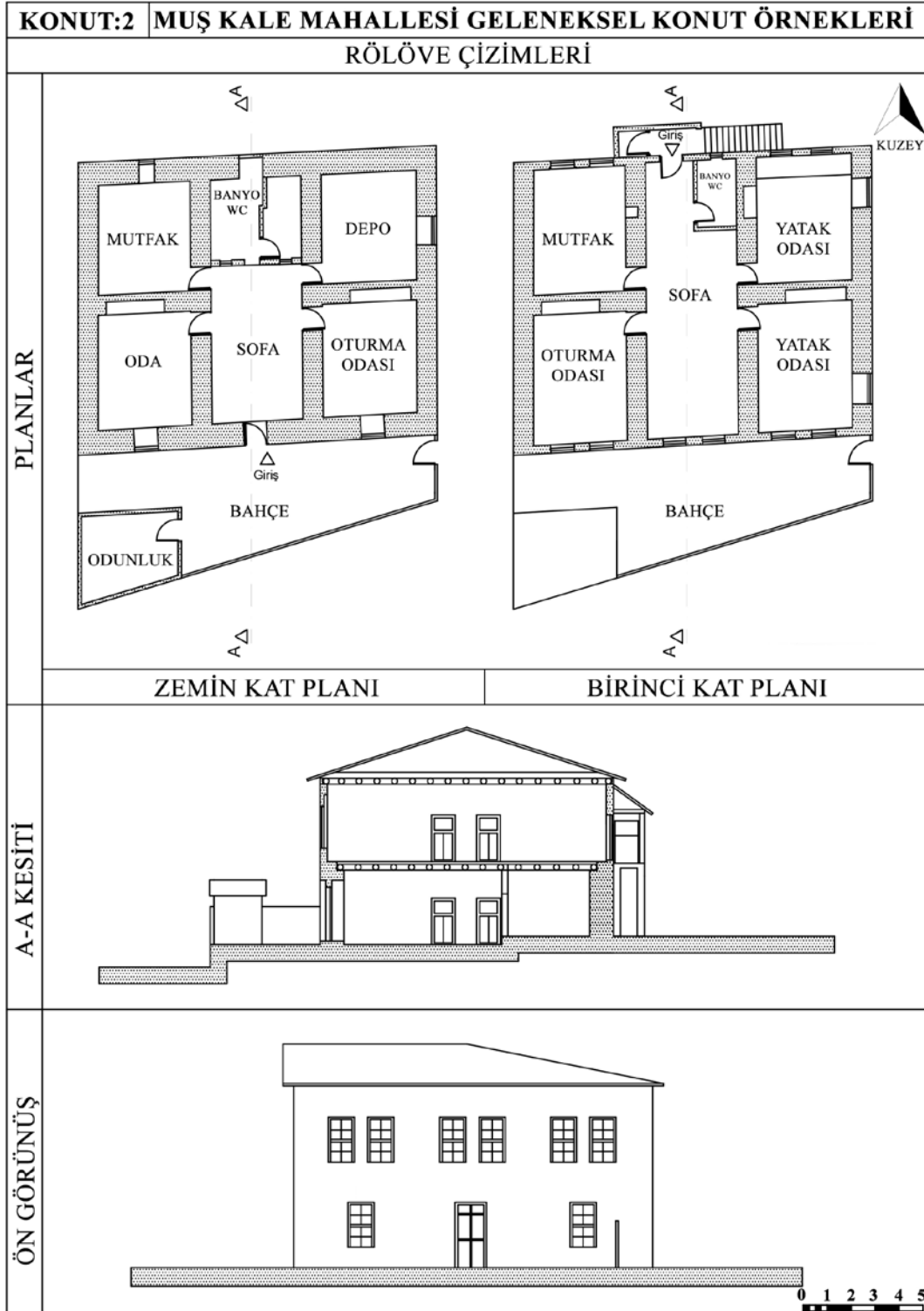
Çizelge 4.4: 2 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları

KONUT: 2 MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUT ÖRNEKLERİ	
YAPI BİLGİLERİ	VAZİYET PLANI
KONUT KULLANICILARI:	
Bilinmiyor	
Ceyhan YILDIRIM	
ADRES / MAHALLE	VAZİYET PLANI
Meryem ana kilisesi yanı, Güney cephesi tarafı.	
YAPIM TARİHİ / YÜZYILI	
Bilinmiyor	
ÖZGÜN FONKSİYONU	VAZİYET PLANI
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	ÖN GÖRÜNÜŞ
GÜNÜMÜZ FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	ÖN GÖRÜNÜŞ
Konut	
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	
PLAN TİPİ	
İç Sofalı	ARKA GÖRÜNÜŞ
KAT ADEDİ	
2 (iki)	
YAPI SİSTEMİ	
Yığma	ARKA GÖRÜNÜŞ
YAPIM MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş	
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	
Toprak Dam, Sac Çatı	ARKA GÖRÜNÜŞ
CEPHE MALZEMESİ	
Sıva, Boya, Kısmen;Taş, Kerpiç	

Çizelge 4.5: 2 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları

Çizelge 4.6: 2 numaralı konutun rölöve çizimleri

2 numaralı konut özgün kullanımında tek geniş aile yapısı ile konutun kullanıcı sayısı fazla iken, günümüzde bu sayının azaldığı ve iki farklı çekirdek ailenin kullanması için konut üzerinde düzenlemeler yapılmıştır.

Konutun iki ayrı girişi bulunmaktadır. İlk yapıldığı dönem tek aileye hizmet veren konutun ana girişi kuzey cephesinde zemin katta olmakta girişten merdiven ile birinci kata geçiş sağlanmakta iken günümüzde iki ayrı çekirdek aile kullanmakta ve ana giriş kapatılmış merdiven ise kaldırılmıştır. Zemin kat girişi güney cephesinde bulunan bahçeden gerçekleşmektedir. Birinci kata ulaşım konutun kuzey cephesinde sonradan ek betonarme malzeme ile merdiven ve bağlantılı wc yapılmıştır. Konutun üç cephesi yol olması nedeni ile açıklıklar bu cephelerde yapılmıştır.

Yapı iki katlı olup konut olarak kullanılmaktadır. Özgün planı bozulmayan konutun mekan isimleri güncel kullanımda değişmiştir. Gereksinimlerden doğan bu mekanlar içerisinde konut planını etkilemeyecek şekilde işlevsel değişiklikler yapılmıştır. Konutun zemin katı'nda 4 oda birimi vardır. Özgün kullanımda giriş ve merdiven olan bölüm banyo-wc olarak kullanılmakta, güney cephesindeki oda birimleri oturma odası ve yatak odası olarak kullanılmakta kuzey cephesindeki odalardan yol cephesinde olan depo diğer cephede olan oda birimi mutfak olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Bahçede odunluk bulunmaktadır. Birinci katta sofa bölünerek giriş tarafında banyo yapılarak kullanılmaktadır, banyo-wc için kullanılan birimlerde çeşitli malzemeler ile ayırıcılar yapılmıştır, bu durum gerektiğinde kaldırılabilinmektedir. Sofa salon olarak ta kullanılmaktadır. Dört birim olan üst kat güney cephesinde yatak odası, oturma odası olarak kullanılırken kuzey cephesindeki birimlerden yol cephesinde olan yatak odası diğer cephede olan zemin kat gibi mutfak olarak kullanılmaktadır.

Odalarda niş ve yüklükler bulunmaktadır. Yüklükler yer yatakları ve yorganların konulduğu bölmelerdir, duvarlar taşıyıcı olduğu üzere açıklıkları her birimde aynıdır. Yüklüklerin kapanması önünde bez ile yapılmaktadır. Nişler ise günlük bardak ya da havluların konulduğu bölmelerdir. Ön tarafları açık bırakılmıştır. Odalara girişte eşik (şipane) ve pencere önünde seki bulunmaktadır. Odalarda pencere üstlerinde söve bulunmaktadır.

Konut kerpiç, ahşap ve taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Taş malzeme konutun taşıyıcı sisteminde kullanılmaktadır. Ahşap ve kerpiç malzemeleri duvarlarda, döşemede ve damda kullanılmaktadır. Cephede sıva üzeri boya yapılmıştır dökülen yerlerde şu an taşıyıcı malzeme görülmektedir. Konut iç birimlerinde duvarlar sıva üzeri boya kullanılmıştır. Yapı zemin kat duvar kalınlığı ile birinci kat kalınlıkları aynı değildir, yığma yapı olduğu üzere zemin katta oluşan yük dolayısı ile daha kalın üst katta daha az olduğu için duvar kalınlığı alt kata göre daha incedir. Bu durum birinci kat güney ve kuzey cephelerinde görülmektedir. Yapı cephelerinde bulunan pencere açıklıklarında bulunan söve dışarıda sıva ile kapatılmıştır iç birimlerde görülmektedir.

Yapıldığı dönem üst örtü toprak dam olan konut kullanıcıların bakımı yapmaması ve artan malzeme çeşitliliği ile beraber ekonomik olan ve bakımı daha kolay olan sac çatı sistemi kullanılmaya başlamıştır. Dam malzeme olarak ahşap, kamış ve samanlı çamurdan yapılmakta ve konutu yazın serin kışın ise sıcak tutmaktadır. Tavanlarda görülen ahşap malzeme bütün mekanlarda kontrplak ve benzeri malzeme ile kapatılmıştır.

4.3 Envanter 3 numaralı konut

Çizelge 4.7: 3 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları

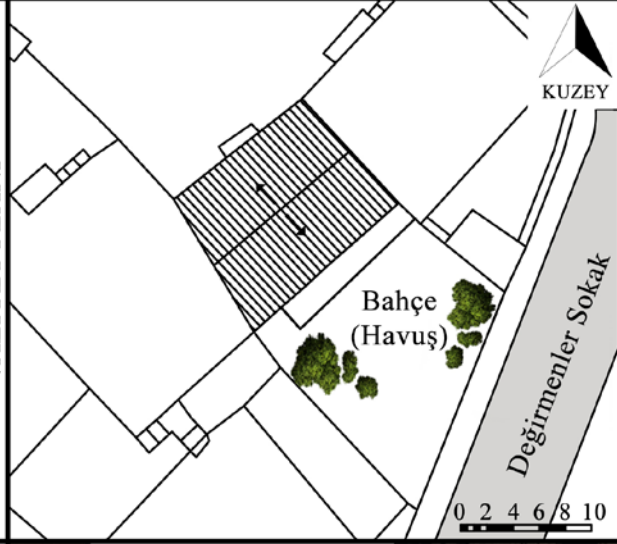
KONUT: 3 MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUT ÖRNEKLERİ	
YAPI BİLGİLERİ	VAZİYET PLANI
KONUT KULLANICILARI:	
Tuncay YILDIRIM	

ADRES / MAHALLE	VAZİYET PLANI
Meryem ana kilisesi yanı, Güney cephesi tarafı.	
YAPIM TARİHİ / YÜZYILI	
Bilinmiyor	
ÖZGÜN FONKSİYONU	VAZİYET PLANI
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Bilinmiyor	VAZİYET PLANI
GÜNÜMÜZ FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Kiler- Depo	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	VAZİYET PLANI
Konut	
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	
PLAN TİPİ	
İç Sofalı	VAZİYET PLANI
KAT ADEDİ	
2 (iki)	
YAPI SİSTEMİ	
Yığma	VAZİYET PLANI
YAPIM MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş	
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	
Toprak Dam, Sac Çatı	VAZİYET PLANI
CEPHE MALZEMESİ	
Sıva, Boya	

VAZİYET PLANI

ÖN GÖRÜNÜŞ

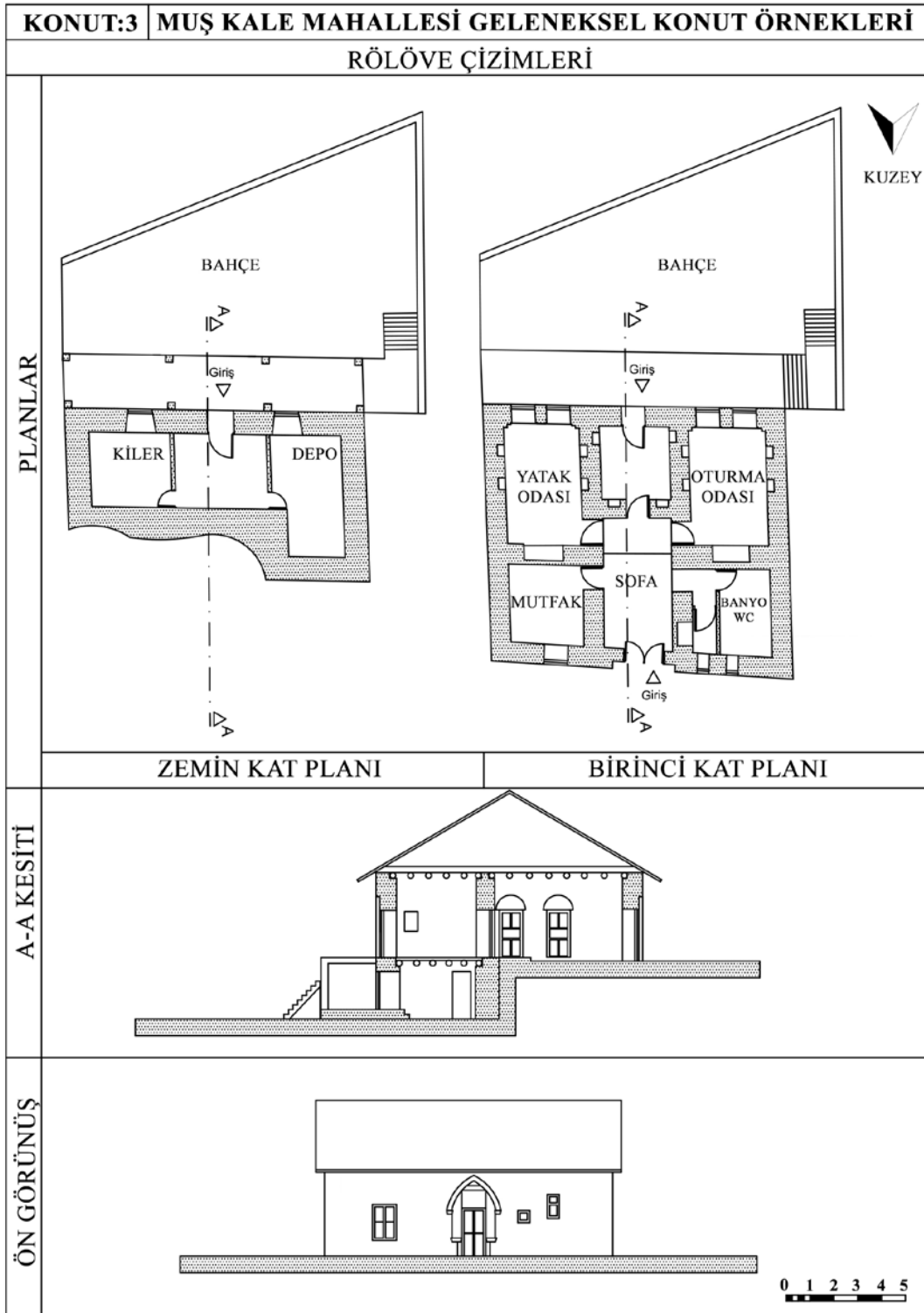
ARKA GÖRÜNÜŞ

Çizelge 4.8: 3 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları

Çizelge 4.9: 3 numaralı konutun rölöve çizimleri

0 1 2 3 4 5

3 numaralı konut kullanıcısı Tuncay Yıldırım'dır.

Konutun iki girişı bulunmaktadır, giriş birinci kattan yapılmakta ve kuzey cephesinden gerçekleşmektedir, arka bahçeden zemin kata ulaşım sağlanmaktadır. Arka bahçe yoldan yüksek kottadır. Konutun güney cephesinde ikinci katta betonarme ek ile balkon ve merdivenle zemin katın bulunduğu bahçeye bağlantı kurulmuştur.

Yapı iki katlı olup, birinci kat konut zemin kat ise depo ve kiler olarak kullanılmaktadır. Yapımında topoğrafya etkili olmuştur. Zemin katın daha eski bir dönemde yapıldığı düşünülmektedir, yapım tekniğı, duvar kalınlıkları ve pencerelerde üst kat ile farklılıklar bulunmaktadır. Zemin kat yapıldığı dönem 1 birim olduğu, güncel kullanımda yapılan düzenleme ile 3 ayrı birim olarak bölünerek kullanılmaktadır. Birinci katta konutun kuzey cephesinde 1 oda birimi bölünerek işlev doğrultusunda banyo-wc olarak, diğer oda mutfak olarak geriye kalan güney cephesindeki iki oda ise oturma ve yatak odası olarak kullanılmaktadır. Özgün planı bozulmayan konutta mekan isimlerinde ve işlevlerinde değişimler olmuştur. Bu işlevler ile beraber olan değişimler sabit ve yarı sabit elemanlar ile yapılmıştır bu değişimler gerektiğinde kaldırılabilir.

Odalarda niş ve yüklükler bulunmaktadır. Yüklükler yer yatakları ve yorganların konulduğu bölmelerdir, açıklıkları her birimde aynıdır. Yüklüklerin kapanması önünde bez ile ya da ahşap malzeme ile kapak sistemi yapılmaktadır. Nişler ise günlük bardak ya da havluların konulduğu bölmelerdir. Ön açıklıklar bazı birimlerde ahşap malzeme ile kapak şeklinde yapılır ya da açık bırakılır. Odalara girişte eşik (şıpane) bulunmaktadır. Birinci kat güney cephesindeki odalarda pencere üstlerinde söve bulunmaktadır.

Konut kerpiç, ahşap ve taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Taş malzeme konutun taşıyıcı sisteminde kullanılmaktadır. Ahşap ve kerpiç malzemeleri duvarlarda, döşemede ve çatı örtüsünde kullanılmaktadır. Cephe malzemesi sıva üzeri boya yapılmıştır. Konut iç birimlerinde duvarlar sıva üzeri boya kullanılmıştır. Yapı zemin kat duvar kalınlığı ile birinci kat kalınlıkları aynı değildir, yığma yapı olduğu üzere zemin katta oluşan yük dolayısı ile daha kalın birinci katta daha az olduğu için duvar kalınlığı alt kata göre daha incedir. Yapı üst kat güney cephesinde bulunan pencere açıklıklarında söve bulunmaktadır.

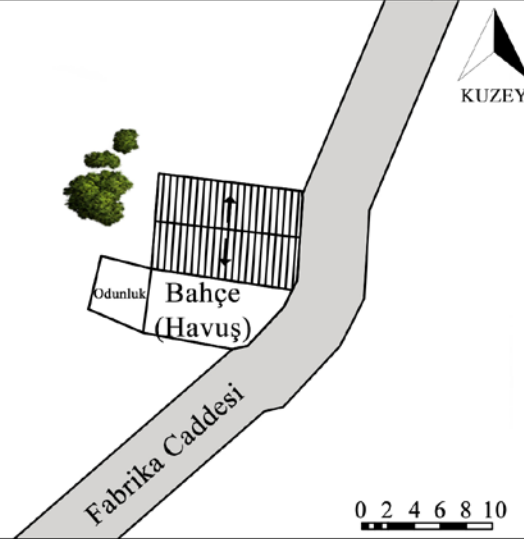
Yapıldığı dönem üst örtü toprak dam olan konut kullanıcıların bakımı yapmaması ve artan malzeme çeşitliliği ile beraber ekonomik olan ve bakımı daha kolay olan sac çatı sistemi kullanmaya başlamıştır. Bu sistem konut içi ısıyı değiştirmiş ve konforu etkilemektedir. Dam malzeme olarak ahşap, kamış ve samanlı çamurdan yapılmakta ve konutu yazın serin kışın ise sıcak tutmaktadır. Tavanlarda günümüzde ahşap malzeme görülmektedir.

.

4.4 Envanter 4 numaralı konut

Çizelge 4.10: 4 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları

KONUT: 4 MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUT ÖRNEKLERİ	
YAPI BİLGİLERİ	VAZİYET PLANI
KONUT KULLANICILARI:	
Selahattin ENGİN	

ADRES / MAHALLE	
Eski Buğday Meydanı Yanı. Fabrika Caddesi Üzeri.	
YAPIM TARİHİ / YÜZYILI	
Bilinmiyor	
ÖZGÜN FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	ÖN GÖRÜNÜŞ
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
GÜNÜMÜZ FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Odunluk-Banyo-Wc	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	
PLAN TİPİ	
İç Sofalı	ARKA GÖRÜNÜŞ
KAT ADEDİ	
2 (iki)	
YAPI SİSTEMİ	
Yığma	
YAPIM MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş	
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	
Toprak Dam, Sac Çatı	
CEPHE MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş, Kısmen;Sıva, Boya	

Çizelge 4.11: 4 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları

Çizelge 4.12: 4 numaralı konutun rölöve çizimleri

KONUT:4 MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUT ÖRNEKLERİ	
RÖLÖVE ÇİZİMLERİ	
PLANLAR	
A-A KESİTİ	
ÖN GÖRÜNÜŞ	

4 numaralı konut bir çok kez el değiştiren konutun güncel kullanıcısı Selahattin Engin'dir.

Konut iki kattan oluşmaktadır, yoldan havuşa giriş yapılmakta buradan konuta giriş sağlanmaktadır. Havuş'ta tandır bulunmaktadır. Konutun güney cephesi yola bitişik yapılmıştır ve giriş havuştan yapılmaktadır.

Yapı iki katlı olup konut olarak kullanılmaktadır. zgn planı bozulmayan konutun mekan isimleri güncel kullanımda değişmiştir. Gereksinmelerden doğan bu mekanlar içerisinde konut planını etkilemeyecek şekilde işlevsel değişiklikler yapılmıştır. zgn kullanımında zemin katta 2 oda birimi olarak kullanılmakta iken , güncel kullanımında zemin katta 2 birim depo olarak kullanılmaktadır, bunlardan güney cephesinde olanı kendi içinde bölünerek banyo işlevini görmektedir bu değişim gerektiğinde kaldırılabilir. Zemin katta konutun arka tarafında dışarıda ek olarak wc yapılmıştır buna sofanın sonundan kapı yapılarak konuta eklenmiştir. Birinci katta 4 oda birimi bulunmaktadır bunlardan kuzey cephesinde mutfak, yatak odası, güney cephesinde 1 yatak odası ve 1 oturma odası bulunmaktadır, konut içi katlar arası bağlantı içeride olan merdiven ile gerçekleşmektedir.

Odalarda niş ve yüklükler bulunmaktadır. Yüklükler yer yatakları ve yorganların konulduğu bölmelerdir, açıklıkları her birimde aynıdır. Yüklüklerin kapanması önünde bez ile ya da ahşap malzeme ile kapak sistemi yapılmaktadır. Nişler ise günlük bardak ya da havluların konulduğu bölmelerdir. n açıklıklar bazı birimlerde ahşap malzeme ile kapak şeklinde yapılır ya da açık bırakılır. Odalara girişte eşik (şipane) bulunmaktadır.

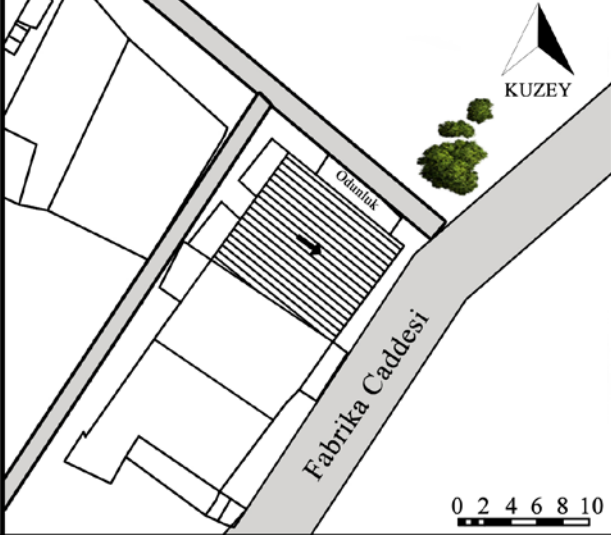
Konut kerpiç, ahşap ve taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Taş malzeme konutun taşıyıcı sisteminde kullanılmaktadır. Ahşap ve kerpiç malzemeleri duvarlarda, döşemede ve çatı örtüsünde kullanılmaktadır. Taşıyıcı malzemenin aynı zamanda cephe malzemesi olduğu grlmektedir, cephede sıva üzeri boya yapılmıştır zamanla bakımı yapılmadığı ve yenilenmediği için şuan taşıyıcı malzeme yoğunlukla grlmektedir. Konut i birimlerinde duvarlar sıva üzeri boya kullanılmıştır.

Yapıldığı dönem st örtü toprak dam olan konut kullanıcıların bakımı yapmaması ve artan malzeme çeşitliliği ile beraber ekonomik olan ve bakımı daha kolay olan sac çatı sistemi kullanmaya başlamıştır. Bu sistem konut içi ısıyı değiştirmiş ve konforu etkilemektedir.

Dam malzeme olarak ahşap, kamış ve samanlı çamurdan yapılmakta ve konutu yazın serin kışın ise sıcak tutmaktadır. Tavanlarda ahşaplar malzeme görülmektedir.

4.5 Envanter 5 numaralı konut

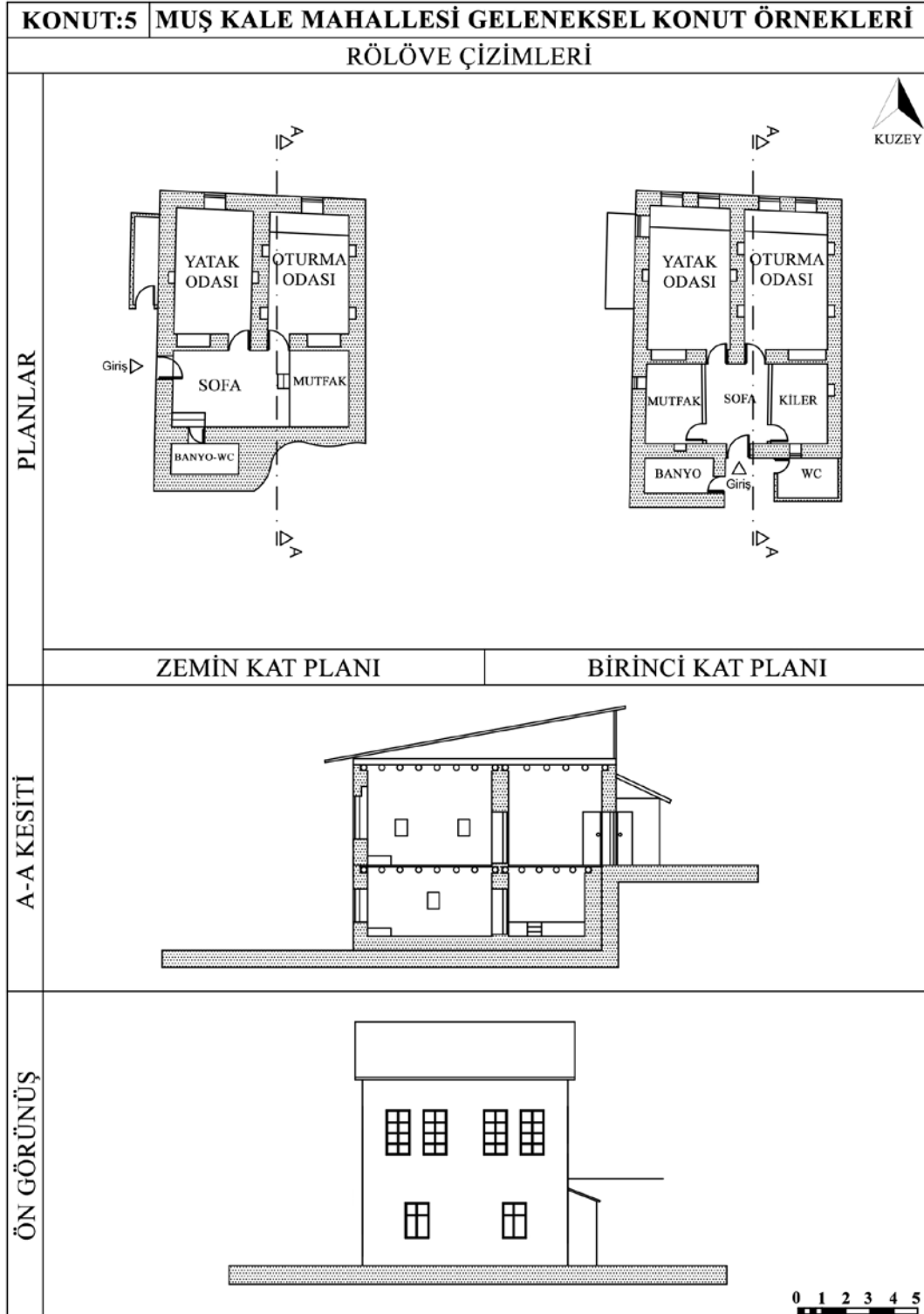
Çizelge 4.13: 5 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları

KONUT: 5 MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUT ÖRNEKLERİ	
YAPI BİLGİLERİ	
KONUT KULLANICILARI:	
Vahdettin UYANIK	
Nafize KORKMAZ	
ADRES / MAHALLE	
Fabrika Caddesi Üzeri	
YAPIM TARİHİ / YÜZYILI	
Bilinmiyor	
ÖZGÜN FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
GÜNÜMÜZ FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	
PLAN TİPİ	
Dış Sofalı	
KAT ADEDİ	
2 (iki)	
YAPI SİSTEMİ	
Yığma	
YAPIM MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş	
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	
Toprak Dam, Sac Çatı	
CEPHE MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş, Kısmen;Sıva, Boya	

Çizelge 4.14: 5 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları

Çizelge 4.15: 5 numaralı konutun rölöve çizimleri

0 1 2 3 4 5

5 numaralı konutta iki farklı kullanıcı bulunmaktadır. Zemin katta Nafize Korkmaz, birinci katta ise Vahdettin Uyanık kullanmaktadır.

Katlar birbirinden bağımsız olarak farklı girişlerden kullanılmaktadır. Konut yapımında topoğrafya etkili olmuştur ve güncel kullanımda konut girişleri bu doğrultuda kullanılmaktadır. Üst kat kuzey cephesinden topoğrafyayı kullanarak giriş sağlanmaktadır. Zemin kat yine topoğrafya sebebi ile yoldan yüksek kotta girişi doğu cephesinden sağlanmaktadır.

Yapı iki katlı olup konut olarak kullanılmaktadır. Özgün planı bozulmayan konutun mekan isimleri güncel kullanımda değişmiştir. Gereksinimlerden doğan bu mekanlar içerisinde konut planını etkilemeyecek şekilde yeniden işlevlendirilmiştir. Zemin katta sofaya mutfak dahil edilmiş. Giriş yanında ek olarak odunluk yapılmıştır. Oda birimleri oturma odası ve yatak odası olarak günümüzde fonksiyonel olarak değişmiştir. Birinci katta ise sofa bölünerek mutfak ve kiler birimleri eklenmiştir. Birinci katta girişin her iki tarafına dışarıdan ek olarak banyo ve wc yapılmıştır bu birimlere ulaşım konut içinden sağlanmaktadır, bu değişimlerin hepsi gerektiğinde kaldırılabilinecek şekilde yapılmıştır. Oda birimleri oturma odası ve yatak odası olarak değişmiştir.

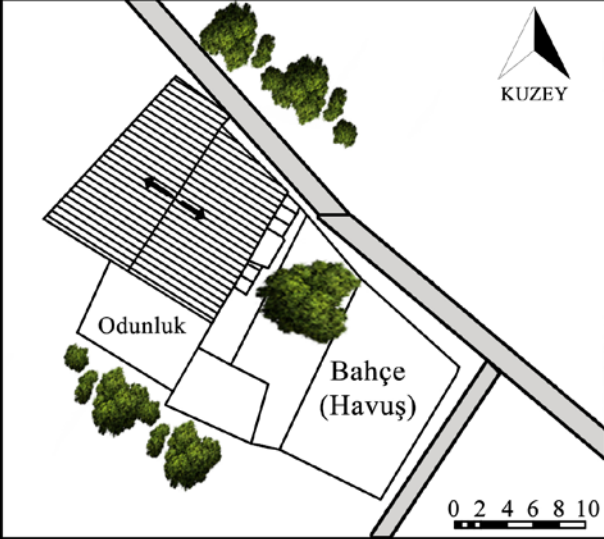
Odalarda niş ve yüklükler bulunmaktadır. Yüklükler yer yatakları ve yorganların konulduğu bölmelerdir, açıklıkları her birimde aynıdır. Yüklüklerin kapanması önünde bez ile ya da ahşap malzeme ile kapak sistemi yapılmaktadır. Nişler ise günlük bardak ya da havluların konulduğu bölmelerdir. Ön açıklıklar bazı birimlerde ahşap malzeme ile kapak şeklinde yapılır ya da açık bırakılır konutta nişlerin bir kısmı tuğla ve sıva ile kapatılarak kullanılmamaktadır. Odalara girişte eşik (şıpane) ve pencere önünde seki bulunmaktadır.

Konut kerpiç, ahşap ve taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Taş malzeme konutun taşıyıcı sisteminde kullanılmaktadır. Ahşap ve kerpiç malzemeleri duvarlarda, döşemede ve çatı örtüsünde kullanılmaktadır. Taşıyıcı malzemenin aynı zamanda cephe malzemesi olduğu görülmektedir, cephede sıva üzeri boya yapılmıştır zamanla bakımı yapılmadığı ve yenilenmediği için şuan taşıyıcı malzeme konut cephelerinde yoğunlukla görülmektedir. Konut iç birimlerinde duvarlar sıva üzeri boya kullanılmıştır. Birinci kat kuzey cephesinde yapılan betonarme eklerde sıva görülmektedir.

Yapıldığı dönem üst örtü toprak dam olan konut kullanıcıların bakımı yapmaması ve artan malzeme çeşitliliği ile beraber ekonomik olan ve bakımı daha kolay olan sac çatı sistemi kullanmaya başlamıştır. Bu sistem konut içi ısıyı değiştirmiş ve konforu etkilemektedir. Dam malzeme olarak ahşap, kamış ve samanlı çamurdan yapılmakta ve konutu yazın serin kışın ise sıcak tutmaktadır. Tavanlarda yer yer ahşaplar görülmekte ya da kontrplak malzeme ile kapatılmıştır.

4.6 Envanter 6 numaralı konut

Çizelge 4.16: 6 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları

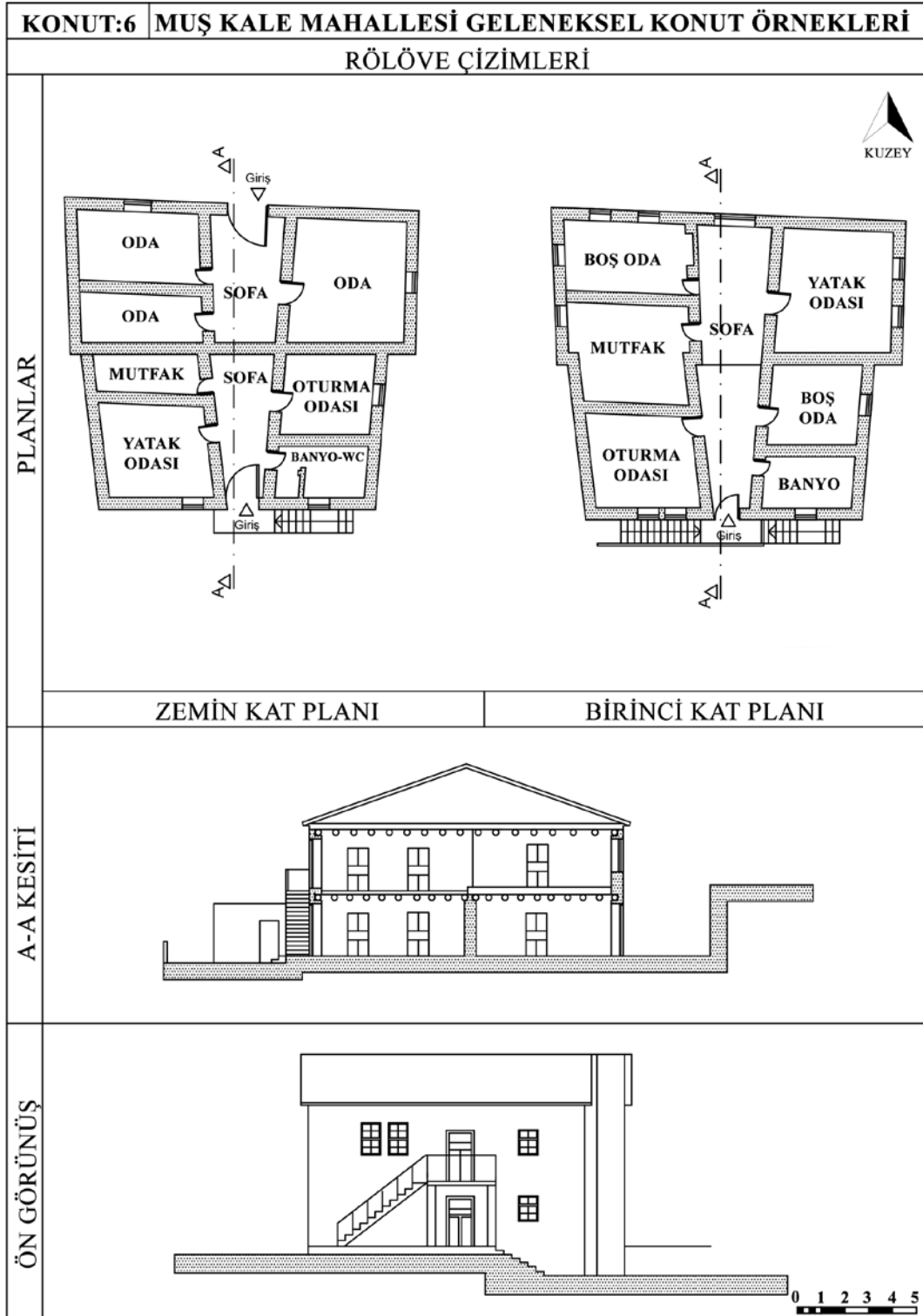
KONUT: 6 MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUT ÖRNEKLERİ	
YAPI BİLGİLERİ	
KONUT KULLANICILARI:	
Suphi ÖZCAN	

ADRES / MAHALLE	
Fabrika Caddesi Üzeri	
YAPIM TARİHİ / YÜZYILI	
Bilinmiyor	
ÖZGÜN FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
GÜNÜMÜZ FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut / Harabe	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	
PLAN TİPİ	
İç Sofalı	
KAT ADEDİ	
2 (iki)	
YAPI SİSTEMİ	
Yığma	
YAPIM MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş	
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	
Toprak Dam, Sac Çatı	
CEPHE MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş, Kısmen;Sıva, Boya	

Çizelge 4.17: 6 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları

Çizelge 4.18: 6 numaralı konutun rölöve çizimleri

6 numaralı konutta Suphi Özcan ve çocukları kalmaktadır.

Üç farklı konut olarak kullanılmaktadır, zemin katlar ayrı iki konut olan yapının birinci katı birleştirilerek tek konut haline getirilmiştir. Konutun üç farklı girişi bulunmaktadır. Yapım tarihi bilinmemek ile beraber iki farklı yapının birleşimi ile olduğu ve bunların yapım yıllarında farklılıkların olduğu bilinmektedir. Zemin katlara güney ve kuzey cephelerinden giriş sağlanırken birinci kata güney cephesinden yapılan betonarme ek merdiven ile giriş sağlanmaktadır. Bahçede odunluk ve tandır bulunmaktadır.

Yapı iki katlı olup özgün planı değişmiştir ve bu gerektiğinde kaldırılabilir. Arka cephesindeki alt kata bulunan konut kullanılmamaktadır. Konut yapıldığı dönem mekan işlevleri günümüzde değişmiştir ve bu doğrultuda birimler farklılaşarak yeniden işlevlendirilmiştir. Zemin kat güney cephesi 4 birim olarak kullanılmakta bunlar oturma odası, yatak odası, mutfak ve banyo dur. Birinci kat altı birim olarak kullanılmakta çekirdek aile yaşadığı üzere iki oda boş olarak kullanılmakta diğer birimler oturma odası, yatak odası, mutfak ve banyodur. Birinci katta sofa da kot farkı bulunmaktadır bu fark eski konut ile yeni konut sınırındadır.

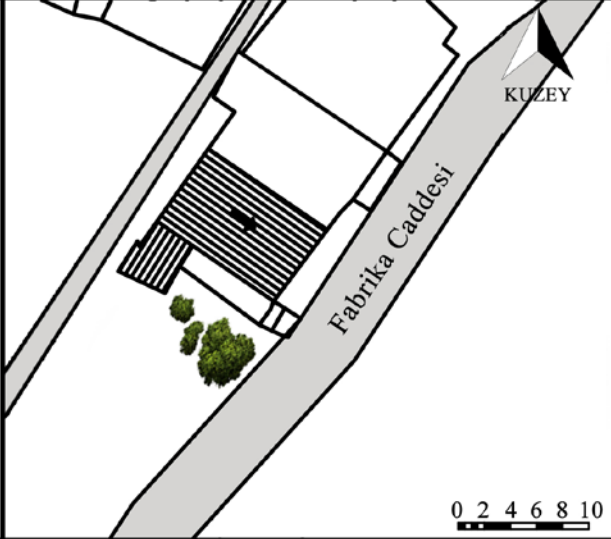
Odalarda niş ve yüklükler bulunmaktadır. Yüklükler yer yatakları ve yorganların konulduğu bölmelerdir, açıklıkları her birimde aynıdır. Yüklüklerin kapanması önünde bez ile ya da ahşap malzeme ile kapak sistemi yapılmaktadır. Nişler ise günlük bardak ya da havluların konulduğu bölmelerdir. Ön tarafları açık bırakılmıştır. Odalara girişte eşik (şıpane) ve pencere önünde seki bulunmaktadır. Üst kat kuzey ile güney cephelerinde bulunan odalarda ve sofada pencere üstlerinde söve bulunmaktadır.

Konut kerpiç, ahşap ve taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Taş malzeme konutun taşıyıcı sisteminde kullanılmaktadır. Ahşap ve kerpiç malzemeleri duvarlarda, döşemede ve çatı örtüsünde kullanılmaktadır. Taşıyıcı malzemenin aynı zamanda cephe malzemesi olduğu görülmektedir, cephede sıva üzeri boya yapılmıştır zamanla bakımı yapılmadığı ve yenilenmediği için şuan taşıyıcı malzeme yoğunlukla görülmektedir. Konut iç birimlerinde duvarlar sıva üzeri boya kullanılmıştır. Yapı kuzey ve doğu cephelerinde bulunan pencere açıklıklarında söve bulunmaktadır.

Yapıldığı dönem üst örtü toprak dam olan konut kullanıcıların bakımı yapmaması ve artan malzeme çeşitliliği ile beraber ekonomik olan ve bakımı daha kolay olan sac çatı sistemi kullanmaya başlamıştır. Bu sistem konut içi ısıyı değiştirmiş ve konforu etkilemektedir. Dam malzeme olarak ahşap, kamış ve samanlı çamurdan yapılmakta ve konutu yazın serin kışın ise sıcak tutmaktadır. Tavanlarda ahşaplar görülmektedir.

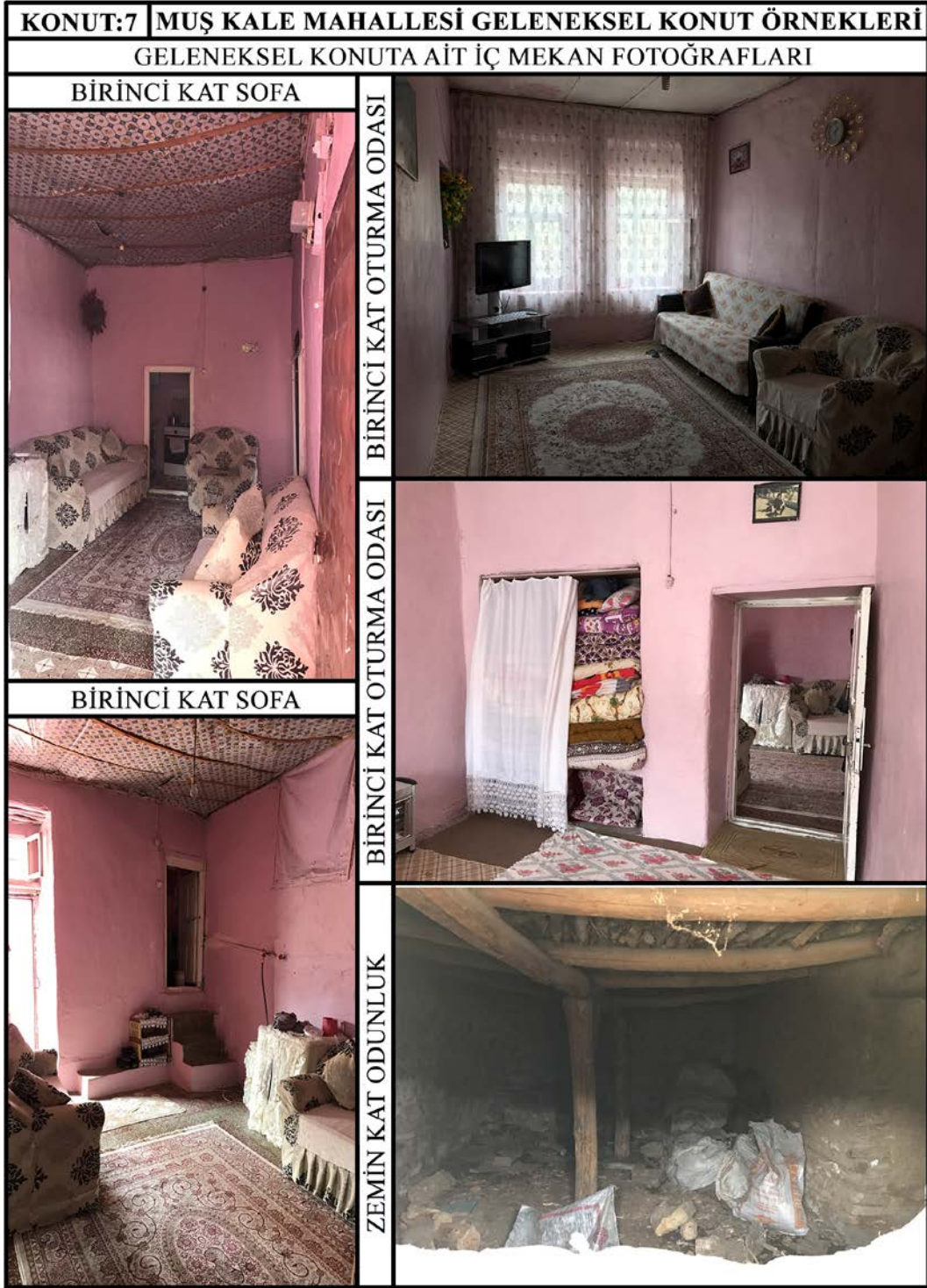
4.7 Envanter 7 numaralı konut

Çizelge 4.19: 7 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları

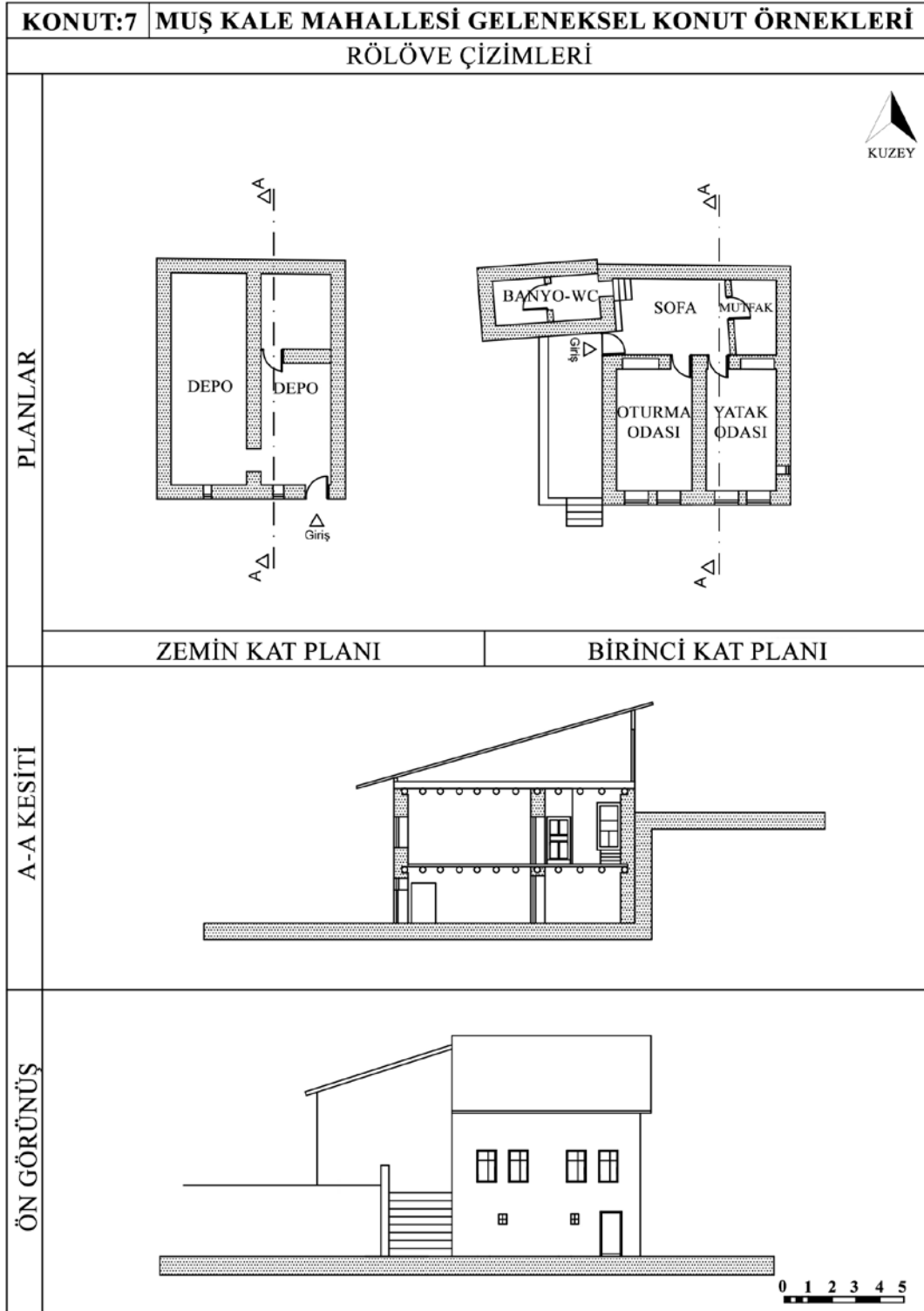
KONUT:7 MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUT ÖRNEKLERİ	
YAPI BİLGİLERİ	
KONUT KULLANICILARI:	
Aydın Erikli	

ADRES / MAHALLE	
Fabrika Caddesi	
YAPIM TARİHİ / YÜZYILI	
Bilinmiyor	
ÖZGÜN FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Odunluk	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
GÜNÜMÜZ FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Odunluk	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	
PLAN TİPİ	
Dış Sofalı	
KAT ADEDİ	
2 (iki)	
YAPI SİSTEMİ	
Yığma	
YAPIM MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş	
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	
Toprak Dam, Sac Çatı	
CEPHE MALZEMESİ	
Sıva, Boya, Kısmen;Kerpiç, Taş	

Çizelge 4.20: 7 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları

Çizelge 4.21: 7 numaralı konutun rölöve çizimleri

7 numaralı konut bir çok kez el değiştirmiş ve güncel kullanıcısı Aydın Erikli'dir.

Konutun iki girişi vardır, zemin kat girişi güney cephesinden, birinci kat girişi ise doğu cephesinden sağlanmaktadır.

Yapı iki katlı olup konut olarak kullanılmaktadır.  zg n planı bozulmayan konutun mekan isimleri güncel kullanımda değişmiştir. Gereksinimlerden doğan bu mekanlar içerisinde konut planını etkilemeyecek şekilde işlevsel değişiklikler yapılmıştır. Konutta zemin kat depo olarak yol cephesinden girişi olacak şekilde üç birimden oluşmaktadır. Birinci kat ise konut olarak yan cepheden girişi sağlanmıştır. Konut plan tipi dış sofalı olup sofa içerisinde bölünerek mutfak birimi eklenmiştir kullanılan birimlerde çeşitli malzemeler ile ayırıcılar yapılmıştır, bu durum gerektiğinde kaldırılabilir. Konuta giriş tarafından dışarıda ek yapılarak banyo ve tuvalet eklenmiş ve bu birimlere sofadan girilmektedir ve yüksek kotta olduğu için merdiven ile ulaşılmaktadır.

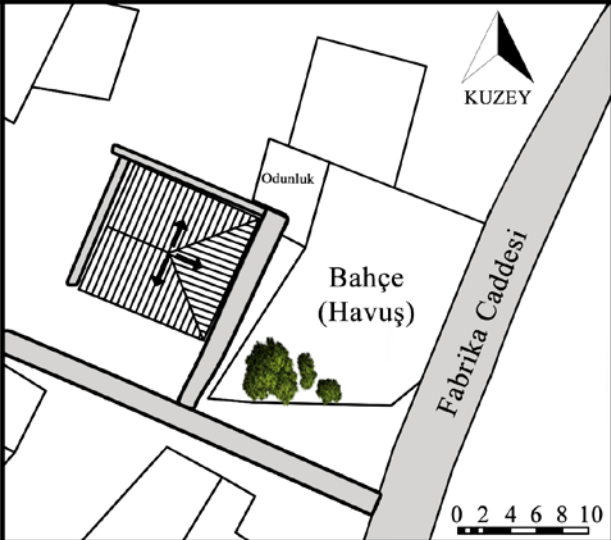
Odalarda niş ve yüklükler bulunmaktadır. Yüklükler yer yatakları ve yorganların konulduğu bölmelerdir, açıklıkları her birimde aynıdır. Yüklüklerin kapanması önünde bez konularak ile kapanmıştır. Nişler ise günlük bardak ya da havluların konulduğu bölmelerdir.  n tarafları açık bırakılmış ve bir kısmı tuğla üzeri sıva ile kapatılmıştır.

Konut kerpiç, ahşap ve taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Taş malzeme konutun taşıyıcı sisteminde kullanılmaktadır. Ahşap ve kerpiç malzemeleri duvarlarda, döşemede ve çatı örtüsünde kullanılmaktadır. Cephede sıva üzeri boya yapılmıştır. Konut i  birimlerinde duvarlar sıva üzeri boya kullanılmıştır.

Yapıldığı dönem üst örtü toprak dam olan konut kullanıcıların bakımı yapmaması ve artan malzeme çeşitliliği ile beraber ekonomik olan ve bakımı daha kolay olan sac çatı sistemi kullanmaya başlamıştır. Bu sistem konut içi ısıyı değiştirmiş ve konforu etkilemektedir. Dam malzeme olarak ahşap, kamyş ve samanlı çamurdan yapılmakta ve konutu yazın serin kişin ise sıcak tutmaktadır. Tavanlarda görülen ahşap malzeme üst katta kontrplak ve benzeri malzeme ile kapatılmıştır zemin katta ise g r lmektedir.

4.8 Envanter 8 numaralı konut

Çizelge 4.22: 8 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları

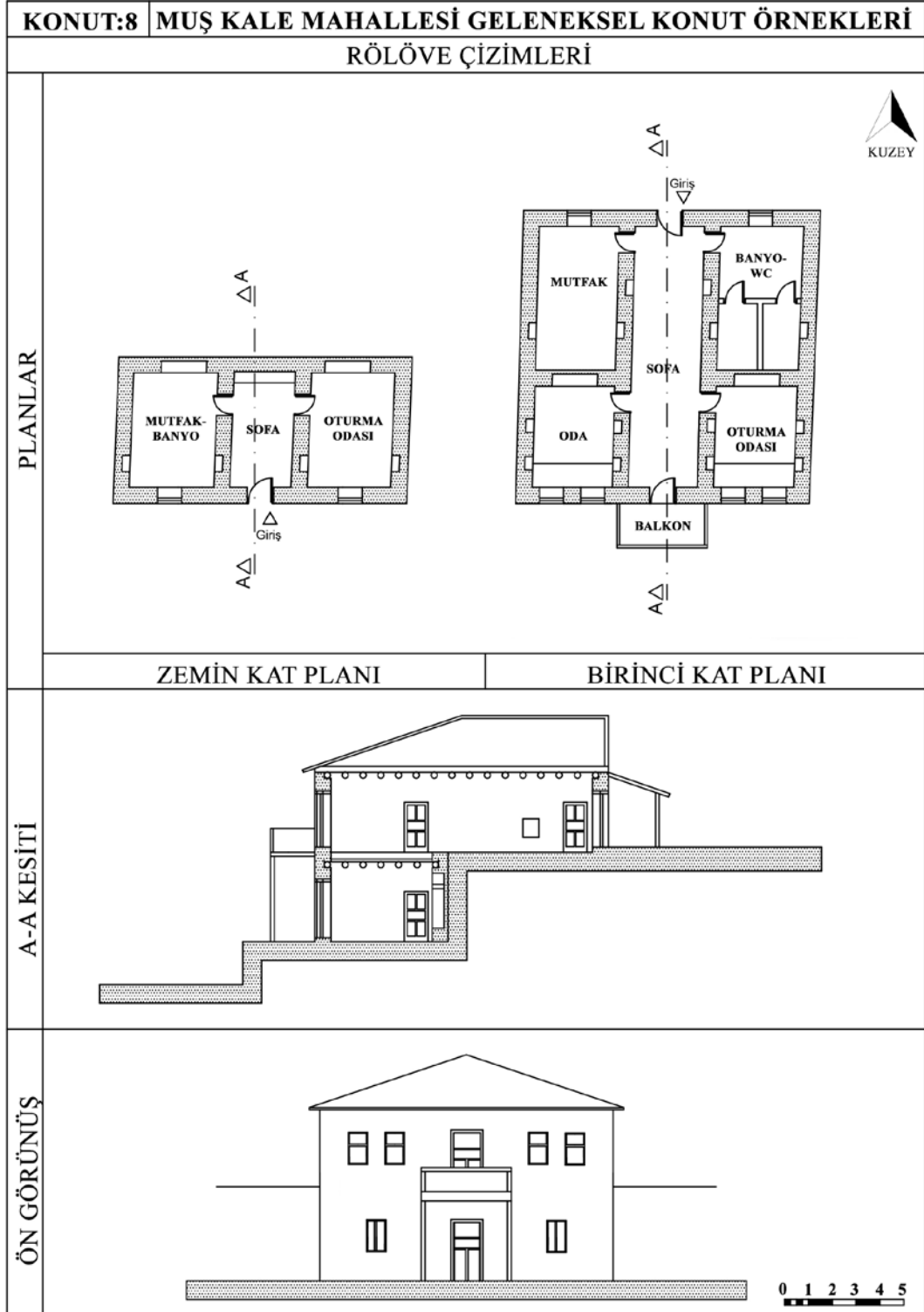
KONUT: 8 MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUT ÖRNEKLERİ	
YAPI BİLGİLERİ	
KONUT KULLANICILARI:	

ADRES / MAHALLE	
Fabrika Caddesi.	
YAPIM TARİHİ / YÜZYILI	
Bilinmiyor	
ÖZGÜN FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
GÜNÜMÜZ FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	
PLAN TİPİ	
İç Sofalı	
KAT ADEDİ	
2 (iki)	
YAPI SİSTEMİ	
Yığma	
YAPIM MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş	
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	
Toprak Dam, Sac Çatı	
CEPHE MALZEMESİ	
Sıva, Boya, Kısmen;Kerpiç, Taş	

Çizelge 4.23: 8 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları

Çizelge 4.24: 8 numaralı konutun rölöve çizimleri

8 numaralı envanter İki farklı konut olarak kullanılmaktadır. Konutun iki girişı bulunmaktadır, zemin kata güney cephesinden birinci kata ise topoğrafya yardımı ile kuzey cephesinden giriş sağlanmaktadır. Konutun iki cephesinde bahçede odunluk ve tandır bulunmaktadır.

Yapı iki katlı olup konut olarak kullanılmaktadır. Özgün planı bozulmayan konutun mekan isimleri güncel kullanımda değişmiştir. Gereksinimlerden doğan bu mekanlar içerisinde konut planını etkilemeyecek şekilde işlevsel değişiklikler yapılmıştır. Arazi eğimi ile beraber yapıdaki konutlar içerisinde m2 farklılıkları bulunmaktadır. Mekan isimleri yeni işleve uygun olarak düzenlenmiştir. Zemin katta bulunan konut iki birimden oluşmaktadır bunlar oturma odası, mutfak ve banyo beraber kullanılmakta wc ise dışarıdadır. Birinci kat dört birimden oluşmakta güney cephesinde oturma odası ve oda bulunmakta, kuzey cephesinde mutfak ve bir oda bölünerek banyo-wc olarak iki ayrı birim eklenmiştir kullanılan birimlerde çeşitli malzemeler ile ayırıcılar yapılmıştır, bu durum gerektiğinde kaldırılabilir.

Odalarda niş ve yüklükler bulunmaktadır. Yüklükler yer yatakları ve yorganların konulduğu bölmelerdir, açıklıkları her birimde aynıdır. Yüklüklerin kapanması önünde bez ile kapatılmışlardır. Nişler ise günlük bardak ya da havluların konulduğu bölmelerdir. Ön açıklıklar bazı birimlerde ahşap malzeme ile kapak şeklinde yapılır ya da açık bırakılır. Odalara girişte eşik (şıpane) ve pencere önünde seki bulunmaktadır.

Konut kerpiç, ahşap ve taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Taş malzeme konutun taşıyıcı sisteminde kullanılmaktadır. Ahşap ve kerpiç malzemeleri duvarlarda, döşemede ve çatı örtüsünde kullanılmaktadır. Cephede sıva üzeri boya yapılmıştır. Konut iç birimlerinde duvarlar sıva üzeri boya kullanılmıştır.

Yapıldığı dönem üst örtü toprak dam olan konut kullanıcıların bakımı yapmaması ve artan malzeme çeşitliliği ile beraber ekonomik olan ve bakımı daha kolay olan sac çatı sistemi kullanmaya başlamıştır. Bu sistem konut içi ısıyı değiştirmiş ve konforu etkilemektedir. Dam malzeme olarak ahşap, kamış ve samanlı çamurdan yapılmakta ve konutu yazın serin kışın ise sıcak tutmaktadır. Tavanlarda görülen ahşap malzeme bazı mekanlarda kontrplak ve benzeri malzeme ile kapatılmıştır.

4.9 Envanter 9 numaralı konut

Çizelge 4.25: 9 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları

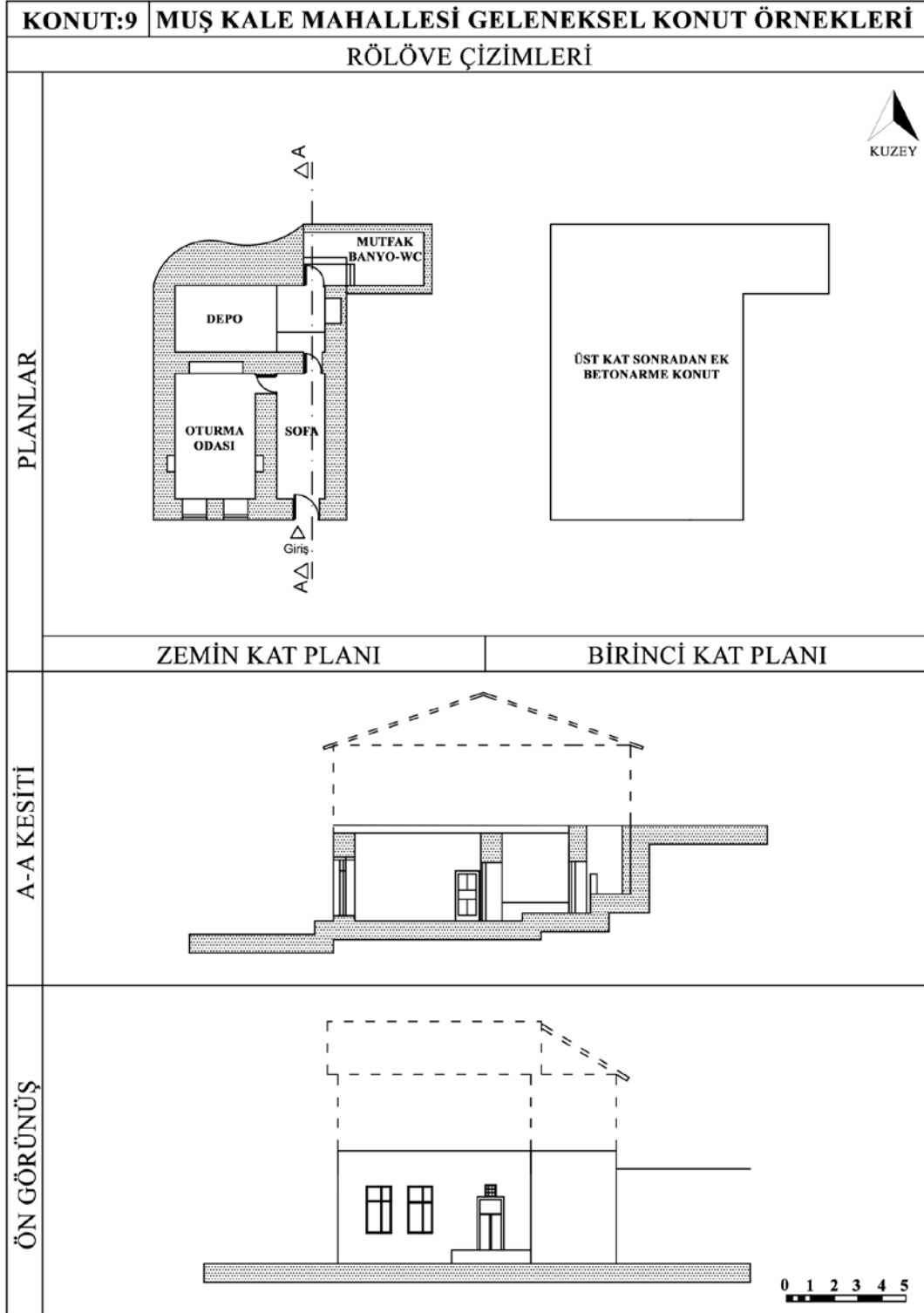
KONUT: 9 MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUT ÖRNEKLERİ	
YAPI BİLGİLERİ	VAZİYET PLANI
KONUT KULLANICILARI:	
Hakim BALLI	

ADRES / MAHALLE	VAZİYET PLANI
Fabrika Caddesi	
YAPIM TARİHİ / YÜZYILI	
Bilinmiyor	
ÖZGÜN FONKSİYONU	VAZİYET PLANI
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
-----	ÖN GÖRÜNÜŞ
GÜNÜMÜZ FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Konut	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	ÖN GÖRÜNÜŞ
Konut	
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	
PLAN TİPİ	
Dış Sofalı	ARKA GÖRÜNÜŞ
KAT ADEDİ	
2 (iki)	
YAPI SİSTEMİ	
Yığma	ARKA GÖRÜNÜŞ
YAPIM MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş	
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	
Toprak Dam, Sac Çatı	ARKA GÖRÜNÜŞ
CEPHE MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş, Kısmen;Sıva, Boya	

Çizelge 4.26: 9 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları

Çizelge 4.27: 9 numaralı konutun rölöve çizimleri

9 numaralı konut bir çok kez el değiştirmiş ve güncel kullanıcısı Hakim Ballı'dır.

2 katlı olan konutun zemin katı geleneksel yapım tekniği ile yapılmış olup üst kat ise sonradan betonarme yapım tekniği ile ek olarak yapılmıştır ve plan şeklinin farklı olduğu görölmektedir. Tez kapsamında zemin katın çalışılması uygun görölmüştür. Zemin kat girişi güney cephesinden birinci kat girişi ise kuzey cephesinden yapılmaktadır. Katlar birbirinden bağımsız olarak kullanılmaktadır.

Konutun zemin katı içerisinde topoğrafya etkisi ile farklı kotlar mevcuttur. Sonradan ek olarak yapılan mutfak, banyo ve wc aynı birimde yer almakta ve konut dışında yapılmıştır bu birime giriş konut içerisinden yapılmaktadır merdiven ile yapılmaktadır. Güney cephesinde oturma odası bulunmaktadır.

Odalarda niş ve yüklükler bulunmaktadır. Yüklükler yer yatakları ve yorganların konulduğu bölmelerdir, açıklıkları her birimde aynıdır. Yüklüklerin kapanması önünde bez ile ya da ahşap malzeme ile kapak sistemi yapılmaktadır. Nişler ise günlük bardak ya da havluların konulduğu bölmelerdir. Ön açıklıklar bazı birimlerde ahşap malzeme ile kapak şeklinde yapılır ya da açık bırakılır. Odalara girişte eşik (şıpane) bulunmaktadır.

Konut kerpiç, ahşap ve taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Taş malzeme konutun taşıyıcı sisteminde kullanılmaktadır. Ahşap ve kerpiç malzemeleri duvarlarda, döşemede ve çatı örtüsünde kullanılmaktadır. Taşıyıcı malzemenin aynı zamanda cephe malzemesi olduğu görölmektedir, cephede sıva üzeri boya yapılmıştır zamanla bakımı yapılmadığı ve yenilenmediği için şuan taşıyıcı malzeme yoğunlukla görölmektedir. Konut iç birimlerinde duvarlar sıva üzeri boya kullanılmıştır.

Yapıldığı dönem üst örtü toprak dam olan konut kullanıcıların isteği doğrultusunda betonarme ek yapılmıştır günümüzde tavanlarda ahşaplar görölmektedir.

4.10 Envanter 10 numaralı konut

Çizelge 4.28: 10 numaralı konutun vaziyet planı, yapı bilgileri, fotoğrafları

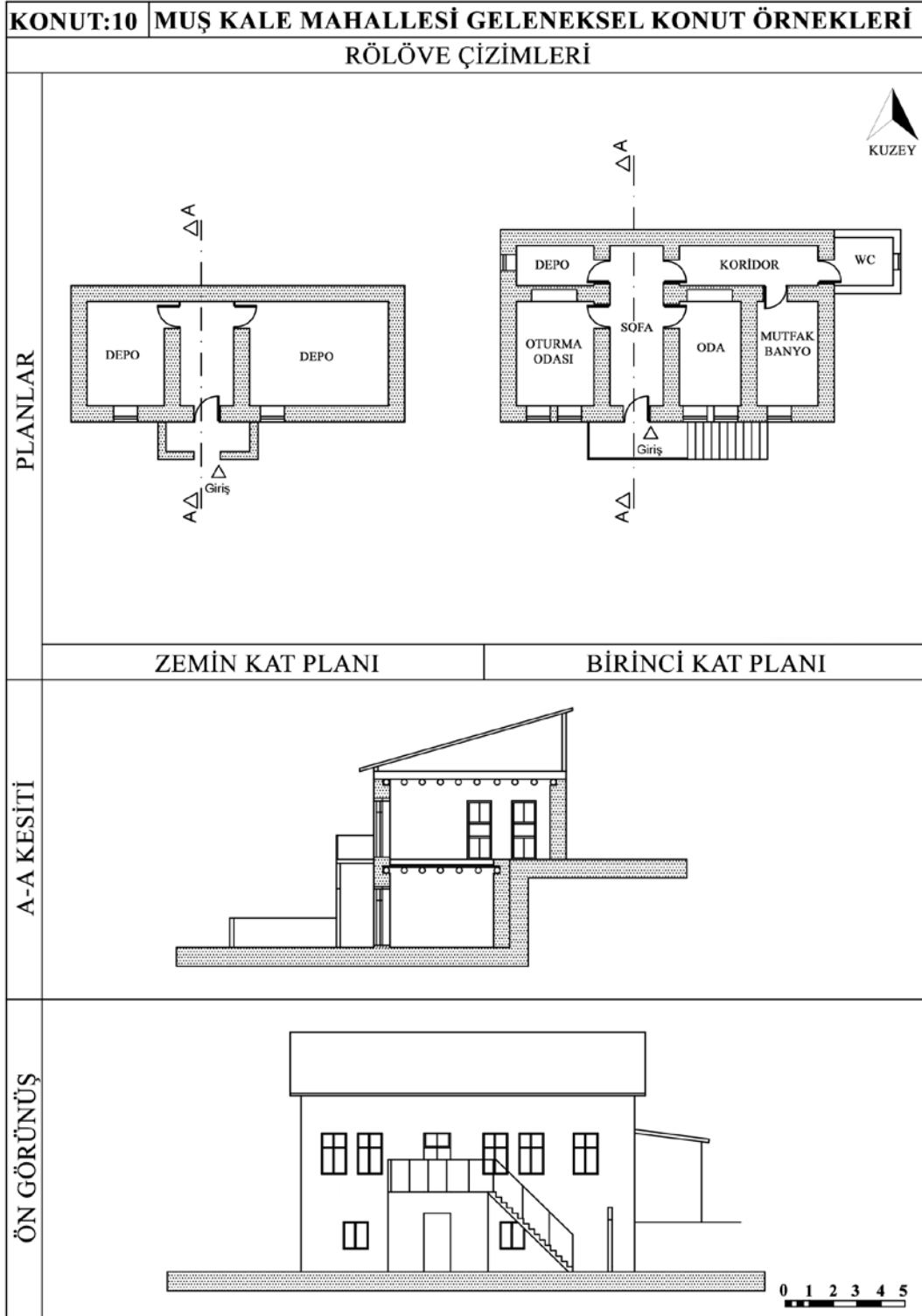
KONUT: 10 MUŞ KALE MAHALLESİ GELENEKSEL KONUT ÖRNEKLERİ	
YAPI BİLGİLERİ	VAZİYET PLANI
KONUT KULLANICILARI:	
Adem IŞIK	

ADRES / MAHALLE	
Fabrika Caddesi	
YAPIM TARİHİ / YÜZYILI	
Bilinmiyor	
ÖZGÜN FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Odunluk	ÖN GÖRÜNÜŞ
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
GÜNÜMÜZ FONKSİYONU	
ZEMİN KAT KULLANIMI	
Odunluk	
BİRİNCİ KAT KULLANIMI	
Konut	
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	
PLAN TİPİ	ARKA GÖRÜNÜŞ
İç Sofalı	
KAT ADEDİ	
2 (iki)	
YAPI SİSTEMİ	
Yığma	
YAPIM MALZEMESİ	
Kerpiç, Taş	
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	
Toprak Dam, Sac Çatı	
CEPHE MALZEMESİ	
Sıva, Boya, Kısmen; Kerpiç, Taş	

Çizelge 4.29: 10 numaralı konutun iç mekan fotoğrafları

Çizelge 4.30: 10 numaralı konutun rölöve çizimleri

10 numaralı konut bir çok kez el değiştirmiş ve güncel kullanıcısı Adem Işık'tır.

Konutun iki girişi vardır, birinci kat konut girişi Güney cephesinden sonradan yapılan ek betonarme merdiven ile yapılmaktadır. Zemin kat girişi de güney cephesinde yer almaktadır.

2 katlı olan konutun zemin katı iki birim şeklinde depo olarak kullanılmaktadır. Birinci katı konut olarak kullanılmaktadır. Mutfak ve banyo bir arada kullanılmaktadır. Konuta ek olarak dışarıdan yapılan betonarme birim wc olarak kullanılmakta ve girişi konut içinden yapılmaktadır. Birinci kata ulaşım için konutun güney cephesinde betonarme merdiven yapılmıştır. Güney cephede olan betonarme merdivenin alt kısmı kapatılarak zemin kat girişinin ön tarafı örölerek geçiş olacak şekilde açıklık bırakılmıştır.

Odalarda niş ve yüklükler bulunmaktadır. Yüklükler yer yatakları ve yorganların konulduğu bölmelerdir, açıklıkları her birimde aynıdır. Yüklüklerin kapanması ahşap malzeme ile kapak sistemi yapılmıştır. Nişler ise günlük bardak ya da havluların konulduğu bölmelerdir. Ön tarafları açık bırakılmış ve bir kısmı tuğla üzeri sıva ile kapatılmıştır.

Konut kerpiç, ahşap ve taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Taş malzeme konutun taşıyıcı sisteminde kullanılmaktadır. Ahşap ve kerpiç malzemeleri duvarlarda, döşemede ve çatı örtüsünde kullanılmaktadır. Cephede sıva üzeri boya yapılmıştır.

Yapıldığı dönem üst örtü toprak dam olan konut kullanıcıların bakımı yapmaması ve artan malzeme çeşitliliği ile beraber ekonomik olan ve bakımı daha kolay olan sac çatı sistemi kullanmaya başlamıştır. Bu sistem konut içi ısıyı değiştirmiş ve konforu etkilemektedir. Dam malzeme olarak ahşap, kamy ve samanlı çamurdan yapılmakta ve konutu yazın serin kişin ise sıcak tutmaktadır. Tavanlarda görülen ahşap malzeme birinci katta kontrplak ve benzeri malzeme ile kapatılmıştır zemin katta ise görölmektedir.

4.11 Bölüm Özeti

Muş Kale Mahallesi, Fabrika Caddesi üzerinde bulunan ve alan çalışması için analiz edilen 10 geleneksel konutun gelecek kuşaklara kaynak niteliğinde olabilmesi için yapılan çalışma sonucunda, konutların vaziyet planı, dış cephe fotoğrafları ve yapı bilgileri ile iç mekan fotoğrafları ve kat planları, cephe ve kesitleri çizilerek envanterler hazırlanmıştır. Yapılan alan çalışmasında konutların güncel kullanımları ve yapıldığı dönem sonrası değişimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Alanda seçilen konutların karakteristik özelliklerinin birbirine benzediği ve yapım ustalarının birbirlerinden etkilendiği anlaşılmıştır. Ailelerin sosyo-ekonomik durumlarına göre konut büyüklüğü ve kat sayısının biçimlenmesi aile statüsüne bağlı oluşmuştur. Kale mahallesinde tez kapsamında seçilen 10 geleneksel konutun mimarisinde ortak yapım tekniği ve malzeme özellikleri görülmektedir. Plan çeşitliliği topoğrafya ve kullanıcı gereksinimlerine göre farklılaşmış, yapılan envanter çalışmasında 1, 2, 3, 4, 6, 8, 10 numaralı konutlarda iç sofalı plan tipi karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber envanter 5, 7, 9 numaralı konutlarda dış sofalı plan tipi olduğu görülmüştür. Envanter 5, 6, 8, 10'da arazi eğimi dolayısı ile yol kotundan yüksek konutlara ulaşım patika yollar ile gerçekleşmektedir. Muş geleneksel konutlarında kullanılan ana yapı malzemesi taş, ahşap ve kerpiçtir. Seçilen konutların dış cephelerine kerpiç sıva yapılmakta iken günümüzde beton malzeme ile sıva yapıldığı görülmektedir. Kapı ve pencere parmaklıklarında demir malzeme kullanılmıştır. Dolap, kapı, tavan ve merdivenlerde ahşap malzeme görülmektedir. Genellikle dikdörtgen pencere açıklıkları görülmektedir. Envanter 1, 2, 3, 8'de pencere üstlerinde Selçuklu kültürü etkisi ile miğfer kubbe tarzında söve görülmektedir. Birçok konut bakımı yapılmaması dolayısı ile yıkılmıştır. Duvar parçaları kalan ve harabe konutlar da yer almaktadır. Konutların yönlenmesi birbirinin ışığını ve rüzgarını kesmeyecek şekilde güney tarafına araziye sırtını verecek şekilde yüksek kottan dereye doğru konumlandırılmışlardır. Kendilerini yerli olarak tanıtan Kale Mahallesinde bulunan geleneksel konutların eski kullanıcılarının ilde çağdaş konutlarda kaldığı ve sonradan kırsaldan il merkezine göç etmiş kullanıcıların çoğunlukla geleneksel konutlarda günümüzde kiracı ya da mülk sahibi olarak kaldığı görülmektedir.

Geleneksel Muş konutları, göç sebebi ile değişen kullanıcılar ve konut sahiplerinin geçici barınma gözü ile baktığı, ileride yıkılacağı düşüncesi ve maddi yetersizlik sonucu konutların bakım ve onarımlarını ertelettikleri görülmektedir. Konutların bölünerek kullanımı ve eklerin yapılması, özgün plan şemalarını bozmaktadır. Envanter çalışması yapılan konut sahipleri tarafından ekonomik sebepler dolayısı ile 2 konutun bölünerek kiraya verildiği, 2 konutun aile bireyleri içerisinde bölündüğü ve kullanıldığı, 4 konutun alt katları depo (odunluk) olarak kullanıldığı, Kale mahallesindeki diğer konutların birçoğunda bölünmelerin gerçekleştiği görülmektedir. Fiziksel değişikliğe uygun olan hem malzeme olarak hem de plan şeması olarak geleneksel konutlar üzerinde kullanıcılar ihtiyaçlar doğrultusunda değişimler yapıldığı görülmektedir. Geleneksel konutlarda üst kata ulaşım içeriden ahşap merdiven ile sağlanmakta, konut içi ayrı kullanımlarda ise dışarıdan betonarme yapılan merdiven aracılığıyla sağlanmıştır. Yapılan değişiklikler sonucu üst katlarda banyo, tuvalet ve mutfak ihtiyaçları çıkmakta ve oda birimleri ile sofa bu fonksiyonlara göre yeniden işlev doğrultusunda şekillenmektedir. Konutlar üzerinde betonarme ekler ve kat çıkılması statik açıdan olumsuz etkileri yanında getirmektedir. Konutlarda yapıldıkları dönem ortak olarak görülen dam üst örtü bakımı yapılmadığı üzere üzerine sac çatı sistemi yapılmış ve kullanılmaktadır. Sac çatılar Kale mahallesi geleneksel konutların hepsinde görülmekte ve konut dokusunu bozmaktadır. Onarım ya da ek yapılan cephelerdeki pencere oranlarının envanter çalışması yapılan geleneksel konutlarda görülen 1'e 2 oranı ile aynı olmadığı görülebilmektedir.

BÖLÜM 5

SONUÇ

Geleneksel konutlar yapıldıkları zamandan günümüze bulundukları yerin kültürel ve fiziksel birikimlerini getirmektedir. Geleneksel yöntemler ile yapılan konutlarda yerel veriler konut tasarımında önemli ölçüde etkili olmaktadır.

Yerel halk ve kullanıcıların günümüzde geleneksel mimariye ilgisinin arttığı söylenebilir. Bunun sebeplerinden birinin eskiye özlem duymak olduğu çıkarımı yapılabilir. Şuan konutların kullanıcıları ile dıştan bakanların geleneksel konutlarla ilgili zaman zaman farklı düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Mevcut kullanıcının gereksinimleri ve gerçekleri ile orada yaşamayan kişilerin izlenimleri ve nostaljik hayalleri farklılıklar gösterebilmektedir.

Muş Kale Mahallesi geleneksel konutlarının maddi zorluklardan kaynaklanan bakımsızlık ve 2012 yılından beri uygulanan kentsel dönüşüm projesi nedeniyle hızla yok olduğu gözlenmiştir. Bunun önde gelen nedenleri geleneksel yaşam tarzının değişmesi, yeni yapım tekniklerinin uygulanması ve geleneksel konutların yapıldıkları döneme göre fonksiyonel ihtiyaçların özelleşmesi ve değişmesidir. Geniş aile yapısı ile konutun kullanıcı sayısı fazla iken, günümüzde bu sayı azalmış ve çekirdek aile yapısı mevcut konutlarda değişimlere sebep olmuştur. Yatma, oturma, yemek yeme gibi fonksiyonu barındıran oda birimleri oturma odası, yatak odası, mutfak, misafir odası olarak kullanılarak özelleştirilmiştir. Kullanıcıların, buzdolabı, çamaşır makinesi, bulaşık makinası vb. aletlere ihtiyaç duymasıyla konut içi kullanım alanlarının düzenlenmesi gerekmiştir, bu düzenlemenin var olan konutlarda değişimlere ve eklemelere yol açtığı görülmüştür.

Yaşanılan çevre kentin büyümesi ile eski cazibesini yitirmektedir. Kullanıcıların maddi yetersizlikleri dolayısı ile konutların onarımını yapamadıkları ve bunun neticesinde bu konutların bakımsızlıktan yıkılmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Diğer taraftan toplu konut projeleri tek tip ve çevre ile ilişkisi olmayan, kullanıcıların gereksinimlerini onlara dayatılan hazır bir yaşam ile kısıtlamaktadır. Tarihi süreç içerisinde günümüze kadar

gelebilen geleneksel Muş konutlarını gelecek kuşakların görmesi ve ilin kültürel kimliğinin sürekliliğinin korunması önemlidir.

Bu tez aracılığıyla Muş Kale Mahallesi'nde sayıları iyice azalan geleneksel konutların ayakta kalabilmesi için bir kamuoyu oluşturmak amaçlanmaktadır. Kullanıcılara, politik karar vericilere ve Muş halkına Muş Kale Mahallesi geleneksel konutlarının önemi ve anlamı hakkında bilgilendirmek ve geleneksel çevrelerinin nasıl bir değer olduğunu anlatmak gerekmektedir. Kale Mahallesi geleneksel konut dokusunun korunması ve kültür turizmine kazandırılmasının bölge için olumlu sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir. Kale Mahallesi'nde bulunan konutların tescil çalışmalarının yapılabilmesi için hem karar verici mercide olanların hem de kullanıcıları bilgilendirilmeye ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır.

Başarılı koruma örneklerinde geleneksel dokunun korunarak kentsel cazibe merkezi haline dönüştürüldüğü ve bir değer olarak gelecek kuşaklara aktarıldığı görülmektedir. Geleneksel konutlar Muş'un kültürel değerlerini ve yaşam tarzını yeni nesile ve olası turistlere aktarmada araç olabilir. Kentsel dönüşüm projeleri de ancak bölgenin mevcut kentsel dokusunu, mimarisini, kültürel ve sosyal yaşamını anlamaya çalışarak üretildiği zaman yerine özgü olma niteliği taşıyabilir.

Mevcut kentsel dokunun ve geleneksel konut mimarisi'nin belgelenmesi koruma projelerine zemin oluşturması açısından önem kazanmaktadır. Muş Kale Mahallesi gibi geleneksel yerleşim bölgeleri bu projelerle hem hayata kazandırılacak hem de bölge insanı sağlıklı yaşam alanlarına karışarak bölgeyi sahiplenecektir; projeler bu şekilde sürdürülebilir olacaktır.

KAYNAKÇA

- Altman, I., & Chemers, M.M. (1980). *Culture and Environment*. Cambridge: Cambridge University Pres.
- Apple, TomTom. (2017). Kentsel dönüşüm öncesi yıkımı gerçekleştirilen kale mahallesi uydu görüntüsü. 01.04.2017 tarihinde apple tomtom adresinden alındı.
- Arel, A. (1982). Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar. İzmir: Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.
- Arel, A. (1999). Anadolu'da geleneksel konut düzeninde kültürel etmenler. *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri (4-7 Kasım 1997)*. C. 1. Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara.
- Atık, D. (2011). Geleneksel konut alanlarındaki fiziksel ve sosyo-kültürel değişimlerin saptanmasına yönelik bir model önerisi: Edirne kenti örneği. *Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi*, Edirne.
- Bektaş, C. (1996). Türk Evi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Büte, E. (2014). Ekolojik yapı tasarım kriterleri bağlamında Muş Kale Mahallesi geleneksel evlerinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi*, İstanbul
- Eldem, S. H. (1968). Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Eruzun, C. (1989). Kültürel süreklilik içinde Türk Evi. *Mimarlık*, 236, 68-71.
- Eyüce, A. (2005). Geleneksel Yapılar ve Mekanlar. İstanbul: Birsan Yayınevi.
- Eyüce, A., & Keskiner, K. (1995). Mimari mekanın oluşum sürecinde kültürel etkiler, 7. *Uluslararası Yapı-Yaşam Kongresi 1995*, TMMOB Mimarlar Odası, Bursa Şubesi, Bursa.
- Google Earth. (2017). Kentsel dönüşüm sonrası kale mahallesi uydu görüntüsü. 01.04.2017 tarihinde <https://www.google.com/maps/@38.7292074,41.4884453,1476m/data=!3m1!1e3> adresinden alındı.
- Gülşen, Ö., F. (2013). Kale mahallse kentsel dönüşüm projesi kapsamında geleneksel konutların yıkım aşaması, güney tarafından bakış. Facebook. 01.04.2017 tarihinde <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10151665472651530&set=a.10151665470861530.1073741882.616226529&type=3&theater> adresinden alındı.

Güvenç, B. (2003). İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Jenkins, P., & Forsyth, L. (2010). Architecture Participation and Society. Londra: Routledge.

Kapan, A. (2013). Kale mahallesi yıkım süresinde bir kısmı yıkılan geleneksel konut. Facebook. 04.05.2017 tarihinde <https://www.facebook.com/114078915303594/photos/a.612798828764931.1073741827.114078915303594/707078089337004/?type=3&theater> adresinden alındı.

Karagülle, C. (2009). Yerel verilerin konut tasarım sürecinde değerlendirilmesi, Mardin örneği. *Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi*, İstanbul.

Kılavuz, B. N. (2013). Ortaçağ ve sonrası Muş ili yüzey araştırması-2010-Varto/A Survey on Medieval and Later Periods of Varto, Muş (2010). *Journal of History Culture and Art Research*, 2(1), 33-53.

Kuban, D. (1966). Türkiye'de malzeme koşullarına bağlı geleneksel konut mimarisi üzerinde bazı gözlemler. *Mimarlık*, 4(36), 15-20.

Kuban, D. (1995). Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler. Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler. İstanbul: *Arkeoloji ve Sanat Yay*, 225-240.

Kuban, D. (1995b). Anadolu -Türk Mimarisinde Bölgesel Etkenlerin Niteliği. Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler. İstanbul, *Arkeoloji ve Sanat Yay*, 75-92.

Küçükerman, Ö. (1996). *Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi*. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

Icomos. (2017). Geleneksel mimari miras tüzüğü. 05.01.2017 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0901543001353670596.pdf adresinden alındı.

Muş Belediyesi. (2014). Muş şehri hali hazır haritası. Muş Belediyesi İmar müdürlüğü.

Muş Belediyesi. (2017). Kale mahallesi güney tarafından bakış. 09.04.2017 tarihinde <http://www.mus.bel.tr/165-MUS-iLi-TANiTiMi.kentalt> adresinden alındı.

Muş Valiliği. (2017). Muş geleneksel konutlarının arazi kullanımı ve yönelimi. 09.04.2017 tarihinde <http://www.mus.gov.tr/fotograf-albumu-mus> adresinden alındı.

- Muş Kültür Turizm Müdürlüğü, (2017). Muş genel görünüşü-1923 yılı. 08.02.2017 tarihinde <http://www.muskulturturizm.gov.tr/TR,63277/tarihce.html> adresinden alındı.
- Muş Kültürü Derneği, (2013). Kale mahallesi yıkım süresinde konutlar. 14.05.2017 tarihinde <http://www.facebook.com/Muş-Kültürü-114078915303594/> adresinden alındı.
-  zbek, R. (1998). Modern ve geleneksel yerleşimlerde konut ve kullanıcı memnuniyetinin Ataşehir ve Kuzguncuk  rnekleminde değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi*, İstanbul.
- Özdeniz, M. B. Bekleyen, A., Gönül, İ. A., Gönül, H., Sarı  l, H., Dalkılıç, N., Yıldırım, M., & İlter, T. (1998). Geçmişten Geleceğe Harran Yöresel Mimarisi, *Yapı Dergisi*, Sayı:198, İstanbul, 95-100.
- Özer, B. (2004). Kültür Sanat Mimarlık. İstanbul: Yapı Yayın.
- Rapoport, A. (1983). Development, Culture Change and Supportive Design, *Habitat International*, 7, Pergamon Pres. 5-6, 267
- Rapoport, A. (2004). Kültür Mimarlık Tasarım,  ev. Selçuk Batur, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi.
- Sönmez, A. (2017). Muş kale mahallesi geleneksel konut cephe  rne i. 08.02.2017 tarihinde <http://www.ademsonmez.com/adem-sonmez-fotograf-galerisi/tarih?lang=tr> adresinden alındı.
- Sönmez, M. E. (2010). Muş ilinde nüfus hareketlerinin nedenleri ve sonuçları. *Türk Coğrafya Dergisi*, 55.
- Turgut, H. (1990). Kültür-davranış-mekân etkileşiminin saptanmasında kullanılabilecek bir yöntem. *Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi*, İstanbul.
-   ur, H. (2004). Geleneksel  ehirsel Doku ve Mekanların Değerlendirme ve Korunmaları Bağlamında Sistematik Yaklaşım- Gaziantep  rne i. *Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi*, İstanbul.
- Yandex. (2017). Kentsel dönüşüm öncesi kale mahallesi uydu g r nt  . 01.04.2017 tarihinde <https://yandex.com.tr/harita/103883/mus/?ll=41.486062%2C38.728124&z=16&l=sat> adresinden alındı.

Yıldırım, A. (2014). Kırsaldan kente göç ve değişen siyaset: Muş örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 25-32.

Yürekli, H., & Yürekli, F. (2005). Türk Evi Gözlemler-Yorumlar. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yapı Yay.